

S. BENEDEK ANDRÁS (1947–2009)

HÉTKERÜLET

Hat napja esik. A padláson
Telnek az ócska edények.
A ház előtt billegő téglákon
Jönnek a Veres-legények.

Itt bent mintha volna még otthon.
Kétszer meszeltem a földrengés óta.
A kopott, vízrajzos falon
Meggzólal a lejárt kakukkos óra.

Feltámadt az egykor volt mocsár.
Elyeli, mit követ magából
A szép új világ. Lemaradtunk
A Medusa békés tutajjáról.

Ki itt kilép, belép valahol.
Bizzuk sorsunk a tengerre.
S bár nem látom, tudom: egy jéghegy
Mimel földet, lassan közelegve.

EGYÜTT

EGYÜTT 2017 / 1

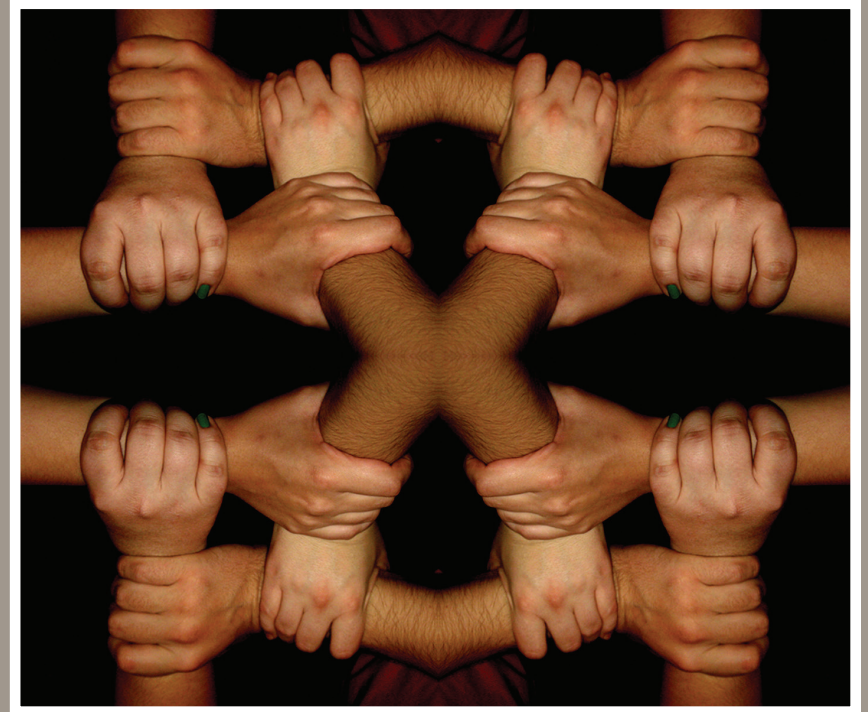
XV. évfolyam

EGYÜTT

2017 | 1

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

irodalom | művészet | kultúra

CSONTOS MÁRTA, CSORNYIJ DÁVID,
FALUDI ÁDÁM, FINTA ÉVA, LŐRINCZ P. GABRIELLA versei,
BARTHA GUSZTÁV, KOCSIS CSABA, KOVÁCS ELEONÓRA,
ORTUTAY PÉTER, VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ prózája,
CSORDÁS LÁSZLÓ jegyzete, laudációja,
DUPKA GYÖRGY tanulmánya

EGYÜTT 2017/1

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata,
az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felelős kiadó és lapigazgató: Dupka György

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: Vári Fábián László (szépirodalom, kritika)

Szerkesztők:

Csordás László (olvasószerkesztő)

Zubánics László (tanulmány)

Fábián Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967)

Pomogáts Béla irodalomtörténész

Tanácsadók:

Botlik József, Füzesi Magda

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

nka

Nemzeti Kulturális Alap

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap,
a Magyar Művészeti Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap,
valamint a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közossége
és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa-Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815

e-mail: kmmi@swi.net.ua, egyutt.lap@gmail.com

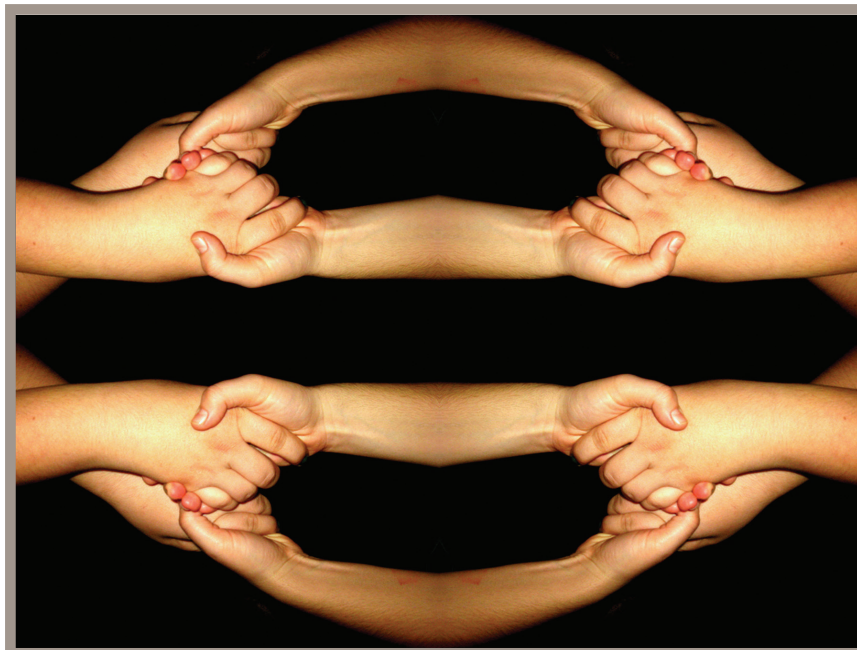
Az Együtt irodalom-művészet-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak
a KMMI honlapján: www.kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közossége
88000 Ungvár, Babuskin tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737

e-mail: titkarsag@mekk.uz.ua

Készült: Shark magánvállalkozás
Lapengedély száma: 3T №663/255P
A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

CSONTOS MÁRTA: Aurák találkozása, Bőrömbe szabva, Csendestárs (versek)	2
BARTHA GUSZTÁV: Időjárók (novella)	5
FINTA ÉVA: Kisded világ, Tokaj (versek)	10
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Vásártér (regényrészlet)	12
CSORNYIJ DÁVID: Az időutazás kérdései, Leonidász halála után (versek)	21
KOCSIS CSABA: A vér szaga (regényrészlet)	23
CSORDÁS LÁSZLÓ: „visszaviszlek az időben” (Faludi Ádám versei elé)	31
FALUDI ÁDÁM: pásztorok és üvegszem golyók, néprádió a konyhaszekrény tetején, Függő változó, sárgarigó, skarlátíbisz, vrabec, hanglokátor odalenn (versek)	32
GÁL MAGDI: Kusza család (kisregény – részletek)	35
LŐRINCZ P. GABRIELLA: Semmi, Camus, Születés (versek)	50
KOVÁCS ELEONÓRA: Függelék (I.) (kisprózák)	52
ORTUTAY PÉTER: Egyforintos feketék (novella)	55
DUPKA GYÖRGY: Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján. Kultúrtörténeti vázlat (részlet)	64
CSORDÁS LÁSZLÓ: Sör és irodalom (Laudáció Marcsák Gergely Együtt-Nívódíjához)	89
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	91

CSONTOS MÁRTA

AURÁK TALÁLKOZÁSA

*Tudom, csak látogató vagyok,
megnézlek, s az ajtót bezárod.
Csak a titkaid maradnak velem,
s a katarzis tiszta adománya,
mely úgy érinti szárnyaim, hogy
körözhessek mennybéli fonálon,
mint egy jól szerkesztett origami,
mely a talpalatnyi semmiben
fölényes könnyedséggel lebeg,
s az önáltatás erős szövetségében
valóságként pihen meg a hasonmásom.*

*Tudom, hogy nem testedet érintem meg,
de érzem, felbomlik bennem a rend.
Szörnyű, hogy semmire nem kapok
feleletet, s aurád színes mezején
kicsiny virágfejem reménytelen
emelgeti szirmait az azáleák között.
Koronát fontam neked rózsaloncból,
s most zavartan állok tekinteted
égre meredő toronymagasában,
s már tudom, hogy nem is létezel
igazán, s én sem vagyok más, csak
a lecsendesített, megzabolázott csend.*

BŐRÖMBE SZABVA

*Most a lombok közt az ölelést
kergeti a szél, mozgásba temetkezik
a fény; – csak én maradok egy helyben,
csak én próbálom talpam alá gyűrni
az árnyakat, – én, a metamorfózis próbababája.*

*Elalszik köröttem az élet, a megfáradt
reggelek végigfutnak az erdők csupa-
lombtalan kéreg-szárnyain, s én lassan
elnyúlok a földre hidegült avaron,
emlékezni próbálok, próbálom felidézni
azt a virágot, melynek nyitott kelyhéből
kiléptem a meztelen humánium terébe,
ahol rám feszítették a bőrt, amit
személyemre szabtak, s oly szerencsésen
rögzítettek, hogy körvonalaimba bele-
égett a simítás, hogy ne tudjak soha
ruhát váltani, ne lehessen nekem bőrt
cserélni, maradjak rám szabott keretben
örökre, legyek én az ismeretlen ismerős,
legyek megnyúzott méltóságom áldozata,
váltsak örökös helyet Platon barlangjába.*

*A sötét bokrok mögött illat kavargó,
ott áll egy gyermek kezében levendula-
ággal, látom, a távoli drapériák mögött
a horizont felszakad, lángol fölöttem a
Nap. Valahonnan, odaátról, a finálé
előtt vállamra ülnek a megfáradt galambok.*

CSENDESTÁRS

Most sem tévedek a választásban, de az igazamat sem érzem, nincs feloldozás, nem tudom, melyik oldalamon állok. Vajon a valóság megdőlt pilléreit faragom nem létező, virtuális csillagokba, vagy az álmok szelíd kanyarjain kúszok értékvesztett, amortizált tavaszokba?

Bűn-szagú fölöttem az ég, a felhők is csak füstkarikák. Valami ismeretlen tör az életemre, nem tudok mibe kapaszkodni, csak bizonytalanul lebegek egy nyitott kranténban, létem üvegfalra ragasztott orchidea-gyökér.

A catwalk üres. Megfújták már a takarodót, csak egy rühes macska zörög a függöny mögött, odakint napfogyatkozás. A tenyeremben megszáradtak a rügyek, a hőfok s a talajminőség nem megfelelő, hiányosak a teremtéshez a feltételek. A szél is bakancsban jár felettem, az erdei zsongásba sátrat vert a disszonancia, parazita csontok húzzák a barázdákat, talpamba vasszegeket eresztenek a fűvek.

Valaki folyton követ az átható csendben, s már nem tudom, melyikünk a replika, s melyikünk a másolat eredetije.

BARTHA GUSZTÁV

IDŐJÁRÓK

Nem lecseppent, nem le fog cseppeni, a csapból a vízcsepp épp cseppen.

Nem sietett, nem sietni fog, épp hozzám siet.

Nem ilyen volt, nem olyan lesz, Ági épp ilyen is, olyan is.

Utcák, házak, kerítéskapuk mögül felszálló szürkület; jó, ha minden ötödik oszlopon ég a villanykörte. Vagy farmer van rajta, vagy szürke nadrágkosztüm; ruha, szoknya, fehérblúz, munkahelyi viselet. A tanárnőknek az iskolában nőnek kell kinézni (?!). Talán most áll meg, a dal, amit dúdol magában, elhal. Körbenéz. Még megvárja, míg elhalad a közeledő gépkocsi, és hogy most átsiet, vagy fut-e a főúton... Tudjuk, hogy a faluban tudják, hogy a felvégen egyedül élő, betegeskedő Éváról a rokon nénike meséje arra jó, hogy egy kétszer-háromszor el tudjon jönni hozzám. Szimpla alibi. Na és! Vajon az ő cselekedeteiknek harmadát – harmadát, felét! –, én mi másnak nevezhetném?! Gerenda, szálka; szálka, gerenda – szemet jobb nem dörzsölni, faluhelyt sem!

Eh, vissza a szavakhoz! Ábránd, ágy, alkalom; bánat, bizalom, bűnbeesés; cicoma, civódás, csalódás... Ágim szerint olvasni nem nehéz megtanítani a gyerekeket, a betűk előbb-utóbb összeállnak szavakká, a szavak mondatokká, a szövegeértéssel van probléma. Beleélni, elképzelni, rákérdezni... Dallam, drága, duzzogás; elválás, érzés, esztelenség; feleség, féltékenység, fohász... Ismerőseink többsége életszerű mintákat másolva él.

Építésmérnöki diploma, lóti-futi állás a Kommunálisnál¹, a hétvégeken buli. Kerek popsi, vékony derék, nagy keblek, egy hónapra rá nősülés. Apám intelmei, egyik fülelen be, másikon ki. Ház apámtól, a bútor hozomány, vadiúj, a hozzánk költöző özvegy anyós régi nóta. Mennyibe kerül Ukrajnában egy nap élet? A minimálbér háromszáz hriveny. Osztva harminccal... Egy kilogramm disznóhús a piacon tizenöt hriveny. A haver Pesten házakat tatarozó betéti társaságot alapít. Mikrobusz bérbe, kőműves toborzás feketemunkára, brigádokat viszek-hozok, Kisbusz megvéve, sínen vagyok. Nyár, Balatonfüred, karácsony és szilveszter Hajdúszoboszlón. Kilenc hónapra rá megszületik a fiam. Szuper!

¹ Közösségi házkezelőség.

A dióhéjban előzőleg dióbél volt. A válaszadó gyerek dicséretet kap. A dióhéjban elmondott történetet felkapja a mókus, és eltűnik vele az ágak között. A gyereket a tanár hosszasan méregeti. Igazság ez!?! Duplán, mit duplán, triplán szeretem Ágit, mikor háborog. Arca olyankor dühvörös lesz, orrcimpái kitágulnak, keze ökölbe szorul, és szinte hallani halántéka lüktetését. Vérlobbanását, ahogy ő nevezi, mert olykor oly igazságtalan tud lenni az élet, hogy néha kedve volna, kedve volna... Majd erre jár egy mókus, Ágit felkapja és eltűnik vele a fák közt. Sírva nevet. Istenem, milyen védtelenné lesz hirtelen! Átölelni, betakarni, óvón várni, míg álomba szenderül, az olyan, olyan...

Hitelválság, körbetartozás, a vállalkozás befucssolt. A baj meg... Sokkal tartoztam, sokaknak. Elbújni, hova? Apám jól mondta: az anyósod lányát kicsi korában vajban fürdették, nem savóban. Őszre vaj csepp se, a savót fenéig... Valahány nap maradt a válóperig, vagy már annyi sem. Zsinórban cigizés, napfelkelte a ház előtt, lézengés az ismerős-ismeretlen utcákon. Révület, nosztalgia, búcsúzkodás? Elgyávultam. Az idő meg persze nem állt meg, tik-tak, tik-tak... Járásbírótság. Fékevesztett vádaskodás, levitézlett védvonal, iktatott széthullás. Másnapra szűkké lett a nagy háromszobás ház. Nyugi, igazából soha nem is volt számomra hely az átkozott városi familiában.

Góg, gonoszság, gyűlölet; hányadék, haszonleső, hazugság; ingyenélők, irigység, ítélet... Balogék előtt járhat. Leselkedők. Ha még egyszer beszól a vén spiné, torkára nyomom a nyelvét! Nyugi, ősszel hamarább sötétedik. Jegyespár, jóakarát, jókedv; kenyér, kívánság, köszönet; lakás, lelkesedés, lemondás... Soha! Az életemről mondanák le.

Nem lecséppent, nem le fog cseppeni, a csapból a vízcsepp épp cseppen.

Nem sietett, nem sietni fog, épp hozzám siet.

Második éve nem iszom.

Nem ittam, nem, nem fogok inni, épp nem iszom. Mindig csak egy napig kell nem inni; csak egy napig kell józannak lenni... Csak így lehet rátalálni az idő nyomvonalára, különben elsuhan mellettünk, és utat tévesztünk.

Hazacuccolás: ruhákkal teletömött fekete szemeteszsákok egy félig-meddig lerobbant kék mikrobuszban. Apám kis híján... A ház miatt? Nem ült a járműben a négyéves unokája. Az idő tájt úgy tűnt, nem jártam volna rosszul, ha agyonver. Nem vagyok megmondhatója, mennyi ideig csüngtem az interneten. Kialvatlan szem, beesett arc, hetes borosta. Feszt bókoltam, hajnalokig lájkoltam, kommenteltem, bizonygattam, hogy élek. A közösségi oldalon lett kismillió ismerősöm, és a szókincsem száz szóra olvadt.

Másnaposság, megalkuvás, mihaszna...

– Verseket kellene tanulnod, József Attilától, Weöres Sándortól...
 – Mért pont verseket, Ágim?
 – Gyorsabban ráéreznél a szavak többletjelentésére, és... és tovább merészkednél... Na, hogy fejezzem ki? Ha azt mondom, János, méhkaptár, mit jut róla az eszedbe?

– Méhecske, királynő, méz, zümmögés...
 – Tavaszi rét, mézédcsók, halálnak fullánkja.
 – A fullánkcsók íze... A szerelemben azért tényleg benne van minden. Teremtés előtti állapot.

– Szeretsz?

– Szeretlek.

Kisvártatva:

– Valóban szeretsz?

– Szeretlek.

Odábat:

– Igazán szeretsz?

– Igazán, igazán, igazán...

Napsütés, nősülés, nyugalom... Amióta első ízben belépett a szobámba és kulcsra zárta az ajtót, azóta folyton rejtély számomra, hogy most melyik arcát fordítja felém: a szeretőt, a féltőt vagy a megbocsátót? Nem rég két-ségbeesetten zuhant be, percire meg nem állt, járt-kelt az ajtótól az ablakig, az ágytól a szekrényig.

– Addig-addig, hogy az apósom elmar a háztól, folyton az van, az én bűnöm, hogy Gyuri fia felakasztotta magát. Nem megy, nem bírom tovább!

– Hányszor kértelek, költözz ide!

– A kislányom tíz éves.

– A fiam hét. Na és?!

– Hát nem érted!?! Bíróság lenne a dologból, és elvinnék tőlem, Erikát apósoméknak ítélnék. Félrebasztam, kurva lettem, rühes ringyó!

Ostobaság, ördög és pokol, örület...

Két hete vidám volt, szinte sugárzott.

– Az igi megint elvett tőlem két tanórát – mondta, és mosolygott.

– Mindennek van törvénye...

– Naivság, Jánoska a neved – mondta nevetve, és rávetette magát az ágyra. Dalocskát dúdolt, vagy énekelt? Nem emlékszem, csak arra, hogy váratlanul felkönyökölt. – Ötödik napja nem jött meg. Két-három nap belefér, de öt nap...

Rajongás, szépség, szerelem...

Tegnapelőtt nem jött. Telefonált. Azt mondta, most nem érzi jól magát, fáradt, nagyon fáradt. Hát én mi vagyok, ürge mókus?! A dióhéjban előzőleg én voltam, sőt a dióhéj is én vagyok! Ha így kerek, akkor guruljon! A kocsmajtóból fordultam vissza. Csak egy napig kell nem inni, csak egy napig kell józannak maradni.

Szenvedély, szenvedés: egy betű eltérés, és mégis: ég és föld, tűz és víz, élet és halál.

Ajtó, nyílj már ki!

Na végre!

– Szia!

Szoknya, fehér blúz, kiskabát. Mi történhetett?

– Nem is köszönsz?

Megviselt, sápadt...

– Dehogynem. Én majd bezárom. Kérsz kávét?

Kitették az állásából?

– Mikor elindultam...

A Kommunálisnál nem lesz több a fizetésem. Majd csak kitalálok valamit.

– Mikor indultál el?

– Nem tudom, nem emlékszem.

Telefonálok a havernek. Rossz ötlet. Nem kell hozzá fél év, és megint ott leszek, ahol a...

– Gyere, ülj le! Az ágyra, vagy ahová akarsz.

– Egész nap ültem.

Rendbe pofozom a kisbuszt, kiváltom az ipart. Fuvarozok korahajnaltól éjfélig, ha kell.

– Hol ültél? Az iskolában? Odahaza? Hát akkor hol?

– A klinikán.

– Izé, megjött?

– Tegnapelőtt elmentem a nőgyógyászhoz. Röntgen, vérvétel, ekágé...

Atyáúristen! Mi jöhet még!

– És?

– Nincs és. Ma azt mondta az orvos, hogy be kell feküdnöm pár napra.

– Konkrétabban.

– Az orvos is csak vizsgálatok után tudja megmondani.

– Kérek apámtól pénzt, veszek fel hitelt...

– Erikával mi lesz?

– Nem lecseppent, nem le fog cseppeni, a csapból a vízcsepp épp cseppen. Te tanítottál meg rá.

– Mert van egy lusta Janim, és hiába kérem, könnyörgök, nem és nem javítja meg a vízcsapot.

– Tanácstalanság, tapintat...

– Temetés.

– Hülyeség!

– Megérintett a fullánk, nem.

Nem lenne szabad hallgatnom. Igen vagy nem, igen vagy nem...

– Míg oda leszek, megtanulsz három verset.

– A kedvedért százat is. És... és mind rólunk fog szólni, a mi időnkről.

2017, Nagybereg

FINTA ÉVA

KISDED VILÁG

*Vagyok, mint minden ember: egyszer
a végtelen spirálján vegyszer
génláncom titkos kód és fegyver
az időt vívom meg ezekkel.*

*Miként a nagy galaktikákban
elnémult jelrendszer a szájam
arcomat elmúlásra szántam
az idő végtelen tavában.*

*Tudatom így, karácsony táján:
pára a szín és a szívárvány
helyettünk vérzik el a bárány
ünnepeink fénylő világán.*

*És azt is látnunk kell e télben:
semmi sem jöhet el egészen
semmi sem tűnik el a létben
mert ott vibrál a gyertyafényben*

*mint a tavalyról ránk maradtak:
haszonnövény- és virágmagvak
tavasszal életkedvet kapnak
étkéül embernek, vadaknak.*

*Így szólítunk a téli éjben
a csillagok fehér tűzében
kiben megtestesül az érdem
megújul minden születésben.*

2015 decembere

TOKAJ

*A vulkán ereje egykoron
tűzesőt szikrázva az égre
széthányta földünk kincseit
és lelket lehelt melegébe.*

*Az olvadt magma fémcseppjei,
miként az érett szőlőfürtök,
megkövesedve alszanak,
álmuk a fénylő napban költött.*

*A hegyoldal kőteraszain
sétálgat a magányos gazda,
figyeli a dús fürtöket
megkötözgeti, kacsozgatja*

*az elbitangolt hajtásokat,
a súlyától megroggyant termést
zsebében spárga, bicska van,
szájában borízű az emlék.*

*Majd, ha szüretkor mind megtelik
kádja az idei szemekkel,
s a száron hagyott fürtöket
megcsípi fagyával november,*

*belémar a töppedt szemekbe,
a szőlő megfonnyadt húsába,
s a cukros, lazúros ragacs
belegyöngyöződik a kádba:*

*csak akkor tudja, mi végre volt
minden cselekvése az évnek,
fényes lett vagy silány bora,
szidják vagy ünneplik a vének.*

*Ezért, hogy Tokaj himnuszosan
követi tetteink, sorsunk.
A nagy begyűjtések előtt
még nem sejlik, mi végre voltunk.*

Sárospatak, 2015. augusztus 21.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

VÁSÁRTÉR

(RÉSZLETEK EGY KÉSZÜLŐ REGÉNYBŐL)

A Tündér már második legelője fűvét fogyasztotta, és szép erős üszövé fejlődve kis gazdaságunk büszkesége lett. Vöröses-barnás szőre, melyet Nagyapa oly sokszor simogatott végig, marjától a szarva tövéig feketébe hajlóan fénylett.

– Borzderes – állapította meg elégedetten és okulásomra, mert én csak barnának mondtam volna, ha tőlem kérdezi valaki.

Megtérve a legeltetésből a Tündér rendszerint iszik egyet a kút melletti vályuból, de mielőtt az istálló felé venné az irányt, két első lábával fellép a ház bejárati lépcsőjére, és bődül egyet finoman a konyha felé. Nagymamát szólítja ilyenkor, aki sokszor kínálta már meg enyhén zsíros, sós ízű mosogatólével, s akinek kezét is érdemes megnyalogatni, mert legalább olyan jó ízű. Gyönyörű állat minden tekintetben, de a szarva állása kissé rendhagyó. Jobb ága csak közepes méretű ugyan, de védekezésre és támadásra egyaránt készen, előre áll, s gazdája a vele együtt legelésző közösségben ezzel szerez magának kikezdetetlen tekintélyt. A másik meg ellenkezőleg, hátra felé irányul, s annak egyetlen haszna, hogy kifogástalanul lehet vele vakarózni.

Mostanában Buda Pityu jár ki a jószággal, s amint közeleg az este, Nagyapa kiül a kapuba, türelemmel várja a sajátját. A Tündér azonban ma este szokatlanul nyugtalan, de mint kiderül, az volt már a mezőn is.

– Ez folyathatnék, egész nap csak a többit ugrálta. – magyarázza Pityu – Úgy látom, már férjhez fele menne, üzenjen Elek bácsi Karmacsiért.

Karmacsi, a mesterséges megtermékenyítés szakértője már másnap délelőtt megérkezett. Biciklin jött, és érkezésének hamar híre ment a Vásártéren, mert a vásott kölykök, ha csak feltűnt valahol, mindjárt a nyomába eredtek, egyfolytában kiabálva, hogy baszó ember, baszó ember, s erre ki ne figyelne fel? Én egyelőre csak félve merek rásandítani. Valóban olyan csúnya az orra, ahogy beszélnek? Azt látom, hogy nagyoknak elég nagy és eléggé ripacsos is, de alig vevődne észre, ha nem lenne olyan piros, mint a pulykafej.

– Mert nagyon szereti a bort, de még a dregányt* is megissza – mondja a vén Rozmán Gyula – mer’ ha nem iszik, nagyon reszket a keze, oszt’ olyankor el szokta rontani. Én úgy látom, nekünk most ettől nem kell tartanunk, mert van benne szesz bőven.

De hozza is már Nagyapa a menyasszonyt, s a szarva köré hurkolt kötél másik végét rátekeri az udvaron álló fiatal diófa törzsére. Az ember odalép a Tündér hátuljához, farkát kissé megemeli. Bólint, majd a biciklisaroglyára kötözött táskából előszedi szerszámain. A beavatkozásra mások is kíváncsiak. Itt van Jani bácsi, az Eli ura, de pusztá érdeklődésből feljön az udvarra Fábíán Endre is. S ha már itt van, meg is kérdezi a mestert.

– Milyen magot hozott, Jóska?

– Kosztromait. Mostanába’ evve’ dógozunk.

– Baktáru! – érdeklődik tovább Endre.

– Onnan – feleli a másik, majd egy nagyobb, fényes valamivel az állat hátuljához közelít.

– Tartsa valaki a farkát – adja az utasítást, s a pléhkacsát, ahogy Endre bácsi nevezi az eszközt, egyre beljebb tolja.

A Tündér kicsit mocorog, felváltva emelgeti hátsó lábait, de Nagyapa fejét simogatva nyugtatja.

– Mindjárt vége lesz, ne félj semmitül. Valóban nem sok maradt hátra. Karmacsi egy fecskendő-szerű üvegszerszámmal felszívja az elkészített magot, s a pléhkacsa által megnyitott alagúton a megfelelő helyre juttatja.

– Na, ennyi vót – mondja, s miután óvatosan kiszedte a segédeszközt, búcsúzóul megpaskolja az állat farát. – Hónap már mehet a legelőre.

Az április nem hazudtolja meg híréit ez alkalommal sem. Én eddig csak azt hallottam róla, hogy bolondos, meg hogy a bolondok hónapja. Ha csak az időjárás szeszélyei miatt mondanák annak, rendben is lenne, de az mire való, hogy a hónap első napján egyik ember a másik hiszékenységét kihasználva, durva tréfákkal teszi bolonddá embertársát? Ma reggel megjött Balog Jóska, a Zsuzsika néném kamasz fia, és egy nagyobbacska papírzacskóval indult felém.

– Gyere csak, Lacika – szól hozzám mosolyogva –, hoztam neked cukorkát.

Nyúlok boldogan a zacskó után, kibontom, de abban málszemegek voltak és tökmag. Erre ő széles vigyorral, elégedetten vágja képembe, hogy április elseje, a bolondnak nincs esze. S mindjárt azt kezdi újságolni, hogy

* Dregány – denaturált szesz, faszesz

anyjukat meg egy üres kópertával csapták be. Azzal vitték hozzá, hogy nézze csak, Anyja, levél jött apánktól, most hozta a postás! Nagynéném, akit elmekórházban is kezeltek már férje elhurcolása miatt, elsírta magát fiai érzéketlensége láttán, és tehetetlen dühében seprővel esett nekik. De nem feltétlenül fontos, hogy mások tegyék április bolondjává az embert, jön a figyelmetlenségből való bolondság, ha akar, csak úgy, magától is.

Nagymama feláll a géptől és kiszalad az istállóba, ahol egy ugyancsak bolonddá tett kotló ül néhány libatojáson. A kislibák tegnap óta kótognak, így jelzik, hogy világra szeretnének jönni. Hoz is az öleiben Nagymama csakhamar három szép pelyhes kislibát. Nem muszáj azt a kotlónak látni, hogy zabigyerekeket költött a világra, meg aztán a kisliba kényes, meg találnak fázni odakint. Be is göngyöli őket egy agyonhordott, foszladozó szövésű gyapjúkendőbe, s lerakja a sezlonra, ahol Nagyapa szokott heverészni.

– Öregem! – figyelmezteti párját, aki éppen a fekhely felé közelít. – Óvatosan ülj le, a kendőben kislibák melegszenek.

– Igen? – kérdez vissza az öreg. – Jó, hogy mondd – feleli, s a kendőt a kis jószágokkal együtt finoman maga alá helyezi és ráül. Nagymama felugrik, s tőle teljesen szokatlan módon felkiált:

– Az áldóját annak a figyelmetlen vén fejednek! Hát már teljesen a lábad szárába ment az eszed?

Bosszantó a három kisliba méltatlan pusztulása, de nem érdemes emészteni miatta. Meg aztán ott a küszöbön az újabb gond, az újabb várakozás. Az istálló főbérője, a Tündér magas ellős, elérkezik lassan az ő ideje is. Ha kijön néha az udvarra, az öregek elégedetten nézegetik, s találgatják a születendő borjú nemét. Gizi néném kisebbik fia, a négy-öt éves Jánoska ott téblábol köztük, fogékony az minden elejtett szóra. Rápillant ő is az állat hátsó felére, s megszólal, amint egy komoly emberhez illik:

– Nagy a megye, üsző lesz.

De bármennyire is komoly és hozzáértő volt a kisfiú megjegyzése, a Tündér első borja bika lett.

Bikaborjúnak nevet sem szokás adni, mert ahol végezni fogja, ott nem kéri a keresztlevelét. Mindössze hat hétig örülhetett neki az anyja. Ennyi szopással magára szedett annyi kis húst, hogy érdemes legyen elvinni a mészárszékre, máját azonban – megbocsátása jeleként – hazaküldte nekünk a kis ártatlan. Pirul, illatozik már a csikóspór plattján a zsírba aprított hagma, készül a jó kis vacsora. Anyám is ott sűrög a tűzhely körül, s a piruló máj illatára eszébe jut gyermekkora:

– Mikor az árvíz után a vágóhídra mentünk lakni, de sok májat megettünk! – Róna doktor hetente adott anyunak egy nagy darabot.

A Róna név hallatán nagyanyám szeme villan egyet, s lobot vet az arca.

– Én előttem, jányom, ezt a nevet jobb, ha nem is említed soha! Anna húgom szinte élni se érkezett még... a halála az új lelkin szárad, a tekintetes doktor úrén.

Nem is hallottuk aztán anyám hangját szinte egész este, de nem ült le hozzánk a vacsoraasztalhoz sem. Nem éhes – mondta kedvetlenül, s elvontult a szobába. Hiszen tudhatta volna, hogy Nagymama lelke mindig bele-sajdul, ha csak eszébe jut korán elvesztett hajadon húga, tudnia kellett, persze, hogy tudta, én is hallottam legalább kétszer, amint könnyeit hullatva az asszonyoknak panaszkolta testvére tragédiáját.

– Eljött hozzám, mikor másállapotba került – emlékezett Nagymama –, bennem bízott inkább, mint édesanyánkba’. „Látod, ennyit értem neki, hús csekoronát! – így mondta – Ennyit adott, hogy csináltassam el a gyerekét. Hát legyen úgy! De a Boldogságos Szűzanyára esküszöm, hogy megyek magam is vele.” – Ezt mondta Anna, ezek vótak az utolsó szavai. Akkor felugrott, megölelt és elindult a doktorékhöz. Még utána szóltam, hogy Anna, Anna, nehogy valami butaságot csinálj! – de azt már meg se igen hallotta. Úgy mondták, mikor odaért, hozzálátott, hogy kitakarítsa a gyerekszobát, meg fertőtlenített is, mer’ azt hetente kellett, a maradék szublimántot pedig becsomagolta, oszt’ mikor hazaért, mind megitta. Három napig szenvedett még, mire le tudta hunyni szegény húgom a szemét. Kár vót pedig érte – törölgette könnyeit –, új vót az öt jánytestvér közt a legszebb.

* * *

Sanyika néhány napja ismét velünk van. A szűkös konyhában nem nagyon tudunk egymással mit kezdeni, kimegyünk hát az udvarra. Sok érdekesség ugyan ott sem látható, de az eperfa árnyékában elvagyunk magunknak egy darabig. Nekem legalábbis tetszik a nagy lombsátor alatti tér, meg aztán az eper is pirul már lassan, meg is lehet kóstolni, ami lehull. De Sanyika inkább az ágak hegyén mosolygó apró gyümölcsök felé kacsingat, s már keresi is a módját, mint juthatna közelükbe. A kerítésnek támasztva meglátja a sarkáról leemelt könnyű kerti kisajtót, az eperfa törzsének támasztja, s a keresztléceken kapaszkodva eléri az alsó ágak egyikét. Oly ügyesen húzza fel magát, veti át lábát az ágon, mintha Karácsfalván egyfolytában ezt gyakorolta volna, s azon veszem magam észre, hogy már

biztosan ül az ágon. Én nem megyek utána, nincs kedvem még egyszer leesni, mint a tavaly nyáron, amikor anyu után én is elindultam a barackfának támasztott létrán. Még el sem érte anyám az érett gyümölcsöt, amikor a létrát tartó ág roppant egyet, a létra meg dőlni kezdett valamerre. Én azonnal elengedtem, s rövid úton a földre estem, a létra rám, anyám pedig a létrára nyomatékna. Úgy kellett belém visszarázni a lelket, mert a zökkenéstől és az ijedelemtől hosszú másodpercekig képtelen voltam levegőhöz jutni. Így hát én egyelőre nem mászok a fára, lehet bármilyen szép az eper. Azt viszont elvárnám, hogy Sanyika dobáljon nekem a szebbjéből, de unokatestvéremnek van ettől fontosabb dolga is, ezért hát rám se hederít.

Az ő figyelmét már az a pelyhes madárfészek köti le, amely nem sokkal feje fölött egy hármás ág villában ringatózik. Már nyújtózkodik is, hogy elérje, amikor a fészekből a kis tojó felröppen, s egy távolabbi ághegyről csivitelve, csattogva, szárnyaival csapkodva próbálja elrettenteni a betolakodót. De a kéz már a fészekben matat, s csakhamar három kis szeplős madártojást mutat felém. Én tudom, hogy nincs ehhez joga, a madárfészek nyugalma felzavarni nem szabad, s kérni próbálom, hogy tegye vissza. De ő csak nevet rám a magasból, s az egyik tojást az ághoz üti, beleszagol, majd tartalmát elégedetten a szájába ereszti. Én ezen elképedve, elundorodva elsírom magam és toporzékolok, de hasztalan: Sanyika a másik két tojást is megissza. Nincs már mit menteni, sírva vonulnék vissza a konyhába, de ott már két idegen asszony ül, s én, hogy ne kelljen velük megosztani bánatomat, visszafogom a szipogást, és a gangon kuporodok le a sarokba. Nagymama észreveszi, hogy már megint nincs rendben köztünk valami, ezért hátraszól a varrógép mögül.

– Na mi történt már eccer?

Nem nagyon szeretném mások előtt kiönteni a fájdalommat, de a következő kérdésre, hogy akkor meg mit szipogsz, mégiscsak mondani kell valamit, és én akadozva elrebegek, hogy Sanyika megette a kismadár tojásait.

– Kiszedte a fészket az a haszontalan? Pedig vót már neki mondvá, hogy a madarakat nem szabad bántani, a Jóisten azért megbünteti – közli Nagymama elkomorulva, de ezt már Sanyika is hallja, és büntudattal süti le a szemét.

Nagymama feláll a géptől, most már az asztalon akad tennivalója. Bele is fog a kiszabott felsőrész összefércelésébe, aztán felemeli fejét, s látszólag csak úgy a levegőbe beszélni kezd.

– Még kisjány vótam, amikor édesapám elmondott egy esetet. Vót abba az időbe Újlakon egy zsidó rőfös. Azt mondta édesapám, ú még jól emlékezett rá, hogy segédkorában állandóan az énekes madarakat fogdosta hu-

rokkal meg léppel, de a suhanc kölyköknek fizetett is, ha összegyűjtöttek neki legalább tizenötöt vagy húszat. Leginkább a pacsirtának örült, annak öt krajcárt is fizetett darabjáért. De nem rakta úket kalickába, mer' nem azért kellettnek neki, hogy énekeljenek. Hanem egy kis operáló késsel sorra mindnek benyúlt mélyen a szájába és kimetszette a nyelvit, oszt utána már nem is kellettnek neki, elengedte a szerencsétleneket.

E kegyetlenség hallatán talán fel is szisszentem, de még Sanyika is megszeppenve figyelte nagyanyánk szavait. Az egyik asszony azonban türelmetlenül közbekérdezett.

– Oszt' mondja már, Margit, eztet meg minek csinálta?

– Hát, én nem tudom, való lehetett-e, de édesapám olyasmit mondott, de ú is csak úgy hallhatta akkoriban, hogy valami pástétomot vagy mi a nyavalyát csinált belőle, oszt' azt ette.

– Na még ilyet! – csapta össze kezét az előbbi kérdező. – Hát oszt' mit tudott enni azokon a kis apróságokon?

– Hogy mit tudott, azt csak ú tudta vóna megmondani, de ami most következik, azt nem árt örökre megjegyezni mindenkinek. Mer', ahogy édesapám mondta, eljött az ideje, hogy az a Klájn megházasodott, és egy idő után fiúgyermeket hozott világra a felesége. Nőtt is szépen a gyerek, cseperedett, de beszélni nem tudott. Búsultak is rajta eleget, de gondolták, lesz majd még gyerekük és az egészséges lesz. Telt-múlt az idő, meglett a következő, egy kisjány. Az is cseperedni kezdett, de annak is megbénította a nyelvit a Jóisten. Ekkor már sejtették, hogy okkal bünteti őket, és hogy kibékítsék valahogy, külön azért kezdtek hozzá fohászkodni, hogy a következő gyereküket már ne sújtsa. Pár esztendő után aztán megszületett a harmadik is, egy kisfiú, de a' meg mingyár' három nyelvvél jött a világra. Mintha három nyelv lett vón a kis szájába' egymás felett, összenőlvé, így oszt' a száját se tudta becsukni, úgyhogy örökösen csurgott a nyála. De az – úgy mondta édesapám – nem is élt sokáig. Hogy osztán mi lett annak a családnak a további sorsa, arra én már nem emlékszek, de ennyi legyen elegendő okulásul mindenkinek. Így gondoljátok meg tik is – nézett felénk Nagymama –, hogy miként bánjatok az Isten teremtményeivel.

Időközben bejött Nagyapa, s bár csak a végét hallotta, rögtön rájött, miről folyik a beszéd. Bizonyára maga is jól ismerte az elhangzott történetet, s hogy megerősítse az intelmet, hozzátoldotta még saját gondolatait.

– Amikor kisiskolás vótam, az olvasó könyvünkéből ezt a kis verset tanultuk: „Zsiga! Lábad alatt csiga. El ne taposd, vigyázz rája, ő is Isten állatkája.” Úgy bizony! A csigát is megilleti az élet, ha már eccer teremtette az Úr.

S miközben pipára gyújtott, az első néhány pöffentést követően folytatta.

– Bátyátok, Árpai, eccer Tibivel, az onokatestvérvével, lehettek akkor már tíz évesek is, kis híján csúnyán ráfizettek a fészekszedésre. Az Akácosba, a Hótt Tiszához mentek ki tavasszal csókafészket fosztogatni, mer' űk is rákaptak a madártojásra. Vótak ott nyárfák is, az ágaik tele fészekkel, de olyan szép, sudár vót a törzsük, mintha csak esztergálva lett vóna. De az a két fiú úgy kúszott rajtuk, mint a macska. Kifigyelték, mikor nincsenek ott a csókák, oszt' akkor mentek a tojásokér'. Már éppen zebre rakták, amit találtak, és ereszkedtek vón' lefele. De az egyik fészekre közbe' visszatért a tojó, oszt' akkora lármát csapott, hogy a környékrül tíz-húsz csóka is odagyűlt szinte pillanatok alatt, és csípték, vágták a két fiút. Tibi ekkor a fődre kezdte dobálni a tojásokat, oszt' akkor inkább már azok után mentek, így tudtak megmenekülni. Képesek lettek vón a szemüket is kivájni, ha ott maradnak, így is csupa véresen jöttek haza.

Nagyapa, miután pontot tett a történet végére, fél szemmel ránk sandított. Talán arra volt kíváncsi, hogy látja-e arcunkon az okulás jeleit. Én azt gondolom, hogy láthatta, mert érdes tenyerével mindkettőnk fején simított egyet, és így szólt:

– Jól van, menjetek inkább eprezni. A Petrus Péter háza előtt terem a legszebb eper, azt nézzétek meg.

Nekem tetszett az ajánlat, de Sanyikának ellenvetése akadt:

– Nagyapa, én a tennap délután ott vótam, de Péter bácsi lezavart a fáru. Nem tudtam, hogy Újlakon az eper is becses.

– Mer' biztos a kacsáival akarja feletetni mindet – magyarázta az öreg.
– A Fábían Endre udvarán meg fehéreper van, menjetek akkor oda, Ilonka nénétek nem sajnálja. Osztán ott hinta is van, hórinkázhattok hozzá egyet.

Endrééknél mindenféle jószág megtalálható. A kapu nap közben egyfolytában tárva, hogy az aprójószág, a disznók, a szarvasmarha szabadon járhasson rajta. Nyitva van ezek szerint a gyerekek előtt is, nem szükséges engedélyt kérni senkitől, ha valakinek hintázni támad kedve. A hinta kötele a nagy fehéreperfa egyik öreg, vízszintesen kinyúló ágára van erősítve, s nem kell tartani tőle, hogy leszakad. Most éppen egy utcabeli kislány, Vira ül rajta, s hátulról Icuka irányítja, miközben egy andalító, a hinta járásához igazodó dalocskát énekel:

Egy ala-minta,
Két ala-minta,
Három ala-minta,
...Tíz ala-minta,

Tíz-tíz-tíz,
 Teke-nőben tiszta víz.
 Minek az a tiszta víz?
 Kis kertet lo-csolni.
 Minek az a kis kert?
 Tököt be-le vet-ni.
 Minek az a tök?
 Disznó-nak meg-en-ni.
 Minek az a disz-nó?
 A háját ki ven-ni.
 Minek az a há-ja?
 Kocsit ke-ne-get-ni.
 Minek az a ko-csi?
 Pulyát to-lo-gat-ni.
 Minek az-a pulya?
 Kenyér pusz-tí-tó-nak!

És ezen a ponton a dallam változásával, a két utolsó taktus meghosszabbodásával a hinta lendítése is sokkal erőteljesebb lesz:

Szállj fel, já-nyom a ko-kóra,
 még an-nál is mago-sabb-ra!

Egy olyan kislánynak, mint Elvira, ennyi elég volt egyszerre a hintázásból. Meg aztán látták, hogy mi is várakoztunk, s a lányok hamarosan félre álltak.

Nekem nem kellett segítség ahhoz, hogy lendületbe jöjjek, megtanultam hajtani magamat két lábam ritmikus, módszeres mozgatásával. Sanyika először oldalt állt, majd mögém kerülve az eperfa egyik lenyúló ágát kezdte szedegetni, s én az ülőkén hátrahajolva jókedvűen beszéltem hozzá. Nagyon érdekesnek találtam, hogy hátramenetben a hajamba kapaszkodó szél hajszálaim tövén jóleső bizsergést kelt, visszafelé pedig azt élveztem, hogy sörényem ugyanúgy bizserelve újból helyére igazodik.

A hinta mögött úgy másfél-két méterre jókora fészker állt, ahová többek közt egy régi cseh, vagy talán annál is korosabb, használatból kivont mezőgazdasági gépet, valamiféle terménytisztítót állítottak be valamikor. Forgórésze, egy nagy, rengeteg apró lyukkal ellátott fémhenger váltott ki bennünk valamilyen szintű érdeklődést, de azon túl elég egyszerűnek tűnt az egész szerkezet, amelyet egy

szögvasakból szegecselt keretbe építettek, s ez a keret volt egyben a gép tartószerkezete is. Két lábam erőteljesebb biztatásával, akár egy felgyorsult mozgású inga, egyre nagyobb lendülettel szállt alattam a hinta, amíg csak tehettem. Csakhogy én szeleburdi módon a kellenél is hátrább hajoltam, és úgy csapódtam fejfel a gép fémkeretének, akár egy lövedék. Ha nem hajlok olyan mélyre, fejtetővel vagy homlokkal kapom el a vasat, s akkor bizonyosan széthasad a fejem, de így a vinkli éle homlokom alá, pont az ornyeregbe hatolt. A lendület ritmusa azonnal megszakadt, a hinta megállt. Magam sem tudom, hogyan sikerült felegyenesednem, de az ülőkéről előre, a földre buktam, s pár másodpercre talán öntudatomat is elvesztettem. Felálltam valahogy mégis, és hangot sem adva rohanni kezdtem hazafelé, de szememet, arcomat ekkorra elöntötte a vér, s én csak forogtam magam körül, mintha fejemet vesztettem volna.

– Jaj, Istenem! – kiáltott fel a közelemben valaki, de már ölbe is kaptak és rohantak velem a főutcán végig – hosszasan.

Már sűrögnek köröttem, törölgetik szememből, arcomról a vért, s mindjárt megkönnyebbülök, mert újra látok. Pár percig fekszem így, aztán valami porított gyógyszert hintenek bezúzott orrcsontomra, a sebre tamponot tesznek, azt lekötik, vagy leragasztják, majd talpra állítanak.

Juliska, a Mariska néni szép eladó lánya, aki lélekszakadva, ölbe fogva rohant velem idáig, ez után kézen fogott és szó nélkül elindult velem hazafelé.

AZ IDŐUTAZÁS KÉRDÉSEI

*Vörös hajad beszínezte a naplementét,
istennőszobrokba börtönzött háрпиák
kémlték halálodat.*

*Bizánc utcáin sétálva lupákat simogattam,
meguntam árnyékkal a szemezetést.
Tudtam, te leszel az Achilles-sarkam.
Adtam magam. Semmit sem kellett tennem.
Kifogásokkal támasztottam ki a hátam,
s vidám zenei aláfestéssel dicsekedtem
mindenkinek: megszereztem Évát Ádámtól.*

*Pánikrohamot kaptak az idegsejtjeim,
s cinkosságot teremtettek, hisz mindig
mással töltöttél pásztorórákat.*

*Tudtam, csak középkori reklám leszek,
mely megszakítja életed filmjét.
Olyan volt ez, mintha
vizet hordtam volna egy lyukas hordóba.
Neked Bizánc már kevés volt,
Sophia sem rebegett elég imát.
Azt hittem, jobb vagy
mint a ravennai hetérák.*

*A sikamló fájdalom, mely minden
ősi tudását összeszedve sunyin
leselkedett azon az éjszakán,
hogy aztán arcomon összehúzza
a ráncokat, folyómedret
adván a könnyeknek, lesújtott.
Eltűntél.
Kereshettelek a csillagok felett*

*a régmúlt időkben, a jövődében,
hiába fizettem le még az Istent is,
kaptam a holnapból egy szeletet, nélküled.*

Néha szükség van zenei aláfestésre.

*Ravaszkodott a gravitáció
a Taigetoszon. Csúcsán
báméskodva láttalak meg a
csecsemő-temető közepén.
Órabérre dolgoztál a siratóasszonyokkal,
talán engem is megkönnyeztél
gyermek-fantomok kacagása közepette.*

*A jövőd nem én vagyok, tudom: mondták.
Miattad vagyok olyan, mint a nomád alkoholista:
magzatpálinkát iszom
és gondolkodom, akarja-e a múlt,
hogyan változtassák?
Nem vagyok e jelenbe való.
A te múltad az én világom.*

LEONIDÁSZ HALÁLA UTÁN

*A király gyertyalángja kialudt s viaszengerbe veszett;
Ambróziát iszogatót egy túlvilági megállóban,
közben veszekedett Héraklész oszlopaival.
Az idő animált madárként faragta ki gondolatait,
Cserregő poszáták élvezték az isteni realityt.*

KOC SIS CSABA

A VÉR SZAGA

Apám megátkozott. Suhanckoromban. Azt mondta, rongy vagyok. Öt-ször annyi időt kellene eltöltenem Szibériában, mint neki. Akkor talán megbecsülném magamat. Mit tudtam én akkor, hol van Krasznnojarszk, amit apám szajkózott mindig, ha felöntött a garatra. Fél évszázad. Valahol a messze idegenben. Még kimondani is sok. Állandó üldöztetés közepette. Mordvinföldön és Szibériában. Azt hittem, itt szenderülök majd öröklétre.

Csak nemrég változott meg minden, amikor új személyi igazolványt kaptam. Abba már nem került bele a „rendkívül veszélyes egyén” bejegyzés. Értetlenül forgattam az új okmányt, az ismeretlen címerrel A hivatalnok mondta, most már nyugodtan utazhatok bárhová. Utazhatok! Csak a fiatalságom elrabolt, ellopott, meggyalázott éveit nem kapom vissza sohasem.

Krasznnojarszk, oroszul *Красноярск*: város Oroszországban. Csehov Szibéria leggyönyörűbb városának tartotta. A fagyos szépség. Hosszú, hideg telek és rövid nyár. Annyira rövid, felmelegedni sem tudsz, és máris érkezik a fagy. A folyó jégtáblái hozzák a tavaszt. Nem sok örömet leltem az évszakokban, a családom volt az egyetlen támaszom. A feleséggel, majd a lányommal töltött közös karácsonyok. A lányom mondta végül ki: „Apa, te magyar vagy, menjünk haza!” Így mondta. Pedig sose járt Kárpátalján. Csak Moszkvában, ott is csak egyszer. Szerencsére tud magyarul. Megtanítottam neki a nyelvet, jobban beszélt, mint az anyja. Ez volt a mi kis titkunk. Nemcsak beszélni tudott, de érezni is. Magyarul. Ebben segített egy orvos is. Barátunk. Ő is száműzött. Hívtam, jöjjön ő is. Nem engedik. Itt fog meghalni. Mikor fiatal volt, megszökött a hadifogságból. Most már öreg. Itt fog meghalni. Sokszor eszembe jutnak a történetei. Ő mesélt legtöbbit a második világhégeről. Az elsőről meg apám. Remélem, a lányom sohasem fogja megtudni, mi az a háború.

Apámról azt tartottam, nem tud uralkodni az ösztönein. Egy farkasba is több emberség szorult, mint belé. Az elmúlt ötven évben azonban néha magam is úgy éreztem, farkaskölyök vagyok, akit ha sarokba szorítanak, támad. Aztán róka ösztönökkel ruházott fel a sors. Rájöttem, az esztelen támadás nem vezet mindig jóra. Megalkudni azonban sohasem tudtam, de sokszor kellett színlelni a túlélésért. Lehet, ez ellentmondásnak tűnik, de nekem nem

az. Én ezt megéltem. Aztán az apró mozaikdarabkákból apám élete is nyitott könyvvé vált előttem. Egy idő után már nem tudtam rá haragudni. Ő is megszenvedte a magát. A felnőtt fejjel hozott döntéseimért, a szenvedéseimért már nem hibáztathattam. Csak a rendszert, amelyben éltem. A rendszert, mely rám telepedett. A rendszert, mely megpróbált agyonnyomni. Nem éreztem, hogy el akar tiporni, csak azt, de azt a nap huszonnégy órájában, reggel ébredéskor, nappal munka közben, és éjjel, ha felriadtam, mennyire parányi vagyok. Egy hangyának is biztonságosabb az élete, mint az enyém.

Van egy kis tárcám fényképekkel, újságkivágásokkal, naplórészletekkel. „*Egy tárcsa, akinek gazdája van.*” Csodálatos módon túlélte a szibériai apokalipszist. Segített abban, hogy olyan eseményeket is felelevenítsek, amely nem velem, hanem apámmal történt. Persze apám tárcájának is története van. Csoda, hogy nem dobtam bele a Tiszába, mikor a kezembeadták. Több mint 2 nap vonatút Moszkváig és utána még egy nap Kárpátaljára, ha csak a hó miatt nem lesz késés valahol. Ötven ember testének és ételének a szaga mellbe vág, mikor felszállok a vonatra Krasznojarszkban, a transzszibériai vasútvonal 4098. kilométerénél, a Jenyiszej partján. Érvényes okmánnyal a zsebemben, érvényes vasúti jeggyel a kezemben. Egy pillanatra nem is hiszem el, de tudom: utoljára voltam itt. Még egyszer nem fogok idejönni. Akkor sem, ha hoznak. Inkább felkötöm magam. Moszkváig lesz idő számba venni a tárcsa tartalmát. Alighogy helyet foglalok, indulunk. A vonat kiszakít a megszokott térből. Lesz idő emlékezni. Eddig is volt. Azokat az emlékeket a reménytelenség szülte, most pedig a félelem és a megbocsátás hozza világra. Vajúdom. Rá se nézek az utasokra. Térben és időben utazom. Éberem.

Apám huszár volt az első világháborúban. Azt mondta, már gyermekkorában bolondult a lovak iránt. Még fiatalember volt, mikor behívták katonának. A háború híre Przemyslben érte utol, a páncélerődben. Aztán 1914 szeptemberében, ahogy a cári csapatok körbezárták az erődöt, elapadtak a hírek. Az élet azonban ment tovább. A csehek söröztek, a magyarok boroztak. Ezek az alkalmak voltak csak, ahol hírmorzsákhoz jutottak. Élelemben sem volt hiány, felkészülten várták az ostromot. Ellátmányuk elegendő volt három-négy hónapra is, de a bizonytalanság többet ártott, mint az időnként becsapódó lövedékek. Ezen az sem segített, hogy német és lengyel nyelven hírlevél járt körbe. A lengyelek a szabadságuk visszaszerzéséért harcoló bajtársaiknak tekintették a magyarokat. Apám büszke volt erre, erőt adott neki. Volt egy lengyel barátja, akivel minden héten

találkoztak. A magyar huszár és a lengyel ulánus része volt az utolsó békés hétköznapiaknak az erődben. Kikötötték a lovaikat a posta előtt, és megbeszélték a világ dolgait. A lengyel tört magyarsággal fordította a Wiadomości wojenne kiadványban megjelenő cikkeket. A magyar királyi 23. gyaloghadosztály tiszti-étkezdéjében arra jutottak, hogy jó lenne a magyar nyelvű katonákat is tájékoztatni a lassan csordogáló hírekből. Apám is úgy vélte, neki is megér négy fillért, ha friss olvasnivalót kap. Az első Tábori Újságot haza is küldte. Még én is olvastam elemi iskolásként az ajándékot, amelyben így írtak a megjelenés fontosságáról: „...az első magyar lap, hogy hírt adjon nekünk mindarról, ami minket érdekel. Fogadjátok szívesen ezt a lapot és úgy viseljétek magatokat, hogy ennek a lapnak minden száma a magyar dicsőségről adhasson hírt. Úgy viseljétek magatokat, hogy ha majd a mi magyar zászlónkat Fújja a szél, Fújja, hazafelé fújja, akkor elvisszük magunkkal ezeket a lapokat, mint a mi hűséges magyar szívünk, katonai erényeink tanújelét.” Ez a cikk is itt van a tárcában. Talán azért tette bele apám, mert nagyon szerettem ezt a részt. Apám büszke magyar volt és büszke huszár. Van is egy régi fotó róla, amit a lengyel barátjának köszönhetett, mikor a lovával átugrik egy akadályon. Egy volt a százezerből, a többségében magyar katonából, aki harcolt a várost bekerítő orosz túlerővel szemben. Nem tűnt ez az első napokban áldozatnak. Valahol mindenki várta a háborút. Nem a halált várták, a háborút. Arra senki sem gondolt, hogy gyász lesz és nyomorúság, hogy széthullik darabokra az ország, és utána még a magyarságunkért, az egyéni szabadságunkért is küzdeni kell. A huszár ló nélkül, a katona harc nélkül nem értelmezhető. Korzó, kávéház, arany templomgömb, szépasszony-dámák, pezsgőző huszártisztek, cukrászda azt a látszatot keltette, hogy szép-szép az élet, de egyhangú és unalmas. A katonaság férfias dolog. Apám azt mondta, nehéz úgy ölni, hogy előtte még egy csirke nyakát sem vágta át az ember. A csirkenyak-eltávolítás, a kifolyó vértől való undor, félelem egész életében elkísérte.

Akinek nem volt legalább három hónapra elegendő élelme, azt elküldték a várból. A többiek berendezkedtek a védelemre. Az erődök körül négy-öt sor erős cölöpöt jó mélyen levertek a földbe, aztán össze-vissza fonták őket szögesdróttal. Ez jobban feltartóztatta az ellenséget, mint tíz lövészárkok. Farkasvermeket készítettek: hegyes karókat ástak a közepébe, és azokat egész ágakkal fedték be. Az ágakból volt bőven, mert az erőd körül elterülő erdőt tarra vágták, hogy figyelhessék az ellenség mozgását. Ha beleesett a lovas a verembe, a karók felnyársalták a lovát. Hosszas vergődés után múltak ki,

hacsak a gazdájuk, ha túlélte az esést, nem lőtte fejbe. Az orosz lovak vére-
nek is ugyanolyan szaga van, mint a magyar lovaknak, állapította meg apám
borzongva, ha háborús élményeiről beszélt. Az erőd mégsem volt elzárva a
külvilágtól, mert a távíró útján állandóan érintkezett a főhadiszállással. Az
innen érkező hírek rendre megjelentek a Tábori Újságban. Az orosz csapatok
megérkeztek az erőd alá, és szoros gyűrűt vontak a védelmi állások köré. Az
ostrom három héttel az újság megjelenése előtt kezdődött, de hiába próbál-
kozott az ellenség, egyetlen erődöt sem sikerült bevenniük. Október 8-án
második rohamra került sor észak felől, de az oroszoknak még a lövészárko-
kig sem sikerült eljutniuk. Rettenetes veszteségeik voltak. A harcnak vége
volt, de nem követte kirobbanó öröm a győzelmet, mert mindenki érezte, a
béke rövid, mint a tábori fényképész vakujának villanása. Apám szeretett
volna hazajutni, de a körülmények ezt nem tették lehetővé. Ezért postára
adta a Tábori Újság néhány számát és azt a fotót, amelyet a lengyel barátjától
kapott. Azt írta, sokat gondol az otthoniakra. Erzsinek, akit én már nem
ismertem, üzenete: *„Örüljön, hogy nem keltek egybe, mert jobb gyűrűs meny-
asszonyként megőzvegyülni, mint feleségként.”*

Vagonszámra érkezett az ellátmány a városba, de nem tudták feltölteni
a készletet. Erősítés is érkezett. Alföldi parasztyerekék, az egyik naplójá-
nak részlete apámnál maradt. Azt is sokat forgattam a számúzetésben. Most
is itt van a kezemben, de nehezen olvasható a kézírás: *„Másodjára indul-
tam harcba. 5 nap meg 5 éjjel mentem és akkor kiszálltunk egy állomásnál.
Kaptunk teát és onnét mentünk egy kis városba. Ott megszálltunk egy kis
szállodában. Úgy feküdtünk egymáson mint a birka a hodályban, mert igen
szoros volt a hely. Másnap reggel összeszedtük a jó komáinkat és vettünk
egy kis rumot és megittuk. Ekkor vettünk egy pár zsemlet is és megettük,
hogy könnyebben mehessünk a hosszú útnak... Vásároltunk egy fél liter ru-
mot és egy pár szivart. Úgy gondoltuk, már nem jutunk többet haza, mert
már elment tőlünk a jó világ. Eljött a reggel és indultunk a nehéz utunkra.
Reggel nyolc órakor felcihelődtünk. Aznap vagy negyven kilométer várt
ránk. Igen nehéz volt a hátizsák. Húzta a vállam négy konzerv, három öltő
fehér ruha, egy porció cibak, fél liter pálinka, három lábravaló, két töröl-
köző, egy hóing, kétszáz töltény, egy pokróc, egy pár bakancs, egy fegyver-
derékszíj, három komiszkenyér. Egy bakának a felszerelése. Ezt kell éjjel-
nappal hordani. Elég ezzel megtenni naponta harminc kilométert. Háborús
időben menetelésre megteszi a jó és a rossz út is. Sokan bámultak minket, ha
lakott helyre értünk és mindig biztattuk egymást, hogy meghálunk abba a*

faluban, mert már a nap az ég szélén volt, mikor odaértünk. De bizony mi nem maradtunk, hanem kaptunk egy kis kosztot, tíz perc pihenőt. Merítettünk egy kulacs vizet, és egy kicsit falatoztunk. Onnét indultunk útnak, mert nem maradhattunk tovább. Este tíz órára egy másik faluba értünk. Az utcán leültünk, vártunk a sorunkra, hogy elkvártélyozzanak. A meneteléstől nagyon kimelegedtünk, így a hidegben nagyon felfáztunk, mert csak sokára helyeztek el bennünket. Kezdtünk már bosszankodni, mert szomjasak és éhesek voltunk. Az utcán csordogált valami víz, mentünk volna oda inni, de nem engedték. Azt mondták, bajunk lesz attól a víztől. Bementünk a kvártélyba, ott ittunk jó vizet a kútból. Annyira elfáradtunk, hogy már senkinek se volt kedve elmenni a vacsoráért. El voltunk ázva, engem a hideg is kiveret. A hely igen szűknek bizonyult, nyolcan voltunk egy kis házban. Úgy feküdtünk a földön mint a koszos malacok: egymáson voltunk, mégis majd megfagytunk. Így pihentünk egy pár órát, és akkor szóltak, hogy felkelni, mert megyünk tovább megint. Elindultunk a faluvég felé. Ott kaptunk egy kenyeret az útra, aztán meneteltünk tovább. Megint magunk mögött hagytunk harminc kilométert, éjjel tíz óra volt, mire elkvártélyoztak bennünket. A kis szobában volt egy sifon és egy kályha. A kályhába tüzet raktunk és levetettük a bakancsot, megszárogattuk a kapcát és a lábunkat befagygyúztuk. Száraz kapcát húztunk a bakancsba, és a jó melegben felöltöztünk, úgy pihentünk egy óra hosszát. Itt már úgy aludtunk mint a nyúl, éberen, mert fegyverropogás is hallatszott a távolból. Ekkor már nagyon izgatottak voltunk, reggel pedig indultunk szomorú utunkra...

Az első ostrom október 10-én ért véget. Az ellenség vesztesége 10 ezer halott, sebesült és eltűnt volt. A védők 3-4 ezer embert vesztek. A huszároknak nem sok része volt a sikerben, a tüzéségé és a honvédeké volt a főszerep. Az erőd olyanná változott, mint a mesebeli kisgömböc, mindent elnyelt. Hiába azonban a több mint kétszáz vonat muníció és élelmiszer, még ugyanennyi kellett volna ahhoz, hogy a fejük se fájjon. Az oroszok elvágták az erődítménybe vezető utánpótlási vonalakat, így az erődítménybe nagyobb ellátmányt már nem tudtak bejuttatni. A sereg készletei lassan csökkenni kezdtek. Ráadásul beköszöntött a tél. Ítéletidő volt ez embernek, állatnak egyaránt. Igazán nem is volt ostrom, csak idegőrlő várakozás. Apámék ki-ki törtek, de nem volt áttörés ezekben a próbálkozásokban, és az ereje is fogyott ezeknek a kísérleteknek. Az erődön kívül nem volt fedezék, nem volt hova rejtőzni a lovas huszárnak. Hiányzott az ősszel kiirtott erdő. Apámék kék atillájukban, és piros nadrágjukban és csákójukban jó

célpontot nyújtottak az ellenségnek. Vakmerőségük miatt vörös ördögöknek nevezeték őket. Apám azt mondta, soha olyan közel nem került a muszkához, mint januárban az egyik kitöréskor. A lovas feléje sújtott, ő elhajolt, de az ellenség kardjának pengéje megállt a hajtókánál, ő pedig visszavágott és elmetszette az ellenség nyakát, amiből ömlött a vér. Apám először a meleget érezte csak, aztán a vér szagát. Azt mondta nekem mindig, hogy a vérnek szaga van, higgyem el. Más szaga van a csirke, disznó, és az ember vérenek. Másnap olvasta Gyóni Géza versét a Tábori Újságban. Erre büszke volt, hogy együtt voltak fogságban. Csak sajnálta, hogy olyan hamar meghalt, pedig a versei erőt adtak.

VARSÓ FELÉ....

Varsó felé lovas csapat léptet, –
Táncos lovak, daloló legények.
Nóta között vidáman meséznek.
– Hová, háová, ragyogó vitézek?
– Varsó fölött piros az ég alja,
Kesely lovunk odavisz hajnalra.
S mire a nap hetedszer lenyugszik,
Varsovában nem isznak több vutkit.
– Sok a muszka, mint a sáskafészek –
Győzitek-e, gyönyörű vitézek?
– Ha nem győzzük, sose lesz itt béke;
Ha nem győzünk, a világnak vége.
A többi már karabélyunk dolga,
Mert a magyar nem lehet rabszolga!
...Varsó felé lovas csapat léptet,
Ösztövérló, halovány legények.
Egyik nem szól, a másik meg hallgat,
Hátuk mögött sirnak a siralmak.
Csigázott ló csigamódra lépked.
– Hová, háová, szomorú legények?
– Varsó fölött piros az ég alja,
Odakerget rabtartónk hatalma.
Rabló utra a főrabló kerget,
Ki lovunkról lelopta a nyeretget.

Győzelemre is hajszol a hóhér,
Aki otthon láncra ver egy szóér.
Szembe velünk csupa szabad népek,
Hogy vernénk le ilyen ellenséget?
Ha minket ver, ugye lovam, Votka,
Mi már ahhoz hozzá vagyunk szokva....

Apám csodálkozott, hogy ez a vers megjelenhetett, de a cenzornak sem terjedhet ki mindenre a figyelme. Az ellátmány gyorsan apadt. Az erődparancsnokság elrendelte a fejadagok csökkentését. A kenyéradag a harmadára csökkent. A hideg, a tél és az éhség tovább gyengítette az embereket. A katonák sorra megbetegedtek, és egyre többen szöktek haza. Elrendelték a lovak levágását. Apám saját kezűleg lőtte agyon az övét. Kérte a felettesét, engedje meg neki, hogy levehesse a huszáregyenruhát, és a honvédek csukaszürke egyenruháját ölthesse magára. Nem akart huszárként szolgálatot teljesíteni ló nélkül a lövészárokban egy gyalogsági ásóval a kezében. 10000 lovat öltek le. A vérük patakokban folyt a köveken, vagy átáztatta a földet. A hideg miatt sokáig lehetett érezni a sáros vér szagát. Most az erődben lévő lovak felét gyilkolták le. A védők helyzete a tél vége felé már kilátástalanná vált, az élelmiszerellátás szinte megszűnt, az emberek csalódottak voltak és reménytelennek látták a jövőt, de március tizenötödike után néhány nappal még egy kitörési kísérletet tettek. Apám azt mondta, hiányzott a ló. A lövészárkot egy-egy deckung szakította meg, amely védelmet nyújtott a puskagolyók és a repeszek ellen. Ők hordták hozzá fel a deszkát meg jó erős fákat tetőnek. A deckungra azért kellett tető, hogy ha esik, legalább ne ázzanak meg. Vittek bele szalmát is, hogy alábújhassanak. Le-leültek a két kezükkel épített fedezékbe, mert kimerültek. Apámat azonban nem fogta a hely, mert olyan hideg szél kezdett el fújni a réseken, hogy majd megfagytak. Mégsem a hideg jelentette a legnagyobb veszélyt. Az mentette meg az életét, hogy kijött cigarettázni, és messze sétált a fedezékétől, mert a deckungot egy gránát telibe kapta. Apám látta, már úgysem segíthet a többiekben, elkezdett futni. Összeütközött egy emberrel a lövészárokban, akit ugyanúgy elborított a sár tetőtől talpig, mint őt. Mondta neki, menjen a jobb szárny felé, és akkor megszólalt a másik, hogy ő ruszki. Apámnak elakadt a lélegzete. Menekülni akart, de hanyatt esett. A ruszki meg odaugrott. Felsegítette, de nem bántotta. Aztán arrébb jött. Ott már nagyon lőttek: elől és hátul is. Szem elől tévesztették egymást. Apám leült a sárba, és

így volt reggelig. Annyi halott volt rajta a végén, hogy alig bírta magát. Akkor kezdték a túlélőket a cáriak bekeríteni, de nem sikerült nekik, mert a tüzéség közepük lőtt az ágyúval. Úgy hányta fel őket, a gránát csak úgy repült a levegőbe, ők meg fejvesztve menekültek visszafelé. A ruszlik pergő puskatüze miatt kénytelenek voltak apámék is visszavonulni az erődbe. Ötezer halottat hagytak hátra. Azt szajkózta, ha felöntött a garatra: „Engem nem szeretett a jó Isten, azt akarta, hogy szenvedjek. Pedig milyen szép halál lett volna? Bumm! És kész!”

ÁT-NÉZŐ

„VISSZAVISZLEK AZ IDŐBEN”

FALUDI ÁDÁM VERSEI ELÉ

Faludi Ádám itt közölt verseiben a disszonancia, pontosabban az összhang hiánya kerül középpontba. Nem csupán azért, mert a könnyedén szétfutó, legtöbbször igen erős törésekkel élő, váltakozó hosszúságú sorok képesek felülírni a mai lazán kezelt versformákban – akár a szabadversben is – még mindig valamiféle harmónia képzetét kereső befogadó elvárásait. Hiszen ennek az elvárásnak részben eleget tesz a *hanglokátor odalenn* többnyire a szótagszámok és sorátlépések tekintetében könnyen felfedezhető szabályszerűséget mutató két strófája és nyilvánvalóan szándékos sorvégi összezsengés-rendszere. De amikor a versek tartalmi részére és motívumhálójára tekintünk, legalább ennyire jelen van a már említett hiány.

A magyar hagyományból a mai olvasó számára jól ismert és leginkább Ady Endre által a múlt század elején az irodalmi közbeszéd szerves részévé tett „magyar ugar” szimbóluma jelenik meg új fénytörésben, amikor a „fanyar magyar pásztorok” körbeülik „a mennyből az angyalt” (*pásztorok és üvegszem golyók*). A giccyszerűség kerül játékba a néprádió „hullámain”, de ahogy elhangzik a „szív küldi szívnak szívesen” elviselhetetlenül negédes formulája, ürességtől kongó szólama, a valóság képzeete tör be a vers világába az idegen ház falának dőlő bánat igencsak szemléletes költői képével (*néprádió a konyhaszekerény tetején*). A szándék és felelősség kettőssége mutatja meg arcát a feltételes módban, amelyik a másikat megszólító „ha jó leszel”, valójában ki nem mondott vágyára épülő esetleges ígéretekre helyezi a hangsúlyt (*Függő változó*). Míg a következő vers a közhelyesség mögé tekint azzal, hogy „a szomszéd rétje/fűje mindig zöldebb” gyakran egyetértéssel idézett közmondás igazságtartalmát vizsgálja meg, már címével is az idegenség és otthonosság kettősségére játszva rá (*sárgarigó, skarlátbisz, vrabec*), addig a már említett *hanglokátor odalenn* búsongó dalszerűségében mégis sikerül oldani kissé az eddig tárgyalt versekben lévő feszültséget. Annak ellenére is, hogy ez a világ nem ígér felelőtlenül sem otthont, sem menedéket, sem üdőt, sem pedig boldogságot senki számára.

Csordás László

FALUDI ÁDÁM

pásztorok és üvegszem golyók

*a magyar ugaron számarkórok tartják helyén
a lemenő napot
magyar pásztorok ülnek körbe a mennyből az angyalt
a magyar eget görbítik karimára
a parázs nem változott
belebámulhatok
nem égetem a szememet feleslegesen
naptekintetem ameddig ellát
odabiccetek és poharam emelem
ameddig ellát
fanyelű kéknyelű
fanyar magyar
pásztorok pásztorok*

néprádió a konyhaszekevény tetején

*egy sötétedő téli délutánon
amikor átsiklanak a szigorú határok felett
a szív küldi szívnek szívesen hullámai
és szomorúság üli meg
ezeket a hullámokat
és lovagol rajtuk
csattogtatva a távolság ostorát
hogyan hullámozzon a hullám*

*csapódjon ide és amoda mert úgy szokott
akkor valahogyan minden valódi*

*a bánat nekidől egy idegen ház falának
és rákezd
oly távol messze van hazám*

FÜGGŐ VÁLTOZÓ

*Nem mondhatom, hogy jó legyél,
és ha jó leszel,
veszek neked egy lovat
vagy egy Kondor festményt, egy Warholt,
egy jegyet a világ túlsó oldalára utazáshoz,
vagy visszaviszlek az időben oda,
ahol már sikerült egyszer
jól érezned magadat.
A szándékom az egyetlen,
ami ezekhez elegendő lenne.
Hogy mondhatnám neked, hogy jó legyél?
Hogyan is mondhatnék ilyet?*

sárgarigó, skarlátíbisz, vrabec

*kertem végében
a szomszéd kertje van.
abban minden zöldebb és minden nagyobb,
mint az enyémben.
de most a szomszéd alaposan melléfogott,
mondhatni, ráfaragott.
madárijesztőt állított a kertjébe,
amelyikben minden zöldebb és nagyobb,*

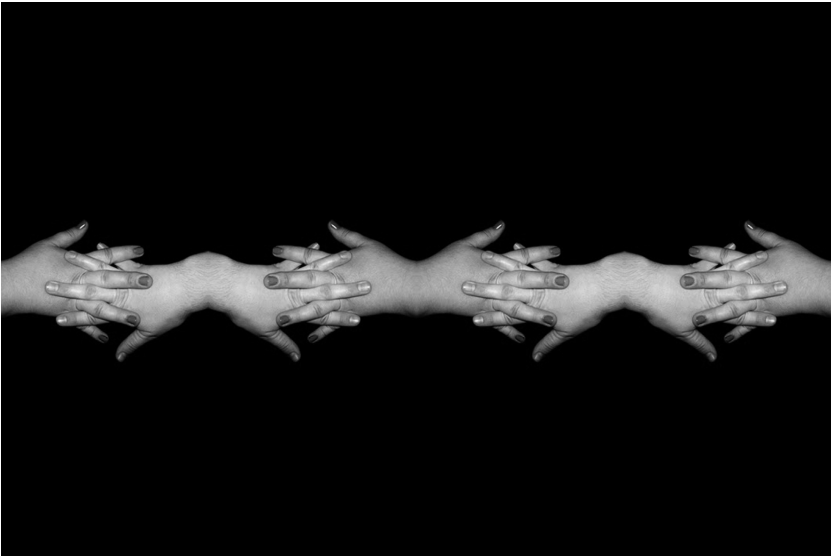
*mint az enyémben.
azóta az elijedt madarak
mind itt gyönyörűek
az én kertemben.*

hanglokátor odalenn

– sound navigation and ranging, szonár szinkron –

*amikor elhagy az út
a menedék távol
valahol messze esik
te itt helyben fázol*

*lehajolsz akkor
ez lenne tehát a kút
se vödör se visszaút*

GÁL MAGDI

KUSZA CSALÁD

(RÉSZLETEK)

A LÓ

Most úgy gyűjtjük össze a regény szereplőit, mintha Poirot készülne megnevezni az aktuális gyilkost, csak itt még különösebb katarzis nélkül hívjuk össze a családot, lehet, hogy azért csupán, mert újra látni akarjuk Alexet, és itt tudhatjuk meg, hogy mi van akkor, ha levágnak minden előzetes bejelentés nélkül egy versenylovat. Honnan tehát az ötlet a család összecsőrdítéséhez? Emma és Kornél váratlan elhatározásra jutott egy novemberi délutánon. Arról beszéltek, hogy ez a karácsony Tóbiással válik majd teljessé, s az asszony felsóhajtott:

– Kár, hogy apu nem lehet velünk.

– De anyád igen – jött a válasz, s így bővült egyre a képzeletbeli lista.

December huszonötödikén már ki-ki indult, hogy pont délben a család ellephesse a házat. Elsőnek, egy órával korábban a kellenél Zalánék érkeztek. Péterke megkaparintotta Tóbiás csörgőjét, a gyerek nagyvonalúan nem csapott ribilliót, helyettesítette egy kockás kendővel, érdeklődve nézte, hogy a nagyfiú milyen szakszerűtlenül rázza a csörgőt, és szíve szerint megmutatta volna, hogyan kezelje játékát a kedves rokon. De a mentőangyal Anna személyében megérkezett, Péterke figyelmét elterelte egy apró gumilabdával, visszaadta a csörgőt a tulajnak, és a világrend ismét helyreállt. Dávid félszegen mozgott vadonatúj rokonai között, de Fanni azonnal tudta, hogy hazatalált. Különösen Barbara ölelése hatotta meg, mert Fanni mindig elérékenyült, ha emberi (és állati) nagylelkűséget tapasztalt. Sándorék olyan lendülettel robbantak be a családi idillbe, hogy hanyatt döntötték az ajtó közelében lebzselő Annát. A nagylány sírt egy rövidet, majd hagyta, hogy apró ajándékokkal csillapítsák a dicstelen hátas miatt érzett fájdalmat. Teljesen akkor vigasztalódott meg, amikor a számára új családtag, Lexi megérkezett. Anna mindenkit szeretett, Lexi pedig egyenesen lenyűgözte. Mi-

után laza köröket írt le Emmáék birodalmában, szórakozottan nézelődött, hirtelen lehorgonyzott Anna előtt.

– Mi ez a gyöngyszem a pilládon és ki vagy? – kérdezte a gyereket, akit a gyönyörű szavak olvadásra és mosolyra bírtak. A kölcsönös bemutatkozás után Alex leült a kanapé szabad sarkára, maga elé állította a kislányt, elgondolkodva nézte, majd így szólt: – Olyan vagy, mint Zsuzsa. Tudod, ő az anyám testvére volt. És nem melleleg a nagyanád. Ha olyan bátor leszel, mint ő, akkor örökké a barátod maradok. Ha néha mégis félnél, csak szólj, és én majd megvédelek.

Hát így álldogáltak-üldögéltek ők, Alexet hirtelen kínozni kezdte az elszalasztott lehetőség: kevés időt töltött ezzel a családdal, amelyhez ugyan alig fűzte közös emlék, de minden ízében az övéinek érezte őket. Pétereken és feleségeken átgázolva versenyt futottak ők ketten: ki éri el hamarabb a bólés tálat, amiből csak a felnőtt meríthetett. Amúgy sosem ivott ilyesmit, most is csak egy kortyot. Én miért is futok? – panaszkodott a férfi, mire Anna kérdéssel felelt:

– Szerinted? Hát a játék miatt van az egész, meg esetleg lóversenyt is tarthatnánk kint és mondjuk, most edzünk.

– Lóversenyt? – Alex elkomorodott, a gyerek észrevette, s rögtön tudni akarta a hangulatváltozás okát. – Eszembe jutott egy régi történet, de erről talán majd máskor. De néha szomorkodni is lehet, én meg szeretem a lovakat.

– Mesélj! – helyezkedett el Anna, és várakozva nézett Alexre.

– Már szinte nagyfiúnak számítottam, majdnem tizenöt éves voltam. Addig nyaggattam apámat, aki nem élt ugyan velünk, de figyelt rám, gyakran látogatott, tehát addig nyúztam, míg vett nekem egy lovat. Nem táltost kaptam, vigyázz, csak egy akkor már hétköznapi, akkor már kissé lassú, megfontolt, de csillagos homlokú lovat, versenyző múlttal, régi dicsőségekkel a háta mögött. December elején hozták haza, hűvös volt már, s képzeld, a ló kabátot viselt. Fekete posztó piros szegéllyel, apám külön fizetett érte a gazdának, ezért akkor nagyon szerettem az amúgy kissé léha és megbízhatatlan apámat. A csillag világított a ló homlokán, mint a régi sikereket idéző dicsfény, s apa külön figyelmeztetett, hogy ne adjak más nevet neki. Úgy hívták, hogy Bátor. Mivel a vidékies városszél teljesen megfelelt a ló tartásnak, anyám elé járultunk. A ló csak a verandaajtóig jött, illedelmesen megállt, s ha lett volna kalapja, nyilván leveszi, és úgy várja meg, hogy döntsenek sorsáról. Apám és én minden ékesszólásunkat latba vetettük, hogy kész tények elé állított anyámat rábírnak arra, hogy háztartásunk egy kiöregedett versenylóval bővüljön.

Anyám olvasott éppen, fél szemét továbbra is a könyvön tartotta, szórakozottan hallgatta, hogy mennyire kell nekünk ez a ló. Végül a vállát vonogatta, és egyetlen feltételt szabott: a lovat én látom el, én törődöm vele, az apámtól kapott zsebpénzből fedezem a költségeket. Ez utóbbi miatt ugyan apám nem hurrázott, én viszont vágtattam, szinte nyerítve fékeztem le az ajtó előtt várakozó Bátor előtt. Kivezettem az udvarra, körbejártuk a kertet, helyet kerestünk a tágas fészkerben, ahol majd lakik, s a szűkös háztartási kerektek ellenére kapott három kockacukrot.

Apám derekasan tartotta a szavát: már nemcsak engem, hanem Bátort is eltartotta. Amikor a ló hátán ültem, mindig enyhe büntudatom volt: úgy éreztem, mintha kissé behorpadna az engem cipelő háta, pedig látod, most sem vagyok kövér, kamaszként pedig egészen vékony voltam. Azt mondják és írják, hogy a ló szereti, ha feladatot kap, örül ha meglovagolják, de én valahogy sose hittem ezt, és jó kérdés, de ideje feltenni: miért is akartam olyan szenvedélyesen magamnak egy lovat? Valószínűleg nem is gondoltam végig. Csak nézegetni, csutakolni akartam ballagni mellette, etetni, törődni vele, nem tudom... Mégis fel-felültem a hátára, olyankor elnézést kértem tőle, s ő szemmel láthatóan megbocsátotta a macerát. Békésen poroszkált, vitt, majd furcsa tekintetével csodálkozva méregetett, amint almával és cukorral kínálok a vágtnak nem nevezhető poroszkálás után. Úgy érezhette, hogy ezért a teljesítményért nem jár jutalom. Akárhogy is volt, szerettük egymást. Szükségem volt erre a szeretetre, mert anyám valahogy alkalmatlan volt a gyerekekre. Zsuzsa figyelt arra, hogy legyen otthon mindkettőnknek főtt étel, és ha vásosságom miatt beidéztek a szülőket az iskolába, ő ment és tartotta a hátát. A szórakozott iskolaigazgató végig azt hitte, hogy Zsuzsa az anyám. Tehát a szeretet, amit Bátortól kaptam, jól jött. Egyetlen dolgot nem adhattam meg neki, amire szemmel láthatóan nagyon vágyott: be akart jönni legalább egyszer a házba. Megpendíttem anyámnak, de ő hallani se akart róla, hogy óvatosan körbevezessem. – Büdös – zárta le a vitát megfellebbezhetetlenül, de a tizenöt évesek mindig megtalálják a kiskaput, ha szabályt akarnak szegni. Anyám szinte sose ment sehová, de egyszer mégis meglátogatta a barátnőjét. Bátor kívánsága teljesült: bevittem a házba. Gyönyörűen kopogott ápolat patája, sörényét megvárta, fejét ráhajtotta egy pillanatra a párnára, mert a hálószobát is megnézhettem. Belelapozott óvatosan anyám otffejtett könyvébe, és úgy viselkedett, mint egy angol úr. Aztán ahogy jöttünk, úgy mentünk vissza a fészkerbe, majd nyakába került újra az abrakos tarisznya, kezem meleg lehetével megsimogattam homlokán a csillagot, majd meleg búcsút vettem tőle. Lényegében a karácsony

is róla szólt. Ajándékba mindenféle ropogtatnivalót kapott, majd jöttek a kemény téli hónapok. Régebben valahogy keményebb telek voltak, szinte alig került le kissé horpadt hátáról a pompás kabát. Közvetlenül a kertünk végében egy patak fodrozódott. Januárban mintha az idő is megfagyott volna, hát még a patak vize! Valószínűleg épp fodrozódhatott egyet a sekély víz, amikor meglepte a fagy. A fodor a tavaszi olvadásig megörökítettett, várt a sorára, hogy újrainduljon a csobogás, de végül eljött a tavasz. Mindketten örültünk neki: lóról és gazdájáról lekerült a kabát, többet kocogtunk, legelészhettünk, s úgy felbátorodott, hogy délutánonként anyám ablakán. Ő visszanezett, nem mosolygott, pedig a ló kimondottan barátságos arcot vágott, mert meg akarta hódítani a porcelán merev arc gazdáját – hiába. Anyám nem szerette a lovat. Ráadásul Zsuzsa csak akkor volt hajlandó meglátogatni minket, ha a lovam mögött csukódott a fészertajtaja, mert köztudomásúan félt a lovaktól.

– Ó, tudom, ezt mesélték már nekem – szólalt meg Anna, de várta a folytatást.

– Nyáron külön bajlódnom kellett az istálló tisztántartásával, trágyát ajánlottam egy kertésznek, de anyám egyre többet morgott a szag miatt. – Ne felejtse el – győzködtem anyámat –, hogy Bátor valaha díjakat nyert, jár neki a nyugodt öregkor, kérlek, légy türelemmel, valamit kitalálok az istállóság ellen. Persze tudtam, hogy az istállóság – az istállóság marad. De szerencsére ősz lett, lassan hűvösödött, anyám becsukta az ablakát, s gondoltam, Bátorral időt nyerünk. Aztán október végén, amikor hazajöttem az iskolából, láttam, hogy a kert végén a kerítés le van taposva. Rohantam a fészertbe. A ló nem volt sehhol. Elment? De már rohantam is anyámhoz.

– Hol a ló?

– Nem tudom – nézett rám értetlenül anyám. Voltak neki gyarlóságai, de soha nem hazudott. Rohantam tovább. Végig a kertes házak között, majd be a városba, kétségbeesetten hívtam, mit sem adva a hiúságra. Egy nagyfiú, lova nevét kiabálva futkos a városban, ismeretlen embereket állít meg, szemében könnyek, aztán már hangosan sír. Ez voltam én, tizenhat éves hiú kamasz, aki hiába keresi társát, de nem kaptam választ. Sírva értem haza, s a szomszéd végül megszánt: valaki elvezette a kertek alatt a lovat, ő azt hitte, hogy eladtuk. Nem tudta, hogy ki volt. Végül egy hét múlva megtudtam, hogy a tolvaj csalódott a lóban: az egykori versenyló túl lassú volt, így hát vágóhídra vitte és levágták. Én pedig még azon a télen örökre elhagytam a szülői házat.

– Most sírunk? – potyogtak Anna könnyei.

– Igen – mondta Alex, és azok a bizonyos rokoni gyöngyök hosszú pilláiról végiggurultak az arcán.

A család megrendült. Zalán úgy döntött, hogy nem sír, legfeljebb majd otthon, de Fanni Annát ölelő keze kissé remegett, mert ő nem várt a könnyekkel hazáig. Lexi megállt Dávid előtt, akinek arcán még mindig enyhe elutasítás látszott, és csak ennyit mondott, miközben Annára mutatott. – Látod, öreg, így születnek a barátságok. Vigyázz a lányodra!

PEJCSIK TÖRTÉNETE

A családi összejövetelre meg- vagy inkább behívták Pejcsiket is, mert aznap épp a kertben dolgozott. Besündörgött, pirosposzsgásan és nagy dumára készen. Hol itt, hol ott bukkant fel, majd menni készült, mondván, hogy nem családtag.

– Dehogynem! – nevetett Zalán. Többet tudsz Emmáékról, mint mi.

– És én is rengeteget tudok rólad, igaz, János? – csevegett Anna, miközben kézen fogva keringett a kertésszel, s mondta a magáét. – Például tudom, hogy a testvére bevonult a zárdába. Már három éve.

– Ezt még mi se tudtuk! – vallották be Emmáék.

Anna tovalibbent, közben odavetette: Szeretlek, Kornéliusz, téged is, Emma!, Pejcsik pedig ment is volna, de Alex kedélyesen, mert diskurálhatnékja volt, a zárdista felől érdeklődött.

– Tudod, Annát nem akartam ezzel terhelni, de a bátyám valójában börtönben van, be van zárva, ezért a zárda, ugye, érted? – heherészett, nem volt zavarban és készen állt egy újabb történetre.

– Gyere ki! – mondta Alex.

– Miért, be akarsz húzni?

– Istenem, soha nem ütöttem meg senkit. A család tudja?

– Nem, de hát azt sem tudják, hogy az egyik gyerekem mozgássérült. A történeteim többnyire másokról szólnak.

Kimentek, Pejcsik pedig belevágott a zárdista nagytestvér balszerencséjének történetébe.

Dani sokkal csendesebb, mint én. Nemigen jön ki a sodrából, pedig most az indulatai miatt ül. Nálam idősebb három évvel. A felesége elhagyta, mert elunta a hallgatását, unalmasan megbízható természetét.

– Nincs az életemben izgalom – hajtogatta Ancsa, és kerekelt oldott egy napon, pedig Dani akkor már negyven volt. Ancsa is majdnem. Mivel diákszelelem volt, a bátyám keveset tudott a nőszerzésről. Aztán mégis felcsípte valaki. Ágnes, a nagyszájú harmincéves lány hozzáköltözött, csak ideiglenesen ugyan, mondta, de alaposan felbolygatta Dani életét. Színházi öltöztető volt, furcsa szenvedéllyel: szerette a fegyvereket. Ez azért fontos adat, mert Dani félt fegyvermániás élettársától. Azt mesélte keserves mosollyal, hogy este megkönnyebbülten parolázik a halállal, reggel meg meghajolva köszön neki. Hogy miért nem szabadult a kapcsolatból? Ezt nem mondta. Ágnes naponta eljátszadozott gyűjteményével, olykor rá-ráfogta Danira valamelyiket. Kattant a rasz, a nő kacarászott: – Ugyan, mit félsz? Ez nem orosz rulett.

– Nincs üres fegyver, nem tudtad? – kérdezte fanyarul a testvérem, de a nő kiröhögte.

Így éltek, Dani stresszben, a lány a puskáival és a bátyámmal. Aztán három éve Áginak elege lett a komor hangulatból, abból, hogy sose bújnak ágyba, s elkezdte a lelki terror végjátékát.

– Te egy nyúl vagy – mondta a nő, ráfogta aktuális kedvencét, egy 45-ös Smith & Wesson, csak az ördög tudja, hogy honnan szerezte.

– Töltényt keresek belé, ne reszkess, te nyúl! – és újra ráfogta. Kibiztosította, bájosan mosolygott, majd folytatta:

– Laposkúzásban elhagyhatod a szobát, bukj le a fotel mögé! Vadászok.

Még vagy négy különböző fegyver hevert a dohányzóasztalon. Dani felállt, elővett egy bőröndöt és csomagolni akart. A nő elállta az útját, s tovább heccelte.

– Nocsak, nocsak! A nyúlnak kabátja is van? Jé, ingek! Majd felemelte a 45-öst, és csak úgy a levegőbe lőtt. A Smith & Wesson, amelyben Ágnes állítása szerint nem volt töltény, iszonyatos dörrenéssel tépte le a csillárt. Mindent beterített az üvegszilánk és a vakolat. Dani szívében magasra csapott az utálat. Lassú mozdulattal felemelt egy kis gyöngyház markolatú pisztolyt, kibiztosította, és átlőtte Ágnes térdét.

Később a bíróságon az ügyvédje hiába könyörgött: védekezzenek azzal, hogy nem volt szándékos a fegyverhasználat. A bátyám nem tudott hazudni, most sem akart. Mozdulatát azzal magyarázta, hogy félt, de nem védekezni akart, hanem véget vetni a terrornak, esetleg bosszút állni. Csak a hozzá nem értés irányította a pisztoly csövét a nő térdére. Ha elég bátor és ügyes, valószínűleg megöli. Ez a vallomás valószínűleg nem használt az ítélet szempontjából. Hét évet kapott, s a bezártságon túl külön szenved,

mert Ágnes térde szilánkokra tört, és helyrehozhatatlanul, többé nem táncol, sportol, tulajdonképpen járnai se tud segítség nélkül. Úgy tudom, hogy megszabadult a gyűjteménytől, hogy ennyi év után még mindig fájdalmai vannak. Egy kisebb összeggel támogatom, hogy könnyebben cipelje Dani a lelki terhet – zárta le Pejcsik a történetet.

Alex nézte a piroszozsgás arcot, s a monoton hangon előadott történet tönkretette a délutánját. Aztán a kertész derűsen folytatta a munkáját, Alexet pedig bent faggatták:

– Kislány sztorizott?

– Kicsoda? – értetlenkedett Alex, mert nem tudott a furcsa becenévről. Aztán megrázta a fejét, azt mondta, hogy nem sztorizott, majd röviden búcsút vett a családtól és hazament.

A HÜTLEN KUTYA

Kint lassan a félhomály sietett Pejcsik segítségére: elrakta a kerti szármakokat, s amikor bekukkantott elköszönni, örömmel vette át Emmától a süteménycsomagot. Kocsija belseje hideget árasztott, ám ő sosem fázott. Indított, rákanyarodott az útra, majd hirtelen megállt. Az autó fényszórója az úttesten ácsorgó kutyát úgy világította meg, mintha egy színpadon állna. Az állat nem mozdult, kedélyesen lengette farkát, így hát ki kellett szállni hozzá és megtudni, hogy mit akar. Pejcsik megállt előtte, majd leguggolt, és az első ami elbűvölte, az állat koromfekete pillákkal ékesített szeme volt. Amint guggolt az illető előtt, a kutya Pejcsik térdére hajtotta fejét és látszólag elszunyókált. A kertész keze alá poros, piszkos és hideg bunda simult, a labradoron már nem látszottak az édes otthon jegyei. Valahogy olyan szabad volt, persze kérdés, hogy akkor miért stoppolt. Egy percen belül kiderült: vemhes volt, és gyerekeit nyilván biztonságban akarta világra hozni. Látva Pejcsik arcán a mosolyt, a kutya furcsa hangon szinte kuncogott, majd látható türelmetlenséggel az autóra, a leendő gazdira, majd újra az autóra nézett, sürgetve Pejcsiket: Menjünk! És mentek. A kutya az anyósülésre telepedett, s mivel lábat nem törölt előtte, enyhén koszos mancsáról hosszan pergett a homok és a föld.

– Te vagy a kertész kutyája, nem igaz? – nézte Pejcsik a kis koszbarázdákat az ülésen és alatta, aztán szépen hazamentek.

A család örült a kutyának. Azonnal a Mancit nevet kapta, amint kiugrott a kocsiból és kurvásan riszált, mert nem tudta magáról, hogy labrador. Aznap házi kosztot kapott, az előszobában aludt, horkolt, mint a disznó, és alig várta, hogy megszülessenek a kölykei. És három hét múlva három teljesen egyforma kölyök tetézte Pejcsik amúgy sem kevés gondját. Mancit persze segített: altatott, etetett, de azért megkockáztatott egy-egy kiruccanást a kertbe, ahol orrát a kerítésnek nyomva nézte a forgalmat, a jövés-menést, így őrizve a csavargás illúzióját. János látta a szemén, hogy Mancit született csavargó. De fegyelmezett is volt, mert aztán az orr visszahúzva, a kert minden zuga megjelölve, s már kopogott is az ajtón, topogott a lábtörlőn, itt meg azt a benyomást keltve, hogy lábat töröl (így akart megfelelni a családnak), aztán gyermekei nyakába borulva felébresztette őket, aztán már bánta is, mert nem volt egy perc nyugalma se tőlük. A kölykök hajszálpontosan egyforma külseje mögött eltérő jellemek voltak kialakulóban. szoptak még, de a család fokozatosan bevezette a kis csapatot a táplálkozás igazi örömeibe. Külön tálkákban tápot kínáltak nekik, ők meg álltak a tányérok előtt, és nem értették az egészet. Aztán már értették, és így lett belőlük a család szeme láttára Mohó, Vicces és Előzékeny. Mohó állandóan az érdekeit védte, nem volt tanácsos másoknak megközelíteni a zöld tálkát, ha úgy adódott, anyját is megdorgálta. Vicces szabályos díszlépésben járt, de többnyire a hátán feküdt, lábai az égnek álltak. Amúgy érdeklődő volt, amíg masírozott, tüzetesen szemügyre vett mindent, mert hanyatt fekvé nem sokat látott a világból. Produkálta magát, majd elfáradt, és szinte kidőlt a sorból.

– Vigyázz, ma bizonyítványosztás van, kapd össze magad! – Jött a családi figyelmeztetés abban a reményben, hogy újabb tréfák következnek. Ám a figyelmeztetést Vicces elengedte gyönyörű füle mellett, álmosan-peckesen kivonult, hogy egy szopás erejéig megörvendeztesse Anyát. A harmadik kölyök mindenben második akart lenni. Előzékeny versenyfutás közben az utolsó egy méterben megtorpant, és átadta az elsőbbséget valamelyik testvérének. Készségesen adta át a tálkáját, türelmesen állt sorba gazdáik simogatásáért, az istennek se volt hajlandó tülekedni. Nem gyáva volt, hanem tényleg előzékeny. Igazi angol – nyugtázta Pejcsik. És Mancit? Amikor úgy döntött, hogy elválasztja a kis krapekokat, betegállományba vonult. Végigfeküdt a vackán, keveset evett, de mindez csak a megtévesztés része volt. Selymes pillái alól leste az alkalmat, amikor merő kíméletből mindenki békén hagyja. S amikor elérkezettnek látta a pillanatot, a kerítés alatt egyszerűen ásott egy gödröt, és örökre eltűnt a világ forgatagában.

NINCS

Sára és Sándor az újabb karácsony közeledtével úgy döntött, hogy segít másokon. Irtóztak attól, hogy mások szenvedését meglessék, s azt is tudták, hogy évente egyszer az a bizonyos nemes szándék nem is annyira nemes. De indultak mégis, és közben alkalmuk nyílt arra, hogy a lent és a fent világa között toporogva még jobban összezavarodjanak. Vajon hány fajtája van a szegénységnek? Nem számszerűsíthető, de Sándor már játszott is a szavakkal. Van beletörődő, türelmetlen és lázadó, tehetetlen és szemérmes, büszke és eltitkolt, hivalkodó, és a kedves olvasó eldöntheti magában, hogy ő maga ugyan hány típusát látta élete folyamán a nicstelenségnek. Sándoréknak eszébe jutott az a párbeszéd, amely két húsz év körüli fiatal közt zajlott, a fiú-lány vagy férj-feleség arról beszélt, hogy jön a karácsony.

- Úgy várom...– mondta a lány.
- Mit vársz rajta? – jött a válasz. – Nincs kabátod.
- Igen, de olyan jó, ha esik a hó!
- Gondolj a tüzelőre!
- Ja, igen. De én mégis úgy várom a karácsonyt...

Sáráéknak nem volt könnyű beülni a fűtött autóba, miközben törhették a fejüket, hogy hol rontjuk el a világot, amikor hagyjuk, hogy a hibák önmagukat ismételjék újra és újra, s hogy régi korok mintájára itt élnek köztünk a mindenkori krajcárkeresők.

SORSOK

Emma és Kornél játékaiknak egyike az álomrodeó volt. A társaság igyekezett egymást elképesztetni bizarr történeteikkel, s köztük a legnagyobb fantáziával fiatal orvos barátjuk bír: valódi álomgyáros. Tehát a játékot a fiatal orvos kezdi.

– Álomban sarokba szorít két ember nagyságú rongybaba és három porcelánfejű, szigorú arcú bábu. Kezükben injekciós tű. Az egyik már egészen közel van hozzám, futnék, de azok az álombeli ólomlábak nem engednek. Aztán hirtelen rájövök, hogy nem is a félelem bénít, hanem lassan lábtól felfelé kővé válok. És miközben derékig már csupa gránit vagyok, észreveszem, hogy az egyik rongykező egy borotvát tart a kezében, karom-

ba vágná, de már kő csikordul a penge alatt. Felébredek, feleségem porcelánfehér arccal alszik mellettem. Csak ekkor sikoltok fel.

– Öt pontot kapsz, s ha tényleg álom volt, akkor te vagy a legjobb – szól a fő álmoszakértő, Kornél.

Vékony, fiatal nő áll fel, sétál középre, arca komoly, miközben beszél.

– Álomban csecsemő vagyok. Nővérem kanyarósan fekszik a vetetlen ágyban. Belép anyám, érzem, hogy futni kéne, de még nem tudok járni. Anyám kiemel a kiságyamból, óvatlanul odakoccantja fejemet a rácshoz. Nővérem mellé fektet, kimegy a szobából. A vírusok elindulnak felém, látom őket. – Anya! – üvöltöm, de hang nem jön ki a torkomon, még nem tudok beszélni. De hirtelen már tízéves vagyok, kockás füzetem számtanpéldáit piros pöttyökkel és csillagokkal díszítem, anyám talán majd megdicsér. Nagy műgonddal dolgozom: meglepem vele anyát. Hirtelen már mögöttem áll, kártékonynak nevez, valami suhogást hallok, és korbács csattan vászonruhás hátamon. Sírva ébredek.

Senki sem szól, mindenki tudja, hogy nem álom volt, a gyerekkoráról beszélt. Mégse mondja senki, hogy ne csalj, és megkönnyebbülve kiáltják a következőnek: A telefonfülkét már megírták, ne csalj, Bogárka! A furcsa névre hallgató álommanó rögtön vált, hogy ki ne essen a játékból.

– Háborút álmodom. Valami frontszerű mező, lőporszag, nem látom a füsttől az ellenséget. Ágyútűz gyújtja meg a közeli művésztelepet. A Mona Lisáról sercegve pattog a festék, én felkapom, hogy mentsem, de hátulról valaki rám lő, érdekes, nem fáj, de anyázva ébredek.

– Tetováló szalonban vagyok, mert európai körútra indulok, s hogy el ne tévedjek, hátamra tetoválják a kontinens térképét – folytatja máris a levéltáros, aki egyesek szerint a legszebb férfi a világon. A tetováló fickó mögém kerül, belemar a hátamba, szerintem pusztán a körmeivel, majd utasításokat pattog az őt körülvevő utaskísérőknek és vasutasoknak. – Szikét! Tampon! Érfogót! Bandázst! Hullazsákat!

– Nekem? – érdeklődöm hason fekve, udvariasan, de válasz nincs. Reggel iszonyúan fáj a hátam, egy pillanatra megrémülök, hátha mégsem álmodtam. Odanyúlok, vérre számítok, de a fiam kisautói közül gyötört meg egyszerre három. Alám szorultak, a tűzoltóautó létrájának lenyomata örökre ott maradt. Akarjátok látni? A bűdös kölyök este nálunk aludt, ezért még számolunk!

ÚJ KUTYA

Fekete Zoli levéltáros silány álma után tea és keksz, kár beléd, ma se mondál semmit – hangzik a vicces dorgálás. Friss levegőt szívni azért is érdemes, mert óriási hóember áll az udvaron, ráadásul Barbara most hozza haza Tóbiást a sétából. A gyerek könnyen ráveszi a cicát, hogy jöjjön be a házba. Az készséggel követi őket, majd megtorpan: az ajtóban kosár, benne sületlen zsemle színét idéző labradorfiúcska. János egy bokor mögül figyel a hármass reakciót. A gyerek és Barbara örül, a macska pofácskáján méla undor, de mi tudjuk, hogy egy-két nap múlva élni se tudnak egymás nélkül. A takarásból előkerül Kislány, oktatja a labradortartás szabályait, Lee Annácska (bocs, Anna, mondták Kornéliuszék, amikor elkeresztelték a macskát), enyhén megpofozza a kutyagyereket, csak úgy miheztartás végett: hadd tudja, hogy ki az úr a háznál. Pedig a kutyus angyali nyugalommal ül a kosárban, mert ő nem más, mint Előzékeny. Persze Lee Annácska innen kezdve abban a tévhitben él, hogy kutyafegyelmezésben felülmúlhatatlan. Később se veszi észre, hogy a kutya valami génhiba áldozata lehet, mert a hangyára is vigyáz, nehogy eltapossa. A társaságot elkapja a névadási láz, s Tóbiás ötletét azonnal elvetik.

– Cica! – becézi a szerencsétlent, a vendégkórus tiltakozik:

– Ne alázd meg, Tóbi!

A gyerek még nincs tisztában a szó jelentésével, felhagy a cicázással, és kacagva fogadja az új nevet.

– Brit! – mondják a nagyok, tehát ettől a naptól kezdve a kutyát, Tóbiás után szabadon mindenki Bitnek szólítja. Nem baj.

Büszkeség?

Zalán kisterpeszben állt a guggoló Pejcsik felett, és szigorúan faggatta:

– Miért nem szóltál, hogy gondjaid vannak?

– Mire gondolsz, amikor gondokról beszélsz? – próbált tréfálkozni a kertész.

Zalán látogatóba jött, találkozott Alexszel, aki véletlenül a környéken járt, innen a jólétesültség.

– Nem tartozol közénk? Nem érzed, hogy mennyire becsülünk? Engedd, hogy segítsünk!

– Engedem. Fogd meg ezt az ágat, amíg én fűrészelem, úgy valóban könnyebben megy majd. Aztán beszélni kezdett.

Életében a legnagyobb pofont akkor kapta, amikor kislánya oxigénhiányosan született. Miért pont nekünk, Istenem, miért büntetsz, mi voltam előző életemben, hóhér? – kérdeztem többnyire csak magamtól, aztán megláttam a felesé-

gem arcát. Márti nagy békével, kisimult lélekkel vette tudomásul, hogy Boglárka beteg. Ezért én is felzárkóztam, ma már nem lázadozom. A gyerekek a mozgásközpontja sérült meg születéskor, de a szelleme csodával határos módon ép maradt, nincs okom panaszra, testvér. Ami pedig a bátyámat illeti, nos, ott se tehetünk túl sokat. Négy év múlva szabadul, van hova mennie, talpra fog állni.

Zalán mozgósította a családot, s mivel a kertész nem bírt volna el több munkát, a család összedobott egy kisebb összeget. A felajánlása tapintatos volt, de talán nem eléggé. Kislány mosolygott, és nem fogadta el a pénzt, de azért kertészként és nagy mesélőként még sokáig boldogította Emmáékat.

ERŐSZAK

A tetováló szalon ajtaja ugyan nyitva volt, de a gép zümmögő hangja így is kihallatszott. Bent egy lány nyüszített a tű alatt, a mester rá se hederített, csak alkotott. Nagy fekete lepke a derekára – így szólt a megrendelés. Ha a lepke elkészül, sose lesz igazán fekete. Zöldes árnyalatúvá változik, de majd a csípőnadrágnak gondja lesz rá, hogy megmutassa a pillangót, ha már ezen kívül nem tud semmi izgalmasat mutatni. Tehát a gép zúgott, az ajtó nyílt, és két fickó sétált be, a tű pedig megállt a „művész” kezében. Kollégák voltak, pénzért jöttek, nem ismertek tréfát. A lány remegett egyrészt a vészjósló párbeszéd hallatán, másrészt az átgondolatlan terv kivitelezése fájtt kegyetlenül.

- Nem adod meg?– hangzott fel az utolsó kérdés.
- Nincs – jött a válasz valahonnan a lány hátsója mögül.
- Akkor rajzolj! – jött a z utasítás valami mégis magasságból.
- Megőrültetek?
- Diktálok.

Elég volt egyetlen pillantást vetni a latrok arcára ahhoz, hogy a tű engedelmesen ismét munkához lágsson. A két felső szárny már megvolt. A folytatás póklábakat, halálfejet követelt, az alsó szárny egy denevére, s a végén már ketten sírtak: a rajzolt és a rajzoló, és az istennek se jött be senki, mert a szalon nem ment jól. És történt mindez fényes nappal, kora délután a város szívében. A tetováló ember tudta, hogy műve befejezése után pakolhat, mert innen kezdve soha senki nem nyitja rá az ajtót, és mert a lány bosszúja is utolérné: hullt a vére egy nem létező rovar ábrájáért, amely olyan nagy, hogy eltávolítani szinte lehetetlen. Így hát sose villantja majd elő satnya derekát a lány, akinek eddig se nagyon volt önbizalma és barátja se nagyon, de ez utóbbit, mondjuk, nem tudhatta a mester.

– Szignáld! – hangzott az utolsó parancs, s a betűk gyönyörűen tanúsították, hogy ki eme mű alkotója, még csak el se kenődött a tinta. A mester arca torz vigyorba rándult, s már majdnem kimondta, hogy a pontos címem nem kéritek a szerencsétlen seggére? De csak magában kacérkodott a hóhérokkal, mert annyi esze még maradt, hogy ne adjon ötleteket az amúgy is találékony gengsztereknek. Amint a távozók után megcsendült az ajtó kis csengője, mindkettőjüknek a lélekharang jutott eszébe és egyikük se érzett megkönnyebbülést: a fekvő áldozat elképzelte a művet a bőrén, levakarhatatlanul, a mester pedig a jövőjét, így hát a lány csak feküdt, a férfi pedig telefonált. Talán épp az úristent hívta. De mégsem. Egy ismerősét hívta, az meg Zalánt, az igazság bajnokát és az esetetek gyámolítóját. Zalán nem nagyon értette, hogy mit is várnak tőle, viszolyogva ismerkedett a szalon légkörével. A történet rémes volt, a két főszereplő százalmas, a lány derekán éktelenkedő ábra valószínűleg elcseszett egy egész életet. Nézte a jelentéktelen női arcot, a megalázott művész vonásait, tudta, hogy segíteni fog.

Meghallgatta a történetet, és nekilátott az ügynek. De a két megfélemlített áldozat eltűnt a balfenéken, hiába hívta őket, elérhetetlenek voltak. Így hát csalódottan konstataálta, hogy az emberek még mindig jobban bíznak az inkognitóban, mint a törvényben. Az ügy, mielőtt még szétbonthatta volna szárnyait, félbemaradt, akár a lány derekán a pillangó.

AZ IVODA BEZÁR

Az ivoda teljhatalmú úrnője, Fanni anyja utolsó napját töltötte a pult mögött. Egy reggel ugyanis arra ébredt, hogy így hatvanhárom évesen már nem szívesen látja maga körül a hat Jánost, a számtalan Józsit, az egyetlen Oszkárt – talán őt a legkevésbé. Oszkár rózsaszín arca mit sem árult el igazi jelleméről. Gondosan borotválkozott és jó szaga volt, nyájas és jókedvű kedve jól jöhetett volna ennyi ordítózó részeg mellett, de mivel semmi se marad titokban, kiderült, hogy emberünk igazi kaméleon.

Otthon könnyedén leomlottak a kedélyesség gondosan felépített falai. Családja – felesége és két gyereke rettegett esténként, ha hazatért, emberek és tárgyak próbáltak kitérni előle, mert ordítva támadott, repült a rézmozsár, lehetőleg törekeny tárgy felé, megcibáltatott tízéves kislánya copfocskája, csattant a fiúgyerek arcán az igazságtalanul kiosztott pofon. A feleség ennyi év után már csak nézte a tomboló szörnyet, és már rég elfelejtette, hogy merre van a menekülés útja. Nos, Marcsi elfáradt. Eddig futotta humorából, bátorságából, és valljuk

meg: közönyéből is arra, hogy foglalkozása ne keltsen benne undort, miközben ő maga utálta a szeszt. Fáradt volt tényleg, most volt utoljára az okoskodó, civakodó, síró és röhögő, ezerfejú sárkány szolgálatában: holnap az ivoda bezár. Mivel az elhatározás váratlan volt, a közönség nem tudta a rémhírt, de valami részeg ösztön az egyik törzsvendéget arra ösztönözte, hogy nyakkendőt kössön. Nyakában a fényes, szürke holmi már egy méterről úgy látszott, mintha döglött, ám még mindig fényes pikkelyű hal, és az is látszott, hogy hajnali hazatántorgása után a fickó csak harapófogóval tudja majd kioldani szilvماغ nagyságúra, vagy inkább kicsiségűre meghúzott csomót, esetleg örök életében viselheti a halat, s még ez látszott a legegyszerűbb megoldásnak. Az asszony nézte őket, türelmes kislánya gyermekarcára gondolt, aki mindig nyugodtan és pedánsan várta haza anyját, könyveivel elbarikádozva, aztán később megértően és féltve figyelte anyja hősiességét. Aztán Annára gondolt, s kíváncsian, minden tragikus felhang nélkül latolgatta, hogy maradt-e még ideje az igazi nagymama-korszakra. Amikor kitessekelte az utolsó, szeszben áztatott agyú zombit is a felnőttmegőrzőből, valahogy azt érezte, hogy kevés az ideje. Így hát sietett, mert minden percét, óráját és esetleg évét kellett mozgósítania, hogy felejtetni tudjon. Dávid és Fanni csodálkozott a váratlan döntésen, Anna egyszerűen csak örült, s az iskolából hazafelé már nem viselt kulcsot a nyakában: otthon ebéddel és szeretettel várták, így hát a szülők nem haza, hanem egymás felé rohantak. Dávid homlokáról, ha nem is tűnt el a két függőleges ránc, de legalább elhalványult, Fanni pedig tényleg futott morcoska férje felé, még a karját is kitérte (többnyire). Marcsi számára nagyot fordult a világ, csak most látta, hogy milyen keveset látott a nappali és az esti órákból. Új élete mindenfélét tartogatott számára. Egy délután Annát várta egy padon üldögélve. Sütött a nap, s ő óvatosan kukucskált át ujjai közül, mert bántotta a fény.

EGY MÉLTÓ TÁRS

– Istenem, én, aki úgy szerettem a napot, vakondként éltem és dolgoztam egy kocsmában. Marcsi feledékenyebb és tétovább lett. Közben megpróbálta pótolni az elmulasztottakat. Újra lett macskája, mert amikor szinte sose volt otthon, nem akart állatot bezárni. Beszerzett egy félperzsát, amelynek szőre mérsékeltlen volt hosszú, jellemét pedig a tétovaság, a feledékenység egészen emberivé tette. Mondjuk elindult az ajtó felé, halkán nyávogott, s amikor gazdája kinyitotta előtte az ajtót, Cicus állt, egyik mellső lába a levegőben, s

tanácstalanul nézett körük: mit is akartam? Amint áttették a küszöbön, megkönnyebbülten tovalibbent. S mivel rendkívül ledér volt, rögtön szétnézett a kandúrpiacon. Marcsi ivartalanította, mielőtt még a macska szerelmi élete macskabumot okozott volna a környéken. Valamit rosszul csinálhattak hóhérai, mert cicái ugyan nem születtek, de oldhatatlan szerelmi vágya megmaradt, és arra készítette a félperzsát, hogy a kertben hanyatt vágja magát, fülrepszító szerelmi dalra fakadjon, s égnek álló lábait úgy lengesse, hogy azok hívó jelnek látszódnak. Persze, a macskafiúk ügyet sem vetettek a nemi jegyeitől megfosztott könnyűvérűre. A szórakozott páros, Cicus és Marcsi félszavakból is értették egymást, ezért volt megbocsáthatatlan az asszony számára, amit lakótársa ellen elkövetett. Szokatlan hívös volt a szeptember, s az asszony úgy döntött, hogy begyűjt a cserépkályhába. A kályha két szobának ontotta a meleget. Az ötletes mester ugyanis annak idején áttörte a falat, rajta a kályha úgy haladt át, mint egy vonat. A másik oldalon aztán a vajszínű csempék melege tudatta, hogy valahol a falon túl valaki begyűjtött. Marcsi tehát tűzrakáshoz készülődött. Gyújtós, papír, gyufa, fa – a kellékek mellette, s ő ott guggolt a szőke kályha előtt. Ekkor megszólalt a telefon. Felállt, beszélt a lányával egy rövidet, majd visszatért és begyűjtött. Néhány perc múlva a macska halk, keserves nyávogását hallotta. Nem tudta, hogy honnan jön a hang. Tíz percre volt szüksége ahhoz, hogy kinyissa a kályha ajtaját. A tűz fölött ott állt Cicus, csendesen pörkölődött, s mivel tétova volt és feledékeny, nem jutott eszébe, hogy a túloldal üres kályhaüregebe húzódjon. Megadóan állt a máglyán az asszony kővé vált tagjai végre megmozdultak, lerántotta a macskát a pattogva égő farakásról, magához ölelte és sírt, majd felmérte a károkat. Nos tehát: Cicus bundájának egy része leégett, talpa kisebesedett, bozontos, igazi perzsa farka helyén csak egy furcsa antenna meredezett. Panaszosan sírt, de a gondos orvosi kezelés megmentette. Teljesen felépült, ám ezek után a régi primadonna szerényebb vonaglással vonult át a kerten, mondhatni inkább slattyogott.

De a kandúrok iránti vágya nem csappant, csak valahogy slamposabb lett. A család Gjirdana Brunellának keresztelte, Marcsit pedig a vicces kedvű barátok heccelték:

– Ég már a máglya?

– Hangokat hallok a kályhából. Te nem? Az asszony válaszait itt nem közöljük. Aztán Giordana a macska-életkor legmagasabb szakaszába lépett, s hűen őrizve szétszórt természetét, egy reggel egyszerűen elfelejtett felkelni. Emberi számítások szerint élt százötven évet.

LÓRINCZ P. GABRIELLA

SEMMI

*Csak semmi dráma
Ferenc-napon így kell meghalni
Délelőtt kilenc és tíz között
Csöndesen
Egyedül
Nem zavarni nem várni senkire
Viaszszínű lettél
Letakartak és most várni kell
Napokig hogy a testedet földbe tegyünk
Én nem értek az ilyesmihez
Mindig feketében járok
Nem tudom hogyan kell gyászolni
Próbálok valami fájdalommat felidézni
De csak üresség van
Meg fagy
Soha többé nem kell hogy fázz.*

*Anyátlanul apátlanul szülőtlenül
Fosztóképzőbe öltözve
Semmi sem változott*

CAMUS

*Az anyámat nem tudtam megsiratni
Már két napja a földben van
Nézem a kövér hegyet
A mocskos vonatablakot
És taknyozok kicsit*

*Az apámat nem tudtam megsiratni
Már kilenc hónapja a földben van
Behunyom a szemem*

*Hogy ne tudjak semmiről
Hallgatom ahogy a vonat sipít*

*Engem nem kell megsiratni
Valamikor eltemet a föld
Én nem tudom hogy lesz-e még
Vonat hegy és takony*

SZÜLETÉS

*Jobbról a fiú
Balról az átkozott
A bolondok díszes ruhákban ünnepelnek
Hetvenkét szűz árvalányhajat fésülget
Mind szőkék és szelídek
A temetőkaput szélesre tárták
Hogy mindenki bejusson
A vénkisasszonyok
Szemérmesen bújtatják retiküljeikbe
A színes vibrátorokat*

*Egy perces néma csönd
Megszületett az utolsó ember is*

KOVÁCS ELEONÓRA

FÜGGELÉK (I.)

APRÍT

Rontás, de nem a ráolvasós, kántálós változatban. Olyan, ami valójában hanyatlás. Megfertőzhet, később felemésztene, bármennyi imát mormolnál a megfélemezését remélve. Létezése a tiédől független, és nem emlékszel, miként engedhetted, hogy elhatalmasodjon rajtad. Ennek következménye zúzhat össze igazán. Ez akkor történhet meg, miután eltörik a mechanikus óraszerkezet.

KITÖR

Miután fél liter vizet és három szendvicset süllyeszt el a hátizsákban, Olimpia óvatosan kikerüli a szőnyegen heverő papucsot, lexikont, roham-sisakot. Ügyel arra, hogy a lezárt redőny mögött, a fotelben szunnyadó Philipposz ne érzékelje a bejárati ajtó csukódásának zaját.

Éppen a hetedik város százharmincnyedik utcájában sétál, és a tempom lassan leomló vakolatában megbújó elmúlást csodálja, amikor megéri, hogy valaki figyelje őt. Hátra nem néz, lassan elindul. Az árnyékos mellékcútból a tűző napsütésbe lép. Tülkölő autók, mosolygó fagyaltárusok, és térfelügyelő kamerák veszik körül. El kell döntenie, hogy az üldözöttség-érzés vagy a maximumra emelt udvariasság zavarja-e nagyobb mértékben. Képtelen választ adni a saját kérdésére. Véletlenül sem szólal meg, noha beszél a nyelvet. Úgy érzi, mondatai nem lennének eléggé kifinomultak ebben a környezetben.

Esteledik, amikor a város fölötti hegyoldalon, egy padon ülve ismét figyelni kezd a külvilágra. Onnan, ahol ül, teljes egészében látja a várost. Elmosolyodik, amikor arra gondol, hogy Z. mennyire izgatottan írná le a látványt. Lelkesedését Philipposz reflexből megcáfolná, míg Mimóza a lelikonok mögött hallgatózna.

Az ösvényen vidáman csevegő turistacsoport közeledik. Olimpia felpattan, elindul az ellenkező irányba.

TÖREKSZIK

Philipposz egy pillanatig a leeresztett redőny résein beáramló fénycsíkokat számolja, majd folytatja az olvasást.

„Több napon keresztül nem is gondolsz a hivatalra. Ez idő alatt nem érezheted magad kényelmetlenül a hibák miatt. Ahhoz, hogy teljesebb legyen a szabadság megélésének illúziója, ne igényelj kedvezményes jegyet, mert így nem sorolhatnak be a diákok, a huszonhat alattiak vagy a tisztségviselők kedvezményezett csoportjába. Csak te magad vagy.”

Érdekes, gondolja Philipposz, felpillantva a titkosnak vélt napló olvasásából, Olimpia a legtöbb alkalommal képes majdnem hihető háttérrel teremteni saját tévképzete számára.

– Ha nem veszed igénybe a kedvezményeket, egyetlen dolgot érsz el: hamarabb fogy el a pénzed – mormogja félhangosan Philipposz. Rágyújt.

– Mi a belső szabadság? – kérdezi, majd megcsóválja a fejét.

– A lexikonok nem írnak erről – feleli Mimóza. Philipposz hallgat. A saját belső szabadságom, olvassa a naplóban. Arra gondol, Olimpia elterelésként írta le mindezt. Valamit elfedne ezzel a gondolattal, ez inkább egy kód, mivel a gondolatmenet könnyen cáfolható.

„Az énem, lényem, szabadsága. A saját szabadságom, egyénként.” – olvassa tovább a szöveget. Philipposz szívesen megkérdőjelezné az Olimpia által felsorolt fogalmakat. Leginkább az érdekli, Olimpia mit ért a *saját énem* alatt.

Elnyomja a cigarettát. Rövid ideig szemléli az állólámpából, pamplagból és lexikonból épült barikádon belül görnyedő alakot. Hirtelen mozdulattal a kulcs után nyúl, cipőt húz.

– Utána mész – jelentette ki ijedten Mimóza.

Philipposz nem reagál, sietősen elhagyja a lakást.

LÁTOGAT

Napkeltekor érkezik a domb tetejére. Halványzöld fű, fakókék égbolt. Utóbbi a látóhatár szélén bizonyul a leghalványabbnak. Láthatóvá válik a falu. Az aprónak tűnő, fehérre meszelt házak spirál alakban helyezkednek el a vár alatt.

A napfény miatt fehérebbnek tűnik a temetőkápolna fala. Kelet felé tekintve meglátja a keresztet. Az egyik sírhely kiemelkedik a többi közül. Föld helyett betontömb fedi a tetejét.

A fehér kőből épített kápolna bejárata fölött apró rózsablakot lát. A tetőt vörös, barna és sárga cserép fedi. Az ajtó fölött Krisztus, két apostollal. A többi tíz az első hódítás idején, a kataklizma előtt ötszáz évvel eltűnt. Egy falfirka ezt hirdeti.

A falu közepén álló házat sövénykerítés határolja el az utcától. A vályogfalból csak egy tenyéryi látható, a többit eltakarja a mélyzöld növény. Máshol deszkakerítés magasodik. Zaj hallatszik. A lécek közötti résen keresztül látható, hogy egy fejkendős nő közeleg. Sötét ruhát, kék köntényt visel. Morcos arc kifejezéssel érkezik. Gyorsan tovább halad, mielőtt az asszony elküldené.

Hatalmas épület mellett sétál el. Régen multságokat rendeztek itt, erre a bejárati ajtón felejtett, óvárosi nyelven írott hirdetmény utal. Sivár park közepén áll, tőle balra egy hatalmas gödröt ástak. Tudja, nem mehet a mélyedés felé, mert belezuhanna.

MEGÁLL

Mintha a víz alá merülne. A hang elmosódik, a füle megtelik folyadékkal. Ilyenkor vánszoroghat az idő. Eközben várják valahol egy feladat miatt. Amitől nem szabadulhat meg a merülés ellenére sem.

Visszatér a kert fái közül a valóságba, létrehozza a képletet, megoldja a feladatot. Ennek ellenére az információ lassan jut el hozzá. Elveszítheti az irányítást a szavai fölött. Töpreng egyetlen megjegyzés értelmén. Aminek nincs jelentősége, ahhoz mesterségesen jelentést társít. Aztán emiatt agódhat. Az óramutató eltörhetne ilyenkor.

ORTUTAY PÉTER

EGYFORINTOS FEKETÉK

Vilinek kezdett igazán jó kedve lenni. Miért is ne a harmadik pohár után? Viccelődni támadt kedve. Nem szerettem, mert hülye viccei voltak. Gondoltam, most is mond mindjárt egy ilyet. Mondott is.

– No, kedves barátom, tudod-e, melyik a legszagosabb virág? – kérdezte és nemcsak a bor csillogott a poharában, hanem a szeme is.

– Persze – feleltem. – A lilium.

– Nem.

– Akkor a rózsa.

– Nem.

– Jó, akkor szabad a gazda.

– A Pusoma Ibolya.

Elöntött a pulykaméreg.

– Hülye vagy te, Vili, és a vicceid is hülyék – mondtam, de már nem haragudtam. Röhögtem. – Muszáj mindig ilyen rasszistának lenni?

– Nem vagyok az – mondta Vili. – Internacionalista vagyok. Szeretem a nemzeteket. S elsősorban az angolt.

– Miért?

– Hogy-hogy miért? Hallottál már Shakespeare-ről?

– Egy keveset.

– És James Joyce-ról?

– Róla is. De ő ír volt.

– De angolul írt. És még Horthy Miklóst is tanította.

– Ezt nem tudtam.

– Sok mindent nem tudsz, komám. Például azt se, hogy ki volt az a pesti nagymama.

– Csakugyan nem. De eddig nem is említettél ilyet.

– Ez igaz. De ha fizetsz még egy pohár Izabellát, akkor majd róla is mondok egy szép igaz mesét.

Odamentem hát a *Szkála* oltárához, a pulthoz, és kértem a *gyevuskától* még két pohárral. Az egyiket máris elébe tettem. Megszagolta, kortyolt belőle, elhúzta a száját, mintha rossz lenne.

– No, akkor halld, amit mondok. Mert ha már annyit meséltem neked a

felmenőimről, akkor anyai nagyanyámat se hagyhatom szó nélkül. Mert még meg találsz rám sértődni, hogy olyan tudatlanul kell meghalnod. Szóval, nem cifrázom, hanem egyenesen belevágok. Vitéz Györgyné volt a tisztességes asszonyneve, a leánykori pedig Gerschmeier Irma. Úgy bizony, Gerschmeier, jó apám nagy gyönyörűségére. Mert így cukkolhatta, azaz szemére hányhatta anyámnak esetenkénti zsugoriságát – dehogyan volt ő zsugori, épp anyám, aki két kézzel szórta szeretetét és mindenét, amije csak volt – azzal, hogy persze, ha egyszer sváb vér is csörgedezik az ereiben.

– Csörgedezett?

– Ezek szerint igen.

– És talán ezért nem akartál róla mesélni?

– Dehogyan. Csak azért nem meséltem róla, mert nem volt annyira része az életemnek, mint az itteniek. Messze volt tőlünk. *Zá granyicej*, tudod, külföldön, Budapesten lakott.

– Lám, ezt se tudtam. Bár mondtad, hogy apád Pesten járt szemináriumba.

– Egyetemre, lüke. A Pázmány Péterre. Akkor hát mégiscsak említettem.

– Lehet. De úgy látszik, nem figyeltem.

– Akkor hát figyelj. Mert a pesti nagymama is megér egy misét.

– Ezt hogy érted?

– Úgy, hogy volt szerepe az életünkben. Például, amikor mélyszegénységben éltünk, ő ruházta szinte az egész családot. Mert menetrendszerűen hozta a használt ruhát a „gazdag” Budapestről. De hogy ne csapongjak, megpróbálok egy kis kronológiai sorrendet tartani a róla szóló beszámolómban. Ne szólj már mindig közbe.

– Jó. De mégis, mi a legfontosabb, amit először is tudni kell róla?

– Például azt, hogy mi, gyerekek, irigyeltük. Mi itt nyomorogtunk egy lepra országban, ő pedig odaát élt szabadon, jó módban.

– De hát ez nem igaz. Volt ott is probléma elég. Elég, ha csak arra a gazember Rákosira gondolsz, aki pápább volt a pápánál, azaz rosszabb volt, mint maga a megtestesült sátán, a Sztálin Józská.

– Így igaz. De mi ezt honnan tudtuk volna? Talán még jó anyám se volt egészen tisztában azzal, hogy milyen is ott az élet. Biztos azt sem tudta, mit műveltek a szovjetek Budapesten, és az egész országban a háború alatt és után. Hogy Budapest romváros lett, és az emberek döghúst ettek, a „felszabadítók” megerősokolják a nőket, elviszik az embereket, s aztán meg kiteleptették mindenkit, akiről azt mondták, hogy osztályellenség... és így tovább. Nehéz idők jártak arrafelé, bizony nehéz idők. Itt nálunk Ungváron legalább

háborús pusztítás nem volt. A kőhíd volt az egyetlen háborús áldozat. A német és magyar csapatok, hogy ne kerüljenek harapófogóba a románok kiugrása után már 1944 őszén szépen kivonultak Kárpátaljáról, a szovjetek meg szépen bejöttek és „felszabadítottak” bennünket. Boldogok lehettünk.

– No, ez már régi mese. Beszélj inkább a pesti nagymamáról.

– Fentebb említettem, hogy anyám két kézzel szórta szeretetét, nagyon tudott szeretni. Bár ezt sosem mutatta. Embernek legalábbis. Istennek meg minek, hisz úgymé a szívekbe lát. Így természetes, hogy amikor nagyanyám, szegény, megöregedett, megromlott a hallása és a látása, és baj volt az emlékezetével, mert sok mindent elfelejtett, azt mondta neki: „Anyu, gyere hozzám ide lakni, Ungvárra.” Nem igen ecsetelte, hogy miért. Tudta ő jól, hogy anyja ott Pesten, a nyolc kerületi Vajdahunyad utca 38 vagy 39-ben, a saját otthonában hogyan él. Nem igen kapja meg azt, amit egy öreg szülő joggal elvárhatna családjától. Mert volt ott Pesten is neki egy lánya, anyám húga, akiről – hogy ne bántsam emlékét – csak annyit mondok, hogy nem igazán szerette az anyját. Talán ő is beteg lehetett szegény, hisz alig egy-két évvel élte túl – szóval ő még a szépen csempézett fürdőszobában sem engedte tisztálkodni, mert arra hivatkozott, hogy koszos, piszkos lesz tőle a szép fehér fürdőszoba. Hát persze, hogy koszos, ha nem tud megfürdeni. Főzni, mosni se volt hajlandó anyjára, ő pedig már nem bírt, vagy legalábbis nem nagyon. Csak sínylődött ott az öregasszony. Megtűrt személy volt saját otthonában, vagy talán még az sem.

– Így hát idősebbik lányához költözött Ungvárra, és fürdött szeretetében. Anyám minden reggel megfőzte neki a kávé, és eléje tette, reggeli előtt vagy közben meg apám adott neki 3 cent szíverősítőt, egy kis konyakot egy kispohárban. Mondta is egyszer apám, hogy „kíváncsi voltam, vajon nagyanyátok mindent elfelejt vagy nem igazán mindent, és egyszer nem adtam oda neki a megszokott adagját.” Erre nagymama azt kérdi: „Fiacskám, már nem szeretsz?” – „Miért, anyuka?” – kérdi apám. – „Mert nem adsz nekem inni”, felelte nagyanyám.

– Lám, erre emlékezett. Ami jár, az jár, azt idős kora ellenére sem felejtette el. Mint ahogy azt sem, hogy jó kávé csak anyámtól kaphat. Mondta is neki minden reggel: „Babuci – így hívta anyámat –, hogy te engem mennyire szeretsz, Babuci. Mert ilyen jó kávé csinálsz nekem. Nagyon szeretsz, Babuci.” Anyám ilyenkor csak legyintett. Anyu, hagyd, mondta. Hisz csak természetes a gyermeki szeretet. Egyszer valahogy én is kedveskedni akartam nagyanyámnak, és megkérdeztem, ne főzök-e neki

kávét. Elfogadta. Meg is csináltam azt a kávét ugyanabból az Omniából, ugyanazzal a kotyogós főzővel, ahogy anyám is szokta. De amikor odatettem eléje és belekóstolt, dühösen rám fortyant: „Mi az, fiam, meg akarsz mérgezni. Ez nem kávé, hanem lötyty, moslék, ezt nem lehet meginni.” És kiöntötte a mosogatóba. Nem mondtam semmit. Nem sértődtem meg. Megértettem: jó kávét csak az ő drága Babucija tud neki csinálni. Meghagytam hitében, és a lánya – aki az anyám volt – iránti imádatában.

– Egyszóval a pesti nagymamának anyám házában mindene megvolt, amit egy öreg szülő gyerekétől elvárhat az isteni törvények értelmében. Mert, ugye, a Szentírás is azt mondja: „Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú életű lehess a földön.” De anyám nemcsak az isteni törvényeknek, hanem a szívének is engedelmeskedett. Így nagymama mindent megkapott, még azon felül is mindent. Fülhallgatót a tévéhez, melegítőt a lábához, tiszta alsó- és felsőruhát, fürdetést, mert anyám hetente egyszer jól lecsutakolta az öreglányt személyesen is a fürdőkádban, hisz már a fürdőkádba is nehezen tudott belépni. Dehogyan volt ő már koszos; Ungváron anyám házában olyan tiszta volt, mint a harangszó. (Ez egy tükörfordítás angolból, hogy értsed, komám). Egyszer viszont megharagudott rá az anyám. Azt kérdezte tőle valahogy, hogy „anyu, mondd, hogy érzed magad nálam?” Mire a nagyanyám így válaszolt: „Nagyon jó itt nálad, kislányom, nagyon jó, hisz mindent megkapok, ami kell. Csak tudod, valahogy vágyom haza Budapestre.” Anyámat elöntötte a pulykaméreg: „Haza? Tőlem? – kérdezte dühösen. – De miért? Hisz otthon épp hogy a sarki közértebe tudsz csak lemenni, vagy még oda se, és még egy kiflit se kapsz ingyen senkitől?” „Nem tudom, kislányom – válaszolta erre csendesen nagyanyám. – Nem tudom, miért. De hát Pest az Pest! Hisz tudod. ”

– Hát igen. Pesti nagyanyám majd egész életét ott élte le Pesten abban a lakásban, amit fentebb már említettem: VIII. kerület Vajdahunyad utca 38. (vagy 39). Egy körfolyosós ház második vagy harmadik emeletén két szoba konyhában. De munkahelye a nagyanyámnak „a boldog felszabadulásig” nem volt soha. A háztartást vezette, ellátta férjét, és két lányát nevelte férje, azaz a nagyapám banktisztviselői fizetéséből, mert ugyebár kétszáz pengő fixszel – annyi lehetett nagyapám akkori fizetése, vagy talán valamivel több vagy kevesebb, nem beszélt róla a fáma – szóval, kétszáz pengő fixszel az ember könnyen viccel. Persze nem ment ez azért olyan könnyen, jól be kellett osztani azt a pénzt, mert a két lányt etetni, öltöztetni, nevelni kellett, és férjuramnak, mármint György nagyapámnak is voltak igényei.

Őt csak egészen kicsi koromban láttam, és így nem is emlékszem rá. De ahogy anyám mesélte, jól ettek, még válogattak is (fúj, mondták a lányok, ennek a tejnek tehénszaga van, nem kell), szépen öltöztek, és mindketten – ő és az Ica húga – apácáknál nevelkedtek a Ranolder gimnáziumban, s az is pénzbe került. Nem volt a Ranolder egy Notre Dame de Sion, mely Németh László szerint „magasan volt Pest Buda felett és a pénztárcák felett”, de az ottani tanárok és tanárnők a hivatásuknak tekintették a tanítást és ennek megfelelően tanítottak úgy, hogy abban nem volt hiba. Aztán még annyit tudok jó anyám férjhezmenetel előtti idejéből, hogy a Ranolderben szerzett tanítónői diplomáján kívül volt még egy munkahelye is a Szent István körúton, ahová néha nem villamossal, hanem gyalog ment a Nagykörút végig. Ha jobban belegondolok, és magam elé képzelem az útvo-nalat a térképen a Vajdahunyad utcától a Szent István körútig, hát nem is volt az valami kis távolság. De hát akkor anyám még húsz éves sem volt, úgyhogy mi volt az neki. Semmi. Csak a szép kirakatok jelentettek komolyabb akadályt, mesélte nekünk már az ungvári szegénységben, mert szeretett nézelődni. És Pest már akkor csillogott, villogott. Talán jobban is, mint most, hisz a Nagykörút és az ott sorakozó gyönyörű épületek is alig voltak húsz évesek. Úgyhogy azt, hogy néhányszor elkésett a munkahelyéről emiatt, könnyű megérteni.

– Na, aztán amikor Kárpátalján újra magyarok lettünk, tehát úgy 1939 körül, nagyanyám elküldte lányait édes testvéréhez, Idához Beregszászba nyaralni. Lement hát a két pesti lány, Ica és Gabi, az aprócska Beregszászra, mely, meg kell adni, a cseh időkben szépen kiépült, és ott megismerkedtek apámmal. Úgy tudom, apám és anyám ott helyben egymásba habarodtak. Ica is hajtott rá, mármint az apámra, mert hát ő volt, legalábbis szerinte, a szebbik, és mindenképpen a rámenősebb, de apámnak csak Gabi kellett. Olyannyira, hogy amikor Olmützből átiratkozott Pestre, a Pázmány Péter teológia fakultására, komolyan udvarolni kezdett. Hogy nagyanyám, vagyis leendő anyósa kegyeit is elnyerje, minden látogatáskor vitt neki egy csokor bokrétát és bonbont, mert azt nagyon szerette. És persze, mint jólnevelt úri fiú, a kézcsókról sem feledkezett meg soha. Nagyapám viszont legtöbbször morgós kedvében volt. Aztán apám rá is jött, hogy miért. Ui. amíg nem járt fel anyámhoz, nagyanyám mindig engedélyezett a férjének vasárnaponként egy üveg bort, amit úgy egyedül, társaságban vagy társaság nélkül lassan elszopogatott. Ő ui. inkább a jófajta borocskát kedvelte, és nem a bonbont. Törzshelye is volt az egyik vendéglőben valahol a

Baross utca elején, nem messze lakásától. Oda is be-benézett időnként, amit nagyanyám persze nem nagyon szeretett, mert előfordult, hogy időnként kvaterkázás közben becsípett egy kicsit, és akkor, mint jó anyám mondta, durva volt. Hát, van ilyen, előfordul. Morgós meg apám látogatásakor azért volt, mert először is otthon kellett maradnia, a vendéget fogadni, semmi Baross utca vagy ilyesmi, és ráadásul az üveg borocskája is le lett tiltva. Nehogy mán a leendő vő azt higgye, hogy alkoholista vagy zugivó az apja annak a lánynak, akit szeret és feleségül akar venni. Így érthető, hogy nem volt ilyenkor jó kedve. De apám, mivel nem volt egy buta seminarista, erre könnyen rájött. És hogy nagyapámnak, azaz leendő apósának is elnyerje jóindulatát, trükkhöz folyamodott. Amikor tiszteletét jött tenni, félrehívta nagyapámat, és odasúgta neki: „Gyuri bátyám, a szenes pince ajtajánál talál valamit. Csak tessék dugóhúzózt vinni.”

– Nagyanyám nem győzött csodálkozni, hogy ezek után a férje olyan szívesen, és gyakrabban ment le a pincébe fáért, szénért. Mondta is neki: „Mi van veled, Gyurka, máskor noszogatni kell téged, hogy lemenj és hozz egy kis fát, most meg rögtön pattansz?”

Udvarlásuk részleteit nem ismerem, erről valahogy sem apám, sem anyám nem beszélt, vagy csak igen tartózkodóan, de egy kis epizód megmaradt emlékezetemben. Ui. az történt, hogy egyszer mozi vagy színház helyett apám futballmeccsre vitte el anyámat, akkor már a mennyasszonya volt, az Üllői úti Fradi pályára. Azért oda, mert az öccse, Béla is épp a Ferencvárosban játszott akkoriban. Balszélső volt a csapatban. És hát az történt, hogy egy erősen megrúgott labda épp egy kényesebb helyen találta, mire összeesett és fetrengeni kezdett fájdalomában a pályán. Anyám meg ijedten kérdezte apámtól: „Mi történt Tutival, mi történt?” Ő meg, nem mert válaszolni, szégyell. Akkoriban nem volt illő ilyen dolgokról beszélni hölgyek társaságában. Mire egy borízú hang mellette, biztos ismerőse lehetett, a segítségére sietett: „Mondja már meg, fiatalúr, a mennyasszonyának, hogy jól tökön rúgták az öccsét.”

Ezt apám később többször is elmesélte nekünk, gyerekeinek (büszke volt focista öccsére), méghozzá anyánk előtt, s közben egy kicsit mosolygott is hozzá merészen. Hogy lám, ő milyen bátor, kimondja azt, amit nem szabad. Ill. nem volt szabad akkor régen.

Aztán 1941. szeptember húszadikán megtörtént a nagy, világra szóló esküvő, és a szüleim egybekeltek. Úgy hitték, minden a legnagyobb rendben megy majd és csodás életük lesz. Apámra fényes karrier vár, anyám

pedig szépségével és eszével az ungvári felső tízezer pesti üdvöskéje lesz. Minden bizonnyal így is lett volna, ha a világtörténelem másképp alakul. De hát nem úgy alakult.

Jött a „felszabadulás”, bejöttek ruszki testvéreink, lecsatolták Kárpátalját az anyaországtól, azaz annectálták, akkori (és sajnos a mostani zsargon szerint is) újraegyesítették „szülőanyjával”, *mátuska* Ukrajnával, mely akkor a nagy Szovjetunió elidegeníthetetlen része volt, hisz „egybeforr” vele, és megtörtént az, amire még rémálmainkban sem gondoltunk. A Gulág, a mélyszegénység és a többi. Ráadásul létesült még egy vasfüggöny is. Nekünk Magyarország is külföld lett. Se be, se ki. Anyám még édesapja temetésére sem tudott kimenni ötvenben. Nagyanyám se jöhetett Budapestről egészen... meddig is? Amíg Sztálin meg nem halt.

Talán 1956-ban látta egymást újra anya és lánya, azaz a nagyanyám és jó anyám. Emlékszem, ponyvás teherautóval érkezett egyszobás Minaj utcai albérleti lakásunkba. Micsoda nagy öröm volt ez. Sok mindenért nagy öröm.

Nekünk, gyerekeknek, és nekem személyesen, már csak azért is, mert elemózsiával megrakva érkezett nagyanyám a szegény Ungvárra. Hozott mindent, csokoládét, téli szalámit, és kenyeret. Olyan nagy, szép magyarországi kerek kenyeret, mint egy malomkő, mely egy hétig is elállt, és friss maradt. Nagyon szerettük. És aztán használt ruhát, néha újat is, sokat és mindenkinek. Nekem zakót, nadrágot, cipőt, kabátot... Ami azelőtt, az anyagnak, azaz a nagyanyámnak a mennyből (a „gazdag” Magyarországból) való lejötteig soha sem volt egyikünknek sem. Hát persze, hogy mindig kedves vendég volt a pesti nagymama. Hisz ő ruházott, halmozott el ajándékokkal, amikor megjött. Minden évben legalább egyszer...

Hogy miből futotta neki erre a nagy adakozásra, hát azt is elmondom, ahogy ő mondta. No, nem a fizetéséből, mert az nem volt, ő de igazán jó, de... Kávés néni volt a nagyanyám. Pontosabban egy presszóban főzte a feketekávé Pesten a Baross utca (lám, megint a Baross utca) és a Nagykörút sarkán. A kávé, a feketét, meg szerették a pestiek, sorba is álltak érte kora reggeltől késő estig. És hogy megkapják napi egy vagy több adagjukat a szocialista rendet betartandó oda kellett menni a pénztárhoz, meg kellett venni a blokkot, és azzal kellett menni a kávéért, az adott esetben nagyanyámhoz, aki a kávé főzte, és neki kellett odaadni a blokkot, hogy meglegyen az a kávé. De ha nem volt a blokk alatt egy forint, akkor a kuncsaftnak semmi joga sem volt csodálkozni azon, hogy gyengére sikeredett az ő adagja. Van ilyen, nem? Szóval, íratlan törvény volt, hogy a blokk

alatt ott kellett, hogy legyen az egy forint, ha jó kávékat akart a kedves vendég... Hát ezekből az egy forintos feketékből lett nekünk használt és új ruha, kenyér és téli szalámi. Nem magának gyűjtött a nagyanyám, hanem a lányának, és így persze minékünk. Mert bennünket, ötünket is szeretett szegény, hisz imádott lányának voltunk a csemetéi.

Aztán, ugye, mint minden ember, ő is megöregedett, magatehetetlen lett, nem tudta ellátni magát, és így segítségre szorult. Otthon ezt nem kapta meg. Anyám olyan természetesnek vette, hogy magához vegye az édesanyját, ha egyszer erre van szükség, hogy más meg sem fordult a fejében. Megtáviratozta Budapestre, jöjjön, mert várják. Kiment eléje Csapra a vonathoz, amikor megérkezett, és hazahozta szegényt. Most ő, a nagyanyám volt lerongyolódva, rendetlenül, öregasszonyosan öltözve, és talán éhes is volt, ki tudja, mint aki nem is a „gazdag” Budapestről érkezett volna. Úgyhogy anyámhoz költözött, Budapestről Ungvárra. Apám beleegyezésével természetesen. Ahogy anyámnak, úgy apámnak sem fordult meg a fejében soha, hogy az isteni parancs ellen cselekedve hagyja feleségének anyját nyomorban tengődni. Befogadta, felkarolta, magához ölelte, mert végtelenül szerette Istent és a feleségét, az anyámat...

Amikor már Ungváron lakott anyámnál és apámnál, és már sok baj volt az emlékezetével, mert már öreg volt szegény, és nehezebben működtek agytekervényei (már bennünket, unokákat is nehezen tudott beazonosítani, összetévesztett bennünket egymással, a dédunokákról már nem is beszélve), hogy felvidítsam, néha megkértem, hogy mesélje el esetét azzal a munkásemberrel, akit olyan jól megtréfált egyszer. Történt ugyanis, hogy egy szép reggelen, nagyon korán, szinte hajnalban, beállított hozzá a presszóba egy munkásember, és kávékat kért. Jó kávékat akart inni, de elfelejtette az egy forintot a blokk alá tenni. Mert tulajdonképpen nem is pesti volt az úri ember és nem tudta, hogy itt ez a szokás. Ez az epizód, minden feledékenysége ellenére valahogy erősen megmaradt nagyanyám emlékezetében, és mindig jó kedvre derítette, ha eszébe jutott. Ezért szívesen elmondta akár százszor is, ha arra kértem.

– Tudod, fiacskám – mesélte –, bejött hozzám hajnalban ez az ember és kávékat kért. „Nagyon fáradt vagyok, *nacsasasszony*, most jövök a vonatról – mondta –, ezért tessék mán nekem egy igazán jó feketét csinálni.” „És milyen legyen az az igazán jó fekete, uram?” – kérdeztem tőle. „Biztosan tetszik tudni, hogy milyen. Nekem csak az a fontos, hogy sok legyen, meg édes és forró.” – No, gondoltam – folytatta elbeszélését a nagyanyám –, ez

se ivott még jó kávé életében. Ezért jól megtömtem a gépet zaccal, azért ízesítettem egy kicsit rendes pörkölt kávéval is, engedtem rá sok forró vizet egy nagy bögrében, a vizet sose sajnáltam a vendégtől – mondta nagyanyám és nevetett –, tettem bele öt kanál kristálycukrot, és odaadtam az embernek. Megitta, megköszönte és azt mondta: „Nagyon szépen köszönöm, *nacsasasszonyom*. Még soha életemben ilyen jó kávé nem ittam.” „Egészségére, uram, egészségére”, mondtam neki komolyan, de magamban jót nevettem – fejezte be a sztoriját a nagyanyám, és kacagott hozzá hangosan. Mindig jó kedve lett tőle.

– Meg is fordult a fejemben nem egyszer: vajon nem ezért haragudott-e rám, hogy én tettem eléje azt a kávé, amit főztem és nem az anyám? Vagy talán azt hitte, hogy eltanultam tőle az „igazán jó fekete” főzésének a trükkjét? De gyanítom, hogy inkább, ahogy Aigner Szilárd esetében is csak a friss kávé a jó kávé, úgy őneki is csak az volt a jó kávé, amit az anyám csinált és kavart meg neki mindig, saját kezűleg az ő szeme előtt azon a konyhaasztalon, mely mellett ült reggelijét eszegetve, no meg a három centis konyakját iszogatva. Ilyenkor biztos nem is a kávé látta, hanem csak azt a szeretetet, amely körülvette, és persze az ő imádott Babuciját, aki őt annyira, de annyira szereti, hogy lám, a világ legjobb kávéját sem rest neki elkészíteni és eléje tenni anélkül, hogy odacsúsztatná neki az egy forint borraivalót. És teszi ezt szó nélkül, szeretettel... magától értetődően.

DUPKA GYÖRGY

MAGYAR IRODALMI ÉLET ÉS ÍRÁSBELISÉG KÁRPÁTALJÁN*

KULTÚRTÖRTÉNETI VÁZLAT

2. IRODALMI ÉLET A SZTÁLIN-KORSZAKBAN (1946–1953)

Az átmenetet képező, Moszkván kívül más ország által jogilag el nem ismert Zakarpatszka Ukrajna – közel 15 hónapig tartó szovjet–csehszlovák diplomáciai egyeztető tárgyalások után – Sztálin nyomására hivatalosan is kivált Csehszlovákia kötelékéből. A Kreml vezetői 1946. január 22-én már hivatalosan is az USZSZK Kárpátontúli területévé szervezték át, és területén életbe léptették a Szovjetunó, illetve az Ukrán SZSZK törvényeit.

A helyi pártvezetők javaslatai ellenére nem Munkács, hanem Ungvár lett a vidék székhelye. A Kijevben kiadott rendelet értelmében folytatták közel száz magyar falu szláv telepeseikkel történő felhígítását, történelmi nevének elszlávosítását, átkeresztelését, amely már a csehszlovák időszakban megkezdődött.

A szovjet állam megyei közigazgatásában a belső Ukrajnából ide vezényelt kommunista csinovnyikok a magyarokkal szemben továbbra is megkülönböztető, diszkriminatív káderpolitikát fejtettek ki. Képviselőiket ki-rekesztették a terület irányításából, politikai életéből. Az abszolút magyar többségű Beregszászi járás első titkára hosszú évekig a helyi munkásmozgalom résztvevője, a kárpátukrán Dmitro Popovics volt. A magyar kommunisták, szakemberek iránt táplált bizalmatlanság a legkülönbözőbb hatalmi szinteken nyilvánult meg.

Sokak szívében félelem fészkelte. Nem tudhatták, mikor és kit rángatnak ki éjszaka a felesége és gyerekei mellől. A második világháború alatt Londonban tevékenykedő kárpátaljai vezető magyar és zsidó nemzetiségű, „szovjet irányzatú” kommunisták hazatérésük után a gyanú árnyékába kerültek. A

* Részlet a szerző most megjelent monográfiájából

szovjet titkosszolgálat „imperialisták” által beszervezett ügynökökként bélyegezték meg őket. Kirekesztették a politikai életből és megfélemlítették Kelemen Miklóst, Fejér Hermant, Morgenthal Istvánt, Petruscsak Ivánt, a Pfeffer fivéreket, Dancs Györgyöt, Svéd Ármint. Morgenthal Istvánt kitétek a megyei vezetésből, a beregszászi járási tanács végrehajtó bizottságának elnöke is csak rövid ideig lehetett, a KGB onnan is elmozdította.

Az alaptalan vádaskodások felkavarták a ruszin, illetve kárpátukrán és magyar értelmiségi körök nyugalma is. Az alkotók közül Erdélyi Bélát, Kárpátalja Párizsban tanult letehetségesebb festőjét, Zádor Dezső zeneszerzőt és Fegyir Potusnyák ukrán íróit nyilvánították „kozmpopolitává”. A magyar és kárpátukrán értelmiség legjobbjait, köztük Szalontai Endrét, Fedák Lászlót, dr. Boreczky Istvánt, dr. Banduszják Dánielt és másokat koncepciós perekben ítélték szibériai börtön-, illetve lágerfogságra. Mikita Sándor, Ungvár egyik volt előljárója és Karbovanec Mihály, az 1946-ban alakult Ragyanszka Skola Tankönyvkiadó első igazgatója önkéntes halálba menekült.

A sztálinisták az egyszerű kisembereket sem kímélték. A kollektivizálás idején kuláklisra került magyar gazdákat kiforgatták javaikból, sokaknak el kellett hagyniuk saját portájukat, ha ellenkeztek, akkor Szibériába száműzték őket.

Akadályokat gördítettek a magyar szellemi élet újjáalakítása elé. Sokan naivan azt hitték, ha 1946 után Kárpátalján is szovjet törvények lépnek életbe, akkor a nemzetiségek, így a kisebbségi magyarok is számarányuknak megfelelően vehetik ki részüket az újjászerveződő politikai és kulturális élet irányításából. Mivel az autonóm jogokat nem élvező magyarságot „nem illette meg” önálló napilap, Sándor László hamarosan a saját bőrén is megtapasztalta, hogy a fordításos *Kárpáti Igaz Szóban* „...eleinte ugyan még el-elcsúszott nagy ritkán egy-egy eredeti magyar írás is... de később csak akkor, ha a szerző az eredetivel együtt benyújtotta versének, elbeszélésének, riportjának, cikkének stb. ukrán fordítását is.” Mindez bénítóan hatott a magyar szellemi, kulturális életre, s nem utolsósorban az alkotó értelmiségre.

A magyar szerkesztésű *Munkás Újsághoz* viszonyítva az 1946 elejétől napilapként indult, tükörfordításos *Kárpáti Igaz Szó* még gyatrább lett. A keletről jött, magyarul nem tudó ideológusokat ez nem zavarta, mert fontosabbnak tartották a lap szigorú pártellenőrzését. Az „ejtőernyős pártfunkcionáriusok” ellenségesen viszonyultak minden iránt, ami kárpátaljai ruszin vagy magyar volt.

Így lett a *Kárpáti Igaz Szó* a „harcos” ideológiai pártlappá formált *Zakarpatszka Pravda* mutációja, majd tükörfordítása. Magyarul megírt, ukránra, illetve oroszra fordított kézirat csak a megyei pártbizottság ideológiai titkárának, illetve az ukrán lap főszerkesztőjének engedélyével jelenhetett meg. Önálló magyar napilap kiadása Fejér Herman felelős szerkesztő és főleg zsidó és magyar nemzetiségű munkatársainak egy része, a tanulatlan-műveletlen cseh-korszakbeli „mozgalmárok” (Fried Lázár, Pfeffer Dávid, Landa Tibor, Székely Pál, Braun Henrik, Svéd Ármin, Jendrék Ödön, Kisasszonyák László, Koppelman Lajos, Uram Pál, Vajdaffy Géza, Katkó Olga, Gáborné Klein Hermína, Amzojevné Koreny Katalin, özv. Hazslinszky Elekné [lánykori nevén Róna Margit, később Balla László felesége], Reismann Menyhért, Figula József) körében is naiv ábrándozásnak tűnt; ez csak húsz évvel később valósulhatott meg. Mások mellett Fejér Hermant (1892–1953), a csehszlovák korszakban kiadott *Munkás Újság* volt szerkesztőjét 1945-től csupán a *Kárpáti Igaz Szó* című fordításos lap szerkesztőségének élén (főszerkesztő-helyettesi rangban) túrték meg. Később erről a posztról is elmozdították, helyére Holinka Antalt nevezték ki, aki korábban az Ukrajnai Tankönyvkiadó ungvári magyar és lengyel szerkesztőségének élén állt.

Amíg a nép „ellenségei”, köztük a kárpátaljaiak légerekben sínylődtek, itthon – a nagyvezérhez hű firkászok publikációi szerint – „diadalmenetben” épült a „sztálini szocializmus”. „Hurrá-legények” harsogtak taktusra nagy tirádákat, egymást túlllicitálva évig magasztalták, istenítették a nagy Sztálint. Néhány példa: „*Sztálin a mi ifjúságunk szárnya, / Sztálin a mi harci dicsfényünk...*” (A. Szurko-Matvej Blanter: *Sztálin-dal*, 1950.); „*Nótáinkban ott van minden boldogság, / Sztálin elvtárs, rád nevet a sok virág!*” (Antal Péter: *Dalos szóval...*, 1950.).

2. 1. A „SZOVJET SZELLEMŰ” IRODALMI ÉLET ÚTTÖRŐI

A szovjet-magyar irodalmat művelő első nemzedék hangadója, Balla (Bakó) László szobrász, képzőművészeti szalonigazgató lett. Ő ahhoz a kárpátaljai magyar férfinemzedékhez tartozott, amelynek zömét donbász¹ munkatáborba vitték. Neki sikerült kibújni a kötelező sorozás alól. Már húszévesen beállt az ekkor formálódó kárpátaljai szovjet–magyar baloldali és kommunista értelmiség soraiba. Legfontosabb istápolója a szintén baloldali Sándor László képtárgazgató lett, akinek ajánlólevelével bekerült a fordításos *Kárpáti Igaz Szó*hoz és a kommunista Fejér Herman lapvezető munkatársa lett. Balla bevit-

te a laphoz barátját, Andor György ifjú grafikust is, aki évfolyamtársa volt a Képzőművészeti Főiskolán. A lapnál ismerkedett meg Saitos Gyulával², a *Kárpáti Híradó* egykori főszerkesztőjével és feleségével, valamint Fedeles Jenővel, a lap munkácsi szerkesztőjével. A megtúrt, megfélemlített régi világ embereit a párt éber őrei később elbocsátották mint „fasiszta” újságírókat, így Balla fiatalon beülhetett a megüresedett olvasószerkesztői székbe.

A továbbiakban a felső vezetés elismerésére magasabb beosztásokba törekedett. Ennek érdekében szemtelenül nyomult előre, hiszen a jól művelt primitivizmus alapkövetelmény volt. A később beismert jellemhibából adódóan, nagy ambícióval és becsvágygal, érvényesülési buzgalommal dolgozott. Belépett a pártba, hogy az itteni magyar ügyekre, az irodalmi élet elindítására, magyar könyvek megjelentetésére stb. legyen némi befolyása. A fentebb elmondottaknak többek között őszintén hangot ad a 2002-ben megjelent *Visszaemlékezésekben*³, ahol nyíltan bevallotta, hogy 1949–1959 között „megmosolyogni való naiv törekvéssel” kétféle irodalmat művelt: „*igazi irodalmi műveket*” írt az asztalfióknak, hogyha a későbbiekben módja lesz rá, ezekkel szerepeljen; a „*hivatalos követelményekkel megfogalmazott plakátos*” és „*szovjet szellemű*” írásokat, amelyekkel becsvágyból a nyilvánosság elé lépett, a „szükség hozta létre”. Szavait idézve: „*a jobb meggyőződéselem ellenére írt versekkel semmi közösséget nem szeretnék vállalni.*” Az utóbbiak szignálására kreálta a „Bakó, azaz hóhér” nevet. Előre megfontolt szándékkal cselekedett, „*egy bizonyos cél érdekében – saját maga, saját tehetsége ellen végzett hóhérmunkára*” vállalkozott. Ezt az írói nevet egészen 1959-ig megtartotta, így szignálta első három kötetét is, amiket nem is akart „letagadni”, és további pályáján igyekezett rendszeresen művelni az „igazi irodalmat”.

Balla (Bakó) László az elkötelezettnek vélt szovjetversek és Sztálin-költemények publikálásával zöld utat kapott a könyvkiadóba. Sándor László lektori és Jurij Hojda írószövetségi elnök támogatásával első verseskötete *Zengj hangosabban!*⁴ címmel látott napvilágot. Az irodalomtörténészek egybehangzó véleménye szerint a Kárpáti Kiadó által kiadott „*első szép-irodalmi könyv*” az 1945 utáni „kezdetet” jelentette. Első, objektíven hiteles, szovjet korszakbeli értékelője Kovács Vilmos és S. Benedek András volt: „*E kiadvány jelentősége túlnő irodalmi értékén. A megjelenés pozitív tényét csökkenti bizonyos petőfieskedő hangszerelés. Történelmietlen felfogást tükröz például jelmondatszerű verssora: 'Ezer év óta nem volt itt semmi.' Így önmagát fosztotta meg gyökereitől.*”⁵

Ungváron és Beregszászban újra szerveződtek az irodalmi centrumokat megjelenítő írócsoportok, körök, stúdiók.

Az első irodalmi műhelynek tartjuk a Beregszászi Irodalmi Kört, amelynek létrehozója az 1940-es évek végén elindított *Vörös Zászló* című járási lap. Alapító tagjai: Svéd Ármin, Győry Dezső, Drávay Gizella, Szenes (Kroó) László, Baraté Ferenc, Sütő Kálmán. Később csatlakozott hozzájuk Bihari Sándor, Iván Tihamér, Kiss Béla, Vántus Bertalan, Karádi László, Bakos Róza.

A csekély publikálási lehetőséget nyújtó lapon kívül magyar kiadványok ebben az időben nem jelentek meg. Később néhányan áttelepültek Magyarországra, köztük Győry Dezső is, aki az indulásnál a kör vezéralakja volt. Önálló verseskötete jelent meg Sütő Kálmánnak és Bihari Sándornak, később ők is elhallgattak. Ezek a szerzők nem tudtak írói nemzedéké szerveződni, írásaik dokumentum-értékűek. A 60-as évek végén jelentkező új nemzedék – Kovács Vilmos szellemi vezérletével – már fontos szerepet játszott a helyi magyar irodalmi élet újraindításában.

2. 2. A KÁRPÁTALJAI MAGYAR IRODALMI EGYESÜLET

Verseskötetét belépőként értékelve Balla (Bakó) Lászlót fölvtették a szovjet írószövetségbe, ahol 1951 januárjában magyar írócsoportot szervezett.

A háborúvesztés után ez lett – a már idézett *Visszaemlékezésekben* leírtak szerint – „a magyar irodalom első szervezett, intézményes jelentkezése Kárpátalján”, amely 1951. február 21-én tartotta alakuló összejövetelét.⁶ A Kárpátaljai Magyar Irodalmi Egyesület elnöke Balla (Bakó) László volt. A csoport keddenként találkozott az írószövetség helyiségében, az egykori vármegyeházán. A meghívókat a magyarbarát Jurij Hojda elnök írta alá, hogy „hivatali pozíciójának tekintélyével” tompítsa a rendezvény „elkülönülő”, „nacionalista” jellegét. A csoport tagjai: Andor (Geréb) György, Balla László, Barzsó Tibor, Sándor László kritikus, műfordító, Csengeri Dezső, Kótyuk (Kincses) István, Kroó (Szenes) László, Keresztes Noémi novellisták, Nemes János, Lusztig Károly, Osvát Erzsébet gyerekvers-író (Sándor László felesége), valamint az ugyanebben a műfajban alkotó Szalai Borbála, Zsolt Ádám és mások.

A kör megalakulása után alig egy hónappal, 1951 márciusában felvette a kapcsolatot a Beregszászi Irodalmi Körrel, majd a két csoport szervezeteileg egyesült, de összejöveteleiket továbbra is külön tartották. Az írócso-

port tagjai havonta kettő, olykor három alkalommal szerveztek műsoros esteket, író-olvasó találkozókat Ungvártól Aknaszlatináig, felkeresték a nagyobb magyarlakta falvakat is. Az ő nevükhöz fűződött az *Új Hang* című folyóirat-alapítási kezdeményezés és más kiadványok, brosúra-sorozatok megindítása. Arra törekedtek, hogy megteremtsék a kárpátaljai magyar írásbeliség elemi feltételeit.

A kárpátaljai magyar írócsoport megyei szinten „*a magyar szellemi életnek egy kis tűzhelyét*” őrizte, a magyar szót terjesztette az erősen megfélemlített magyarság körében. Többek közt kiemelt rendezvénye volt Ungváron a nagy sikerű, nyilvános Ady-est a költő születésének 75. évfordulóján. A megyei lektórium zsúfolásig megtelt termében emlékeztek Petőfire halálának 100. évfordulóján, az előadások magyarul is elhangzottak a rádióban.

A csoport egybentartása érdekében Balla (Bakó) László bekapcsolódott az országosan meghirdetett, úgynevezett „*kozmpolitaellenes kampányba*”. Az ilyen „*értelmiségi nagygyűléseken*” kipellengérezték a „kozmpolitikát”, a szovjet rendszer leplezett antiszemitizmusa ezzel nyilvánult meg a zsidó származású alkotók irányában. Az ukrán kommunista-nacionalista alkotók borzalmas primitívizmus szintjén mások mellett letámadták Matvej Tyeveljov keletről jött orosz zsidó író, a francia posztimpresszionizmus szellemében alkotott festményei miatt Erdélyi Béla festőművészt, a kárpátaljai festőiskola megalapítóját és kimagasló alakját, továbbá Miloszlavszkij ruszin folklórgyűjtőt, a nagyhírű Kárpátaljai Népi Énekkar létrehozóját, a magyar kultúrán felnevelkedett Fegyir Potusnyák író, Petro Lintur kritikus, folkloristát, akiket „kárt okozó” tevékenységükért „imperialista kémeeknek”, „*az imperializmus uszály-hordozóinak*”, „*csürrhének*”, „*személyigazolvány nélküli csavargóknak*” kiáltottak ki a rendszernek megfelelni akaró, náluknál sokkal tehetségtelegebb pályatársak.

A magyar írócsoport – különösen Sándor László és Balla (Bakó) László – érdeme, hogy az ungvári hétosztályos magyar iskola (középiskoláról akkor még hallani sem akartak) éléről elmozdították az élesen magyarelles Aurélia Fedor ukrán igazgatót. 1950 augusztusában beadványban kezdeményezték a Kárpáti Kiadó magyar szerkesztőségének felállítását, amelynek élére Fejér Hermant nevezték ki. Balla (Bakó) László 1951 márciusában a *Kárpáti Igaz Szótól* átigazolt az általa vezetett kiadóba, és 1953 júniusáig a magyar szerkesztőség munkatársa, magyarra fordított Lenin- és Sztálinművek, társadalompolitikai és termelési élenjárókat propagáló kiadványok

kontrollszerkesztője volt. Magyarországtól a kiadó ekkor még hermetikusan el van zárva, a közös kiadásokat Kijev egyelőre nem engedélyezte. A kiadót kötelezték, hogy sorozatban adja ki az orosz és szovjet írók magyarra fordított munkáit, amelyek nyomdai előkészítésébe külső munkatársként a szükséges szakértelemmel rendelkező Rotman Miklós, Sándor László és Lusztig Károly is besegített. A magyar szerkesztőséget a Moszkvából iderendelt Pártos András revizorral és Kroó László szerkesztővel bővítették ki, aki később Szenes László néven novellistaként is szerepel.

Az 1953-as esztendő legemlékezetesebb eseménye Kárpátalján is Sztálin halála volt. A „keleti elvtársak” halálra vált arccal gyászoltak, míg a meghurcolt, megalázott emberek ezrei szívből örültek a gyász híreknek. A kárpátaljai magyar írócsoport elérkezettnek látta az időt egy magyar almanach megjelentetésére, amelynek anyaggyűjtését, szerkesztését Balla (Bakó) László koordinálásával a kiadó magyar szerkesztősége vállalta. Az akadályok leküzdésében nagy szerepet vállalt Rotman Miklós, a területi pártbizottság lektora.

A csoport kemény magja, Balla (Bakó) László és Sándor László Rotman Miklóssal szövetkezve, a magyar szellemi élet kibontakoztatása érdekében programcsomagot állított össze. A hatalom irányában hangoztatott követeléseket három pontban összefoglalva kívánták megvalósítani.

1. Kivívni, hogy végre magyar középiskolák nyílhassanak, és érettségizni lehessen nyelvünkön (ezzel szemben igen nagy ellenállás mutatkozott);
2. Elérni, hogy a *Kárpáti Igaz Szó* önálló magyar lapként jelenhessék meg;
3. Keresztülvinni, hogy a kiadó magyar szerkesztősége ne csak fordítósos, hanem eredeti műveket is rendszeresen publikálhasson.

A csoport programját Kroó (Szenes) László, a kiadó szerkesztője, Lusztig Károly, a területi pártbizottság sajtóelosztályának vezetője, Barzsó Tibor, *Az agitátor zsebkönyve* című időszaki kiadvány magyar változatának szerkesztője, Vladimír Mihály, a fordításos *Kárpáti Igaz Szó* 1951-ben kinevezett vezetője is támogatta.

A magyar írócsoport nevében Balla (Bakó) László más témákat is fölvetett:

1. Magyar középiskolák megnyitása. (Az írócsoport, Rotman és köre, valamint mások szorgalmazó akciói nem maradtak hatás nélkül, az ügyben pozitív döntés született a megyei pártbizottságnál.)

2. Magyar időszaki irodalmi kiadvány létrehozása. (Javaslatukra a kiadó tervébe bekerült az *Új Hang* című almanach, amely 1954-ben meg is jelent. Kiadását nagyban elősegítette, hogy Ukrajna és Oroszország „újra-

egyesülésének” 300. évfordulója alkalmából a kötetbe Balla (Bakó) László úgynevezett pártos vezérvers megírását vállalta.)

3. Szorgalmazták a magyar irodalom tanítását a magyar iskolákban. (Ezt a problémát csak az ötvenes évek legvégén sikerült szakaszosan megoldani.)

4. Napirenden tartották az önálló *Kárpáti Igaz Szó* ügyét. Ezt csak a hatvanas évek közepén sikerült dűlőre vinni.

Voltak olyan kérdések, amelyekben a Rotman köré szerveződött csoport sem tudott eredményeket elérni, mert a legfelsőbb pártfórum nem járult hozzá. Vonatkozik ez elsősorban arra, hogy engedélyezzék a kárpátaljai helységnevek magyar alakjának használatát a sajtóban és a könyvkiadásban. Továbbá, hogy az iskolákban ne használják orosz szokás szerint a pedagógusok megszólítását (például: Kálmán Árpádovics), és magyarul köszönhessenek a tanulók.

3. SZOVJET–MAGYAR ÉVKÖNYVEK, ALMANACHOK (1954–1958)

3. 1. AZ ÚJ HANG

Az *Új Hang (Kárpátontúli magyar írók írásai)*⁷ című folyóirat megjelenése vidékünk irodalmi életében kultúrtörténeti eseménynek számít. Balla (Bakó) László szerint „ez volt a kárpátaljai magyar irodalom első lélegzetvétele”. Azt is hozzáteszi, hogy „az akkori hivatalos sematizmus követelményei jegyében” született. Összeállítását 1951-ben ő kezdte, 1954 őszén Sándor László fejezte be.

A hivatalos kurzus igényeit kielégítő plakátversek szerzői: Bakó (Balla) László (*Testvéri dal, Vége lesz a télnek, Áprilisi eső, Túl a Tiszán, Szabolcsban, Nyáresti elégia, Szőke István emlékének, Tudod-e..., Reggel, Dolha*); B. Bihari Sándor (*Itt – itthon van a fiam..., Tavaszlesen, A Tiszához, Vihar után*); Bakos Róza (*Az élő Lenin, Kolhozunk párttitkára, Dalolj!, Szüret*); Győri Endre (*Apám kolhozista*); Kalós Sándor (*Dohánysimitás*); Lengyel Rozália (*A komoszomol-brigádvezető*); Márton Zoltán (*Őseim mosolyognak, Beszéltem a várral*); Sándor László (*Télutó, Csen Li, Sokan vagyunk, Július, Madárdal, Este, Levél Frantiskovy Lázneból, A dombon*); Sütő Kálmán (*Jobbágysarjak – hősök*); Szalai Borbála (*Ajándék, Eső után*); Vántus Bertalan (*A vízikirály kincse, Hazafelé, Új dal*); Zsolt Ádám (*Ünnep volt*).

Gyermekversek szerzői: Kincses (Kótyuk) István (*Petike meg nagypó*); Nemes János (*Gyermektáncdal, Gyermekébresztő*).

Elbeszélések szerzői: Csengeri Dezső (*Fellegomlás*); Geréb (Andor) György (*Kim*); Iván Tihamér (*Az elveszített kézirat*); Kerekes Erzsébet (*Vörös zászlók a Tiszaparton, A szent szabadságért*); Kiss Béla (*A dollár hiénái*); Szenes László (*Pártgyűlésen, A kis hordár, Pista bátyám megokosodik*).

Könyvismertető: Barzsó Tibor (*Nagy forradalmár költőnk életrajzáról. Hidas Antal könyve Petőfiről*); Tóth István (*Gondolatok Gorkij: Az anya című regényéről*).

Szovjetizmusra jellemző sorok a költeményekből:

„...s mint erős, füрге raj, / mennek munkába dallal / most víg komszomolok, / már csákányuk is csattan – / s a barátságáról velük dalolok.” (Bakó: *Testvéri dal*)

„Újra feljött a nap / Beregszászon, a Hősök terén, / új győzelmi oszlop áll büszkén / tizenhat hős felett, / kik értünk elestek.” (B. Bihari: *Itt – itthon van a fiam...*)

„Lelkében ott él Lenin s Sztálin képe... / Dicséretet soha semmiért nem vár. / Erős hittel néz a szebb jövő elébe, / akadályt nem ismer ő, a párttitkár.” (Bakos: *Kolhozunk párttitkára*)

„Apám kolhozista, / derék, dolgos ember, / büszke öröm ezért / sugárzik szememben.” (Győri: *Apám kolhozista*)

„A nappal fénye most kevés, / rövidke most a munkanap, / a szorgos kolhozista kéz / még este is sokra halad.” (Kalós: *Dohánysimítás*)

„Feketeszemű, barnahajú lány, / alig múlt tizenhétéves talán, / mosolya pajkos, kacaja csengő, / ő a komszomol-brigádvezető: / a tűzrólpattant Belián Jolán.” (Lengyel: *A komszomol-brigádvezető*)

„A tegnap álmai ma testet öltöttek, / s eltűntek átkai az elmúlt koroknak. / Nincsenek itt már többé urak!” – kiáltom / ... és görnyedt hátú őseim mosolyognak.” (Marton: *Őseim mosolyognak*)

„Akárhogy is mesterkedjék / gaz tőkés és burzsoá, / közénk nem hinthet már konkolyt, / s éket sem verhet soha!” (Sándor: *Sokan vagyunk!*)

„Jöjj, segíts tovább is, idősebb testvériünk, / Jöjj s nézd meg, mit művel Szépi és Gabóda, / s sok más Munka Hőse – / jobbágyok utóda! / Új hősök születtek Kárpátontúlon... / Dicső a Párt, mely mindezt létrehozta, / s fátylaként világít győzelmes utunkon.” (Sütő: *Jobbágyсарjak – hősök*)

„Izgatottan jött ma haza az én fiam, / féltett ajándéka a kezében van. / Mikor átnyújtotta, hangja remegett: / „Békegalamb-melltűt hoztam én neked.” (Szalai: Ajándék)

„Nótás patakok szökellnek belém. / Szeret a föld / és szeret a nép: / én nem öregszem meg soha. Virággal a szívemben járok / és fityörészek / szép estéli tájon. / Minden ablakot szélesen kitérek, / és új dalt zengek.” (Vántus: Új dal)

„Ünnep volt, nagy ünnep, szerte a vidéken / a munka hőseit ünnepelte minden, / a hegyek üde, zöld ruhában pompáztak, / s a nagy mezők úsztak a fényben és színben.” (Zsolt: Ünnep volt...)

„Te nem tudod, mi a szükség, / mi az éhség, a nyomor... / A te élted napsugaras, / vidám, boldog gyerekkor.” (Kincses: Petike meg nagyanyó)

„Gyárakban és üzemekben / vidám, dalos munka serken. / Keljetek fel, gyerekek, / iskolába menjete! A tanulás – az is munka, / jó diákok legyetek!” (Nemes: Gyermekébresztő)

A továbbiak során az *Új Hang* folyóirat-alapítási kísérlete meghiúsult. A kiadót felügyelő kijevi hatóság indoklás nélkül kihúzta az 1955-ös tervből.

3. 2. A SZOVJET KÁRPÁTONTÚL

1955-ben, mintegy kárpótlásként az *Új Hang* megszüntetéséért, magyar nyelven is kiadták az ukrán irodalmi almanach, a *Ragyanszka Zakarpattya* soron következő számát, amelynek magyar elnevezése tükörfordítás: *Szovjet Kárpátontúl*.⁸

Az almanachban huszonnyolc ukrán szerző írásai kaptak helyet. Jelentősebb költők: Jurij Hojda, Volodimir Ladizsec, Szemjon Panyko, Feliksz Krivin, Sztepan Zsupanin; a versek fordítói: Sándor László, Bakó László, Herpai Ferenc, Zoltán Lajos, Iványi Miklós, Csengeri Dezső, Szalai Borbála.

Az ukrán próza ismertebb írói: Matvej Tyeveljov, Luka Demjan, Olekszandr Márkus, Fegyir Potusnyak, Joszif Zsupan, Mihajlo Tomcsanyij, Iván Csendej; a prózai írások fordítói: Kund Albert, Szenes László, Barzsó Tibor, Horváth Tibor, Vlagyimír Piroska, Tóth Erzsébet, Iványi Miklós, Béres Sára, Kenderi Endre, Hegyi Béla.

Az Írószövetség magyar csoportjának tagjai közül nyolcan kerültek be, köztük verssel: Sütő Kálmán (*Hatvanegy ház – hej, hol a vége?*); Bakó (Balla) László (*Nem a tavasz Tiündére csenget..., Csepeg az eresz*); Sándor László (*Személyvonaton Aknaszlatina és Csap között, Kijevben a Hrescsatikon 1954. március 21-én*); Kovács Vilmos (*Újra szülőfalumban*);

B. Bihari Sándor (*A szélbíró*). Elbeszéléssel szerepelt: Szenes László (*A Tisza-part fia*); Kerekes Erzsébet (*A két batyú*). Riport: Lusztig Károly (*Ahol átugrották a századokat*).⁹

Ebben az antológiában már nem voltak Sztálint dicsőítő versek, azonban az ukrán és a magyar alkotók továbbra is a hivatalos követelmények plakátos stílusában fogalmazták meg írásaikat.

Ebben a kiadványban két új név tűnt fel Kovács Vilmos költő és Lusztig Károly riportíró személyében. Kovács Vilmos a gyűjtemény markáns egyénisége, itt szereplő költeménye teljesen új hangot és stílust képviselt.

A gyűjtemény végén közreadták a kárpátaljai irodalom és művészet rövid krónikáját, amelyek között néhány magyar vonatkozású információt is olvashatunk. Hírül adták például Bakó László *Zengj hangosabban!* (1951) és *Kítárom karom* (1954) című verseskötetének megjelenését. A magyarországi *Szabad Nép* című lap közölte *Jurij Hojda* több versét Sándor László fordításában.

A gyűjtemény tervbe iktatása, megjelentetése egy politikai eseményhez – Kárpátalja Ukrajnához csatolásának 10. évfordulójára időzítve vált lehetségessé.

3. 3. A KÁRPÁTOK

A Balla László által vezetett magyar csoport hosszas egyeztetés eredményeként lehetőséget kapott, hogy az évi négy ukrán almanach közül egy magyar szerkesztésben jelenjen meg. Ennek értelmében az ukrán almanach *Kárpáti (Kárpátok)*¹⁰ címmel 1958-ban 2. számként került kiadásra. Az ezer példányszámban megjelentett almanach versírói: Bakó (Balla) László, B. Bihari Sándor, Kovács Vilmos, Sándor László, Sütő Kálmán, Baraté Ferenc, Zsolt Ádám, Kecskés Béla, Vántus Bertalan, Bakos Róza, Balogh Balázs.

Gyermekversek: Osváth Erzsébet, Szalai Borbála.

Elbeszélések: Csengeri Dezső, Szenes László, Keresztes Noémi, Kincses István.

Riport: Nemes János és Lusztig Károly.

A *Népi kincsek* rovatban Gortvay Erzsébet egyik mesegyűjtése (*Aranys János*, adatközlő: Horváth Géza 44 éves homoki vályogvető) és Sándor László lejegyzésében 3 népdal, illetve ballada szerepelt (*Kukás kislány*, *Haragszanak rám a bátyi jányok*, *Hová siet a kisasszony*. Adatközlő: T. Baraté János 58 éves juhász, Bátyú, 1956. július 1.).

A cikk rovatban Rotman Miklós *Az úgynevezett magyar „nemzeti egy ségről”* közölt eszmefuttatást.

A szemle- és bíráló-rovatban Sándor László *Új költő bemutatkozása* címmel Kovács Vilmos első verseskötetét mutatta be (*Vallani kell. Versek*, 1957.). Barzso Tibor *Rohanó évek sodrában. Bakó László lírájáról* címmel írt recenziót (Bakó László: *Rohanó évek sodrában*, 1956.); Szova Péter *Ivan Franko újabb műve magyarul* című írása Ivan Franko *Boriszlav nevet* című kisregényét ismerteti, amely Zoltán Mihály fordításában jelent meg a Ragyanszka Skola Könyvkiadónál.

Az adatközlő rovat Váradi-Sternberg János – Balla (Bakó) László: *Az ungvári vár ostroma 1703–1704-ben* című helytörténeti tanulmányát hozta le.

Az almanachban a magyar írócsoport tagjainak írásain kívül Jurij Hojda verseit Ács Sándor, Volodimir Ladizsec elbeszélő költeményét Sályi László, Ivan Csendej novelláját Csete Bálint, Mihajlo Tomcsanyijét Szalai Borbála fordításában, a magyarul is tudó Jozsip Zsupan kisprózáját és Vaszil Poliscsuk riportjait saját fordításban olvashatjuk.

Az almanach gyűjteményét hírek, szerzőkről közölt adatok zárják. A magyar vonatkozású hírek szerint 1958-ban Kovács Vilmos költőt felvették a szovjet írószövetségbe. Ezzel egy időben az ungvári íróklubban nagy sikerrel zajlott le Kovács Vilmos költői estje. Az íróklub következő összejövetelén Gortvay Erzsébet, Benkő Katalin, Kincses István írógató egyetemi hallgatók mutatkoztak be. Műveiknek felolvasását élénk vita követte. Ugyanitt irodalmi rendezvény keretében megrendezték az ungvári Sütő János fiatal magyar festőművész munkáinak kiállítását. A Kárpáti Kiadó kötetnyi magyar népmesét adott ki Sándor László válogatásában. Magyar fordításban jelent meg Anatole France *Tafi mennybemenetele*, Solohov *Emberi sors* című elbeszélése, egy válogatás a Szovjetunió népeinek meséiből *Gurulj, gurulj borsócskám* címmel.

1958 áprilisában a magyar írói csoport felolvasó körútra indult a Felső-Tisza-vidékre. Bakó László, B. Bihari Sándor, Kovács Vilmos és Szenes László Técsőn, Visken és Aknaszlatinán tartott nagy sikerű irodalmi estet.

A következő évben meghiúsult a fentebb jelzett megállapodás végrehajtása, mivel egy kijevei központi bizottsági rendelkezés Ukrajna-szerte megszüntette kiadásának folytatását. A magyar írócsoport folyóirat-alapítási kísérlete torzó maradt, és kárpátaljai ukrán írókollégáik is elvesztették irodalmi fórumukat.

A Kárpátaljai Magyar Irodalmi Egyesületnek 1951–1960 között több mint 30 tagja volt, akik aktív szerepet vállaltak az irodalmi és kulturális életben.¹¹

4. IRODALMI ÉLET A „DESZTALINIZÁCIÓ” KORSZAKÁBAN (1953–1965)

Sztálin halálát¹² követően elkezdődtek az „enyhülés” évei, amelynek egyik felgyorsítója Hruscsov¹³, a párt első embere lett, akinek nagy érdemei vannak a személyi kultusz országos felszámolásában, a politikai konszolidáció stabilizálásában. Egyre több börtönajtó, GULAG-tábor és hadifogolyláger kapuja nyílt meg, több millió különböző nemzetiségű politikai elítélt és civilként elhurcolt internált, deportált és Szibériába kitelepített népcsoport visszatérése vált lehetővé az életbe, illetve korábbi lakhelyére. Az eddig nyilvánosságra hozott népirtási adatokat orosz történészek is alátámasztják. 1944–1953 között a fogva tartottak több mint harminc százaléka éhség, járványos betegség, fagyhalál, végelgyengülés következtében elpusztult, különösen a zord időjárás övezte távol-keleti munkatáborokban aratott a halál.¹⁴ A sok ezer ember elpusztítását elrendelő Lavrentij Beriját és bűntársait – akik a sztálini rendszer nagyszabású büntetőakcióit szervezték és hajtották végre – elítélték és kivégezték. Folyamatosan felszámolták a nemzetiségi politikában elkövetett hibákat. A „leningrádi ügy” kapcsán rehabilitálták a zsidó kultúra személyiségeit és az ártatlanul elítélt más nemzetiségű értelmiségieket.

Az emberekkel szemben a sztálinista bünszövevény által elkövetett törvénytelenések kibeszélése, feldolgozása a sajtóban, különösen az irodalmi életben is téma lett. Az „olvadás korszakának” nyitányaként értékelték Vlagyimír Pomerancev bátor cikkét, amelyben a sematizmus ellen lépett fel.¹⁵ A továbbiakban indulatos vita bontakozott ki a reformirányzatú és a sematizmushoz ragaszkodó moszkvai alkotók körében a szocialista város-, falu- és emberábrázolás sematizáló kánonja ellen. A Sztálin-korszak lágertémájával először Vaszilij Groszman orosz író foglalkozott egyik kisregényében (*Pantha rhei – Vszo tyecsot*, 1955), amely eleinte kéziratban terjedt, csak 1989-ben látott napvilágot, megjelenése még akkor is vihart kavart az ortodox párthívők és az orosz nemzeti értelmiség körében.

Az SZKP 1956 februárjában megtartott XX. kongresszusával elkezdődött közéleti tisztulási folyamat Kárpátalját is érintette. A hruscsovi vonal tovább szélesítette a desztalinizációs politikát, meghirdette a „kollektív vezetéshez” való visszatérést, megkezdték a politikai internáló táborok felszámolását. Felgyorsult a saját közegükre nyomást gyakorló „Berija-banda” tagjainak és követőinek kivonása a közéletből.

A felgyorsult társadalmi reform lassítását követelő felső pártellenzék Hruscsov ellen szövetkezett, ám az időközben kirobbant '56-os magyar fegyveres felkelés és forradalom véres elfojtásában Hruscsov mellé állva a fegyveres beavatkozás hívei lettek, akik a hadművelet lebonyolítását többek között a KGB csúcsemberére, Szerov tábornokra bízták.

Az orosz reformpárti alkotó értelmiség körében a magyar szuverén népi demokrácia fegyveres felszámolása mély megdöbbenést váltott ki. A magyar forradalmárok mellett Moszkvában, Leningrádban és a balti államokban egyéni és csoportos szimpátia-tüntetések, röplapszórásokat szerveztek.

4. 1. 1956: „ELHAJLÓ” MAGYAR ÍRÓK, POLITIZÁLÓ CSOPORTOK

Az 1955. szeptember 3. – 1957. szeptember 27. közötti, a szovjet társadalomra is kiható magyarországi eseményekről a KGB budapesti rezidensei rendszeres jelentéseket küldtek Moszkvának. Ezekből az egykor „szigorúan bizalmas” besorolású jelentésekből az Orosz Állami Katonai Levéltár (РГБА), az Orosz Állami Újkori Történelem Levéltára (РГАНИ) és más szakszolgálatok gondozásában egy ötszáz oldalas dokumentumgyűjtemény látott napvilágot. A kötet címe magyarul: „*Magyar események 1956-ban az SZSZKSZ KGB és az MVD szemével*”¹⁶.

A gyűjtemény többek között olyan dokumentumokat adott közre, amelyek a szovjet titkosszolgálat látókörébe került 1956-ban „elhajló” magyar írókat is érinti.¹⁷ Az oroszul megfogalmazott jelentések szerint a magyar író-társadalom „elhajló” képviselői saját körükben, így a Magyar Írószövetség rendezvényein nyíltan gerjesztették „a jobboldali polgári”, a „kispolgári”, a „nacionalizmus”, az „opportunizmus” nézeteit, „megkérdőjelezték a kommunista párt vezető szerepét”, „követelték a szólásszabadságot”, az „alkotás teljes szabadságát”, az „alkotói értékek szabad terjesztését”, „barátságtalan kijelentéseket tettek Moszkva felé” stb. A jelentéstevők többek között aggasztónak tartották a Magyar Írószövetség 1956. áprilisi gyűlésén a személyi kultusz hivatalos elítélésével kapcsolatos kijelentéseket, írói kirohanásokat, ahol felmerült az osztály nélküli társadalom kérdése. Pártellenes kirohanásokat fogalmazott meg Déry Tibor és Zelk Zoltán, valamint az '58-as manifesztum tagjai. Benjámin László költő egyenesen kijelentette, hogy a párt központi vezetőségének egyetlen olyan határozatát sem ismeri el, amelyek az irodalom irányítására vonatkoznak, mert azok tele vannak hazugsággal, a valóságos dolgokat eltorzítják. Déry

követelte a munkáspárt decemberi plénumán elfogadott határozat visszavonását. Háy Gyula kijelentette, hogy a párt ne avatkozzon a Magyar Írószövetség életébe, ne javasoljon senkit annak vezetőségébe, az írószövetség legyen autonóm szakmai szervezet. A jelentéstevő hírforrásként Hegeđús Andrászt jelölte meg, aki a szovjet nagykövetet tájékoztatta.

A tucatnyi dokumentum közül kiemelendő az utolsó bejegyzés, amely 1956. november 4-én 10 órára vonatkozik, amikor is a Magyar Írószövetség képviselői utoljára léptek fel a Magyar Rádióban: felhívást intéztek a nyugati országok vezetőihez, a nemzetközi szervezetekhez, a világ kultúráját, tudományát képviselő közvéleményhez, hogy segítsék harcukban a magyar népfelkelőket.¹⁸

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc leverése után Szerov tábornok vezetésével a KGB teljes körű ellenőrzést kívánt gyakorolni Magyarország területén: hozzákezdett az ügynökhálózat kiépítéséhez, hogy a szovjet típusú rendszer ellenzőit megfélemlítse, hangadóit begyűjtse.

A gyűjtemény számos Szerov parancsára letartóztatott és a Szovjetunió területére hurcolt személlyel kapcsolatos dokumentumot is tartalmaz. M. N. Holodkov moszkvai belügyminiszter-helyettes főnökéhez, N. P. Dudorov belügyminiszterhez intézett N-40. sz. jelentéséből (1956. november 16.)¹⁹ igen sok érdekes adat olvasható ki. A belügyminiszter-helyettes Szerov tábornokra hivatkozik, amikor arról tájékoztatja felettesét, hogy 4–5 ezer letartóztatott magyarországi személy befogadására kell felkészülniük. Ebből november 15-ig 846 letartóztatott személyt (köztük 23 nőt, 68 kiskorút) regisztráltak az ungvári börtönben²⁰, akiket továbbküldtek Sztrij, Drohobics, Csernovci, Sztanyiszlav börtöneibe. A magyarországi és a nemzetközi tiltakozásoknak köszönhetően később az internálást leállították, és nem vitték ki Szibériába, hanem visszaszállították Magyarországra őket. Az ungvári börtönt többek között megjárta a nemrég elhunyt Székelyhidi Ágoston író, irodalomtörténész is.

Mialatt Magyarországon az írók döntő többsége az osztálymentes, egységes magyar nemzetért vívott szellemi csatát, és mint ilyenek a forradalom generálói voltak, a kárpátaljai magyar írástudókat bevonták a magyar szabadságharc eltiprásának előkészületeibe. Mint eddigi kutatásainkból ismeretes, Kádár János 1956. november 1–4. között Ókemencén (Kamjanica), a megyei pártbizottság nyaralójában tartózkodott. Ebben az épületben fogalmazták meg szolnoki rádióbeszédét és a szovjet hadsereg felhívását a magyar néphez és más plakátszövegeket, mégpedig orosz nyelven, amit aztán magyar nyelvre fordítottak le. A gyűjteményben ezek közül az N-

16. sz. (1956. november 4.), *A szovjet hadseregnek a magyar néphez intézett felhívása* olvasható (a szerkesztők jelzik, hogy a szöveget „magyarból oroszra fordították”²¹). A szövegek stilizálásába, szerkesztésébe bevonták a kárpátaljai újságírókat, szerkesztőket is. Lusztig Károly²² író, újságíró, aki abban az időben a *Vörös Zászló* című beregvidéki járási lap szerkesztője volt, élete végéig nem felejtette el a november 3–4. közötti időszakot. A pártbizottság berendelte Ungvárra, ahol személyesen találkozott és utasításokat kapott Nyikolaj Podgornij KB-tagtól, majd kezébe nyomtak néhány oldalnyi orosz szöveget, hogy azonnal fordítsa le. Az egyik a szovjet hadsereg felhívását tartalmazta, a másik a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány felhívását. Lusztig a lefordított szövegeket bediktálta a szedőnek, aztán kiadták korigálni a levonatokat. Ebbe a munkába az alkotó értelmiség prominens vezetőjét, Balla László²³ író, főszerkesztőt is bevonták, aki Kádár szolnoki beszédének Lusztig által lefordított szövegét szerkesztette. Barzsó Tibor²⁴ műfordító mindezt megerősítette, hiszen ebben az időben az ungvári nyomdában dolgozott, még pirkadat előtt ki kellett szedniük és -nyomtatniuk az elkészített szövegeket.

A kárpátaljai írók által lefordított, megszerkesztett két szöveget azonban nem Szolnokról, hanem Ungvárról sugározták, méghozzá a Kárpátaljai Területi Rádió magyar nyelvű adásában. Szövegét Sándor László, a rádió egyik akkori szerkesztője olvasta mikrofonba. Erről a halála évében készített, később 2009-ben kiadott emlékiratának részlete tanúskodik.²⁵ Sándor László állítása szerint az ungvári rádión kívül „...a szolnoki adóállomás is sugározta a kormánynyilatkozatot, és a későbbiek során híreket kaptam a határon túlról, elsősorban Salgótarján, Ózd és Diósgyőr környékéről, hogy nagy tömegek hallgatták a két rádió adását...” Botlik József történész úgy tudja, hogy a két szöveget csakis Ungvárról sugározták: „...a két kiáltvány nem a Tisza-parti városból hangzott el először, mint azt a marxista történetírás és a pártideológia évtizedeken keresztül hivatalosan hangoztatta, hanem Ungvárról, ahol a Kárpátaljai Területi Rádió Magyar Adásának a hullámhosszát ideiglenesen áttették a szolnoki rádióállomásra. A magyar adást ekkor az Ungvár közelében, az Ungi-síkon fekvő Rát és Kereknye községek határában álló hatalmas adótoronyra vitték át, amely a moszkvai rádió Nyugat-Európába irányuló, propaganda jellegű angol, francia, német stb. nyelvű külföldi adásait erősítette fel. Így lehetett azt jól venni, és hallani az Ungvártól távoli magyarországi tájakon is. A hatalmas adótoronyot a környék magyarsága egyszerűen csak „zavaró”-nak nevezte, mert úgy tudták, hogy az adóból a müncheni Szabad Európa Rádió adását is zavarták.”²⁶

Az SZKP Központi Bizottsága 1956. december 14-i ülésének egyik határozata (64. számú jegyzőkönyv) a szovjet Déli Hadseregcsoport parancsnokának kérésére a legmegbízhatóbb kárpátaljai magyar kommunisták közül „40–50 fellelős pártfunkcionáriust” katonai egyenruhában, tiszti rendfokozattal két-három hónapos időtartamra Magyarországra vezényelt. Feladatuk az volt, hogy fordítóként, tolmácsként vegyenek részt „a rendcsinálásban”, a gazdasági, kulturális és politikai élet megszervezésében. Néhányan az 1990-es évek közepén is vezető párt-, illetve állami tisztséget töltöttek be Kárpátalján, például Vladimír Mihály, a *Kárpáti Igaz Szó* című területi (megyei) napilap főszerkesztő-helyettese, Nemes János, a lap rovatvezetője; Veress Gábor, a beregszászi járási pártbizottság első titkára, aki az 1970-es években még hajdani iskolatársai előtt sem volt hajlandó megszólalni magyarul (1991 után a Kárpátaljai Állami Közigazgatási Hivatal nemzetiségi ügyekkel foglalkozó osztályának vezetője volt). Egyenruhába kényszerítették és Magyarországra vitték Barzsó Tibort, az ungvári Kárpáti Kiadó magyar osztályának főszerkesztőjét és Szalai Borbálát, az ungvári tankönyvkiadó akkori szerkesztőjét, később gyermekversek ismert költőjét. Erről a küldetésről Vladimír Mihállyal többször szót váltottunk, aki büszkén mesélte, hogy Illyés Gyulánál is gyakran vendégeskedett, amit fényképpel is igazolt.

„Magyarországon lezajlott egy tragédia, és itt szép csendesen, nyugodtan folydogál a munka” – állítja visszaemlékezésében Balla László. Ezek szerint a kommunista diktatúra által vérbe fojtott forradalom hírére sok-sok moszkovita fellélegzett, kommunista jövőjük érdekében bizakodással végezték a párt által rájuk bízott munkájukat az ideológiai front területén, vállalták a küzdelmet a burzsoá nacionalizmus irodalomban megnyilvánuló állítólagos jelenségeivel szemben, írásaikban ostromozták a másként gondolkodókat, elítélték „felforgató” tevékenységüket.

Az ortodox kommunista szellemiségű írókat leszámítva, a kárpátaljai magyarság kezdettől fogva jól érzékelhető rokonszenvvel kísérte az 1956-os magyarországi forradalmat és szabadságharcot. Az ungvári (Benyák Nándor, Orlovsky Vince, Kulcsár János Tibor), a gálocsi (Pasztellák István, Perduk Tibor, Molnár László), a mezőkaszonyi (Szécsi Sándor, Ormos István, Ormos Mária), a nagyszőlősi (Illés József, Varga János, Kovács Zoltán, Milován Sándor, Dudás István) politizáló fiatalok csoportjai²⁷, az egyéni akciók hősei (az eszenyi Balla Ilona, az ungvári Volodimír Margitics, Dóri János, Melnik Jenő) szovjetellenes röplapokat, a magyar szabadságharcot éltető plakátokat terjesztettek, majd a KGB letartóztatta őket, több évet töltöttek különböző lágerekben, börtönökben. Voltak olyanok is, akik besoro-

zott katonaként nem voltak hajlandók harcolni magyar testvéreik ellen (a munkácsi Lukács Mátyás, a sásvári Bucsellá József). Őket szintén elítélték, Bucsellá Józsefet golyó általi halálra, de a kivégzést csodával határos módon túlélte: a fejébe fúródott golyót műtéttel eltávolították, felépülése után szibériai száműzetésben élt, csak ötven év múlva térhetett haza.

A gálócsi fegyvert rejtegető fiatalok mellett kiálló Gecse Endre²⁸ református papot a KGB ungvári pincéjében 1959. január 7-én kihallgatás közben agyonverték, és a nyilvánosság kizárásával titokban hantolták el Ungváron a Kapos úti temetőben.²⁹ A fiatalokat többéves börtönbüntetésre ítélték, a feketeadói Varga János 17 évesen 5 évet kapott. A Mordvinföldön raboskodó fiatalember a következőkről panaszkodott édesanyjának küldött verses levelében: „*Meguntam, meguntam / Börtön kvártélyát, Három krumplicskával / a büdös létyóját...*”³⁰

A szovjethatalom által üldözött ungvári ügyvéd, Bártfay István agyonhallgatott költő a levett szabadságharcot 1956-ban *Bujdosó ének* című versében siratta el. A vers harmadik szakasza így hangzik: „*Budapest. Síri csend. Maléter menetel / Mártírom sereggel, Ronggyá lőtt szívekkel / megáll az Úr előtt.*”³¹

A későbbi polgárjogi harcos, Kovács Vilmos ebben az időben a munkácsi *Prapor Peremohi (Győzelem Zászlaja)* című munkácsi lap könyvelője volt, a kulturális rovatot, ukrán és magyar tollforgatók irodalmi stúdióját vezette, és már „egészen jó verseket írt”.

Verseit *Vallani kell* címmel rendezte kötetbe, amely 1957-ben látott napvilágot. Kritikusai szerint már ekkor érzékelhető volt egyéni hangja, látásmódja, alkotói tehetsége, amely még nem volt mentes a kötelező „ideológiai egyértelműség alól”, az ún. „leninista szovjet magyar művek”³² közé sorolható alkotásokat is tartalmazott, de irányultsága az akkori reformkommunista szovjet-orosz írók, költők (Jevtusenko, Rozsgyesztvenszkij stb.) eszmei világa felé tendált. Kovács Vilmos egy szovjet-orosz költő nyomán figyelmeztetett: „*mert kezdet nincs, csak folytatás van...*”³³

5. KÖNYVKIADÁS, ÉVKÖNYVEK

Az eddigiekből jól érzékelhető, hogy az '56-os események a „kárpátaljai magyar lakosság problémáira” is ráirányították a figyelmet.

A „társadalmi feszültségek enyhülésének” köszönhetően 1957-ben megindult a magyarországi könyvek és lapok behozatala, majd a tömeges előfizetés. Ekkoriban jött létre egy sor magyar közművelődési intézmény: a

Beregszászi Népszínház (1962), az Ungvári Állami Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke (1963), a Területi Rádió és Televízió magyar szerkesztősége, az önálló napilapként megjelenő *Kárpáti Igaz Szó* (1965), a magyar tannyelvű iskolarendszer, az óvodától a középiskoláig stb.

5. 1. A KÁRPÁTI KIADÓ MAGYAR SZERKESZTŐSÉGE

Az 1946-ban alakult Kárpáti Könyvkiadó³⁴ kezdetben leginkább ideológiai jellegű magyar nyelvű kiadványokat, brosúrákat, fordításos műveket jelentetett meg. A Kárpáti Kiadó 1946–1991 között publikált kiadványai teljesen mondható bibliográfiája megtalálható a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet³⁵ (a továbbiakban: KMMI) honlapján. 1944-től Sztálin haláláig főleg Leninről, Sztálinról szóló könyvek jelentek meg.

1957 után a kiadó kapcsolatba lépett a magyarországi kiadókkal (Móra, Kossuth, Gondolat, Zrínyi, Zeneműkiadó stb.), és 1991-ig a közös könyvkiadási program keretében közel félezer különböző műfajú könyvet (kilencven százalékban orosz, ukrán szerzők magyarra fordított munkáit) jelentetett meg több mint 16 millió példányban.

Az első szépirodalmi kiadvány, mint korábban jeleztem, Balla László (akkor még: Bakó) *Zengj hangosabban!* című (1951) verseskötete volt, amit több irodalomtörténész a kárpátaljai magyar írásbeliség „kezdetének” tekint, amelynek „*jelentősége túlnő irodalmi értékén*”. A helyi szerzők szépirodalmi munkáinak kiadásával tulajdonképpen az 1956-os forradalmat követően kezdtek foglalkozni.

A kiadó magyar szerkesztősége 1951–1990 között a helyi magyar alkotóktól összesen tíz szépirodalmi antológiát, almanachot, több mint tíz elbeszélés-, illetve verseskötetet, kilenc regényt és kisregényt, ezenkívül tudatnyi gyermekverskötetet, ifjúsági regényt, riport- és publicisztikai gyűjteményt, helytörténettel foglalkozó stb. könyvet adott ki.

A szépirodalmi munkák szerzői: Balla (Bakó) László, Szenes (Kroó) László, Csengeri Dezső, Kovács Vilmos, Lusztig Károly, Sütő Kálmán, Osvát Erzsébet, Szalai Borbála, Györke Zoltán, Kecskés Béla, Balogh Balázs, Füzesi Magda, Balla D. Károly, Finta Éva, Nagy Zoltán Mihály, Dupka György, Horváth Sándor, Móricz Kálmán, Ferenczi Tihamér, Kőszeghy Elemér, Vári Fábián László.

A publicisztika és az irodalmi riport művelői is önálló kötetekkel jelentkeztek: Bihari Sándor, Andor György, Lusztig Károly, Rotman Mik-

lós, Szikszai Aladár, Veress Gábor, Horváth Anna, Balla László, Csanádi György, Márkus Csaba.

A kiadó alkalmanként magyar nyelvű tudományos, helytörténeti stb. műveket is kiadott. A legértékesebb munkák szerzője Váradi-Sternberg János történész professor volt. Nevesebb műfordítók ebből az időből: Balla László, Bulecza Rozália, Kótyuk István, Jurij Skrobinec, Fejes János, Szalai Borbála. A magyar szerzők munkáit ukránra fordította többek közt Ivaskovics Mihály, Jurij Skrobinec, Volodimir Fedinisinec, Ivan Petrovcij, Petro Szkunc, Konsztantyin Bibikov.

1993-tól a kiadó már alig jelentetett meg szépirodalmi könyveket. A magyar szerkesztőséget megszűnéséig Fejes János vezette két munkatárssal, Dupka György szerkesztővel és Tirkánics Gabriella segédszerkesztővel. A magyar szerkesztőség korábbi vezető szerkesztői és szerkesztő-munkatársai voltak: Fejér Herman, Sándor László, Balla László, Kroó (Szene) László, Kovács Vilmos, S. Benedek András, Egressy György, Nájpáver Kamil, Groszman Endre, Zékány Éva, Benyák Nándor, Benkő Katalin, Debreceni Mihály, Kulin Zoltán, Kótyuk Ilona és mások.

1994 után a Kárpáti Kiadó élére ukrán nacionalista beállítottságú vezető került, aki teljesen leépítette a magyar szerkesztőséget, végül a kárpátaljai magyar szervezetek tiltakozásának köszönhetően 2000-től esetenként az ukrán állam támogatásával egy-egy magyar könyv kiadására vállalkozott.

Több mint negyven év szépirodalmi könyvterméséből a magyarországi műértékelők³⁶ Kovács Vilmos *Lázás a Föld* (1962), *Csillagfénynél* (1968) című versesköteteit és *Holnap is élünk* című regényét³⁷ tartották időtálló, értékes kiadványnak (M. Takács Lajos³⁸, Tóth István³⁹). Kovács Vilmosnak összesen négy verseskötete és egy regénye jelent meg a Kárpáti Kiadó gondozásában. A kötetben publikált versek formailag és tartalmilag is eredetiek voltak, amelyekben a költői tisztaság és új világgép nyilvánult meg.⁴⁰ Epikai művében, amit egybehangzóan a „*kárpátaljai magyarság regényének*” tartanak, a személyi kultusz fölött tört pálcat. A mű kiadása nem volt „sima ügy”. Körülbelül száz nap alatt majdnem húszan lektorálták, véleményezték.⁴¹ Megjelenése „pirruszi győzelemnek” bizonyult. A könyvet hamarosan kivonták a forgalomból, könyvtári használatát betiltották. Ez akkor történt, amikor Hruscsovék igyekeztek „móresre tanítani” a szovjet írókat, költőket és képzőművészeket, akiknek a „szovjet valóság elferdítését” tükröző műveit a párt ideológiai frontarcosai igyekeztek kivonni a közéleti forgalomból. A kárpátaljai magyarság regényének értékét az idő igazolta, három kiadást ért meg.

A Kárpáti Kiadó a nagy befolyással bíró Balla László több mint húsz könyvét adta ki, ezek azonban nem nevezhetők magas színvonalúaknak. Penckőfer János szerint „*Balla Lászlónak egészen a rendszerváltozásig leginkább olyan magyar nyelvű könyvek kerültek ki a keze alól, amelyek elsősorban mintha egy-egy párthatározathoz, annak szellemiségéhez igazodtak volna. Egysíkúságuk leegyszerűsített világlátást közvetített.*”⁴²

5. 2. A KÁRPÁTI KALENDÁRIUM

A *Kárpáti Kalendárium*⁴³ megindítása azért vált szükségessé, mert 1958-ban köztársaság-szerte megszüntették az almanachokat. A helyi magyar alkotóknak több esztendőn át – a magyar szerkesztésű *Kárpáti Igaz Szó* önálló napilapként történő megjelenéséig – ez a fórum biztosított publikációs lehetőséget. Jelentősége vitathatatlan: 1957–1966 között a magyar irodalmi életnek, a magyar szakíróknak is elemi feltételeket teremtett.⁴⁴ 1957–1967 között a helyi íróknak, műfordítóknak, képzőművészeknek, történészeknek, tájkatatóknak is egyedül a *Kárpáti Kalendárium* teremtett megjelenési lehetőséget.⁴⁵ Az ungvári évkönyv kiadását a Kárpáti Kiadó magyar szerkesztősége gondozta. Első, 1957-re szóló, *Naptár* című kötete 1957 második felében jelent meg 56 lapon, 3000 példányban, összeállítója Kroó (Kroh, Szenes) László, aki a két következő *Naptárt* is szerkesztette.

1960–64-ben a kiadó *Naptárát* Kovács Vilmos, Kulin Zoltán, Barzsó Tibor, Lusztig Károly és Balla László állította össze. 1965–1976 között az évkönyv címe *Kárpáti Kalendárium*; 1969-ig kisebb, utána nagy albumformában jelent meg Braun Henrik, Barzsó Tibor, Kótyuk István, Lusztig Károly, Egressy György, Groszman Endre, Kovács Vilmos, Konsztantyin Bibikov, Bulecza Rozália és Zékány Éva (Z. Miklósné) szerkesztésében.

1977-től az újabb kötetek *Kalendárium* címmel, egy évig még nagy albumformában, azután keskenyebb alakban láttak napvilágot; szerkesztőik: Zékány Éva, Egressy György, Najpáver Kamil, Fejes János és Réti (Réty, Réthy) Rozália. Technikailag igényes, gazdagon illusztrált kiadvány volt, az egyetlen, amely Kárpátalja magyarságának és magyarul is olvasó lakosságának képet adott az elmúlt év társadalmi, gazdasági és kulturális eseményeiről, eredményeiről. 1987-ig sokszor közölt semmitmondó anyagokat.

1970–73-ban külön füzetben Irodalmi Melléklete volt; az első két évben Kovács Vilmos, utána Balla László szerkesztette. 1988–1993 között *Fórum* címmel, Dupka György gondozásában jelent meg a *Kárpáti Kalendárium* irodalmi melléklete.⁴⁶

Tirkánics Gabriella és Fedinec Csilla összeállításában a *Kárpáti Kalendárium* már búcsú-évkönyvként jelent meg, mivel a Kárpáti Kiadó magyar szerkesztőségét 1996–1997 között felszámolták.

JEGYZETEK:

¹ Dupka György: 65 éve történt. A kényszermunkatáborba hurcolt kárpátaljai fiatalok kálváriája. In: Együtt 2012/1., 66. old.

² Saitos Gyula az újrakezdés időszakára itt maradt, egy ideig, aztán ő is repatriált.

³ Balla László: Szegény ember vízzel főz. Életem: a Kárpáti Igaz Szó. Visszaemlékezések. 1947–1987. PoliPrint, Ungvár, 2002.

⁴ A sematizmus akkori uralma idején Magyarországon is felfigyeltek az első verseskötetre. Lásd Gábor Andor: Bakó László: Zengj hangosabban!. In: Irodalmi Újság, 1951. szeptember 13.

⁵ Kovács Vilmos–S. Benedek András: A kárpát-ukrajnai magyar irodalom. In: A magyar irodalom története 1945–1975, IV. A határon túli magyar irodalom. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981-1990, 163. old.

⁶ Botlik József–Dupka György: Ez hát a hon..., 98. old.

⁷ Új Hang. Kárpátontúli magyar írók írásai. A borítólapon és címlapon Rosenberg Miklós munkája, szerkesztette Sándor László. Kárpátontúli Területi Könyv- és Folyóiratkiadó, Uzshorod, 1954, 76. old.

⁸ Szovjet Kárpátontúl. Almanach. 1. A magyar kiadás felelős szerkesztője Kroó László. Kárpátontúli Területi Könyvkiadó, Uzshorod, 1955, 232. old.

⁹ A szerző saját fordítása, a riport eredeti szövegét ukránul írta.

¹⁰ Kárpátok. Irodalmi almanach. 1958. 2. Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bakó László (felelős szerkesztő), Volodimir Ladizsec (szerkesztő), Jurij Mejhes, Vaszil Mikitasz, Vaszil Poliscsuk, Matvej Tyeveljev, Mihajlo Tomcsanyij, Ivan Csendej. Kárpátontúli Területi Kiadó, Uzshorod, 1958, 136. old.

¹¹ Bakó (Balla) László (Ungvár). Szobrász, újságíró, kiadóhivatali szerkesztő, műfordító. Ekkor már háromkötetes költő, a Szovjetunió Írószövetségének tagja, a Kárpátontúli Magyar Irodalmi Egyesület elnöke, az Ukrajnai Tankönyvkiadó magyar osztályának vezető szerkesztője. A magyar irodalomtörténet tanára az ungvári egyetemen.

Balogh Balázs (Beregsom). Pályakezdő költő, a somi kolhoz tisztviselője.

Bakos Róza (Makkosjános). Pályakezdő költő, a balazséri kolhoz könyvelője, később lemorzsolódik.

Baraté Ferenc (Bátyú). Pályakezdő költő, a beregszászi járási lap újságírója, kolhozi párttitkár, a bátyúi községi tanács titkára, később lemorzsolódik.

Barzsó Tibor (Ungvár). Műfordító, szerkesztő, műszerész, középiskolai tanár, *Az agitátor zsebkönyve* című időszaki kiadvány munkatársa, a fordításos *Kárpátontúli Ifjúság* című területi lap helyettes szerkesztője.

B. Bihari Sándor (Beregszász). Költő, tanító, komszomolbizottsági osztályvezető, később középiskolai tanár, a beregszászi járási pártbizottság iskolaiügyi osztályának vezetője. Csengeri Dezső (Nagydobrony). Író, tanár, műfordító, a nagydobronyi középiskola igazgatója. Geréb (Andor) György (Ungvár) grafikus, fordító, újságíró, pályakezdő prózaíró.

Gortvay Erzsébet (Kincseshomok). Tanárjelölt, irodalmár, folklorgyűjtő.

Győri Endre. Pályakezdő költő, később lemorzsolódik.

Iván Tihamér. Pályakezdő prózaíró, később lemorzsolódik.

Kalós Sándor. Pályakezdő tollforgató, később lemorzsolódik.

Kecskés Béla (Beregsom). Pályakezdő költő, középiskolai tanulmányait végzi.

Kerekes Erzsébet. Pályakezdő tollforgató, később lemorzsolódik.

Keresztes Noémi (Ungvár). Fordító, újságíró, a fordításos *Kárpáti Igaz Szó* munkatársa.

Kincses (Kótyuk) István (Rát). Gyermekverseket, kísérőakat ír, fordít. A fordításos

Kárpáti Igaz Szó munkatársa.

Kovács Vilmos (Gát). Költő, Munkácson hosszabb ideig pénzügyi tisztviselő, a *Prapor Peremohi* című munkácsi kerületi lap könyvelője. Megjelent verseskötete: *Vallani kell* (1957).

Lengyel Rozália. Pályakezdő tollforgató, később lemorzsolódik.

Lusztig Károly (Ungvár). Újságíró, fordító. A területi komszomolbizottság osztályvezetője, a területi pártbizottság sajtószektorának főnöke, majd a beregszászi járási *Vörös Zászló* szerkesztője, a területi rádió magyar osztályának szerkesztője.

Márton Zoltán. Pályakezdő tollforgató, később lemorzsolódik.

Nemes János (Ungvár). Fordító, újságíró, középiskolai tanár, majd igazgató, a fordításos *Kárpáti Igaz Szó* munkatársa.

Osvát Erzsébet (Ungvár). Sándor László felesége, gyermekversíró, okleveles tanítónő.

Rotman Miklós (Ungvár). Jogász, közíró, pártfunkcionárius, a Horthy-korszakban az illegális kommunista párt egyik vezető funkcionáriusa, az ellenállási mozgalom aktív résztvevője. 1945 után területi pártbizottsági titkár, a területi pártbizottság propagandistája.

Sándor László (Ungvár). Magántisztviselő, újságíró, szerkesztő. A 30-as években a kolozsvári *Korunk* munkatársa. 1945 után megszervezte a Kárpátaljai Területi Képtárat, hosszabb ideig igazgatója volt, majd kiadóhivatali szerkesztő lett, aztán a területi rádió magyar osztályának szerkesztője. Több mint egy tucat könyvet fordított magyarra (ukrán, orosz, szlovák, cseh szerzők műveit). Mint műtörténész, tagja a Szovjetunió Képzőművészeti Szövetségének.

Sütő Kálmán (Beregsom). Költő, gazdálkodó, a somi kolhoz tagja. Pályafutását a harmincas években kezdte, *Lelkeket jöttem venni* (1936) címmel jelent meg első verseskötete.

Szalai Borbála (Ungvár). Gyermekversíró, műfordító, szerkesztő, az Ukrájnai Tankönyvkiadó magyar osztályának szerkesztője.

Szenes László (Ungvár). Újságíró, fordító, prózaíró. A Horthy-korszakban részt vett az ellenállási mozgalomban, ezért évekig koncentrációs táborban és börtönben volt. 1944 után a *Munkás Újság* felelős szerkesztője, 1946-tól a fordításos *Kárpáti Igaz Szó* munkatársa, majd a *Vörös Zászló* című lap szerkesztője lett, majd a Kárpátontúli Területi Kiadó magyar osztályának vezető szerkesztője.

Szova Péter (Ungvár). Régész, helytörténész. Több történelmi munkája és műfordítása jelent meg. 1944 őszétől Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának tagja, majd a Területi Múzeum igazgatója.

Vántus Bertalan (Rafajnaújfalú). Általános iskolai tanító, iskolaigazgató Rafajnaújfaluban. Pályakezdő tollforgató később lemorzsolódik.

Várad-Sternberg János (Ungvár). Történész, egyetemi tanár, a történelemtudományok kandidátusa, az ungvári egyetem magyar történelem tanára. Több önálló történettudományi műve jelent meg. Kandidátusi címét Rákóczi és Nagy Péter diplomáciai kapcsolatairól írt disszertációjával szerezte.

Zsolt Ádám (Téglás). Pályakezdő tollforgató, a csapi vasúti számvevőség főnöke, később lemorzsolódik.

¹² Joszif Visszarionovics Sztálin 1953. március 5-én a kuncsevói dácásjában halt meg.

¹³ Az SZKP KB első titkárává Nyikita Szergejevics Hruscsovot választották 1953. szeptember 13-án.

¹⁴ Dupka György: „Hova tűnt a sok virág...” Időutazás az Uralba magyar és német rabok nyomában 1941–1955. Történelmi szociográfia. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2013.

¹⁵ Vlagyimír Pomerancev: Ob iszkrennasztyi v lityerature (Az őszinteségről az irodalomban). In: Novij Mir, 1953/december.

¹⁶ Венгерские события 1956 года глазами КГБ и МВД СССР. Сборник документов. Составители:руководитель – д.и.н. А.А. Зданович, В.К. Былинин, В.К. Гасанов, В.И. Коротаяв, В.Ф. Лашкул. Москва 2009, Объединенная редакция МВД России.

¹⁷ Dupka György előadása: Az „elhajló” magyar írók a KGB látókörében. In: . Eltiltva és elfelejtve 1945–1965. A Tokaji Írótábor tanácskozásai, 2012. Szerkesztette Serfőző Simon. Bíbor Kiadó, 2013, 249-256. old.

¹⁸ Венгерские события 1956 года глазами КГБ и МВД СССР.56. old.

¹⁹ ГАРФ (Orosz Föderáció Állami Levéltára). Ф. Р-9401.Оп. 2. Д. 482. Л. 60-65. – In: Венгерские события 1956 года глазами КГБ и МВД СССР. 164-166. old.

²⁰ Lásd: az ungvári börtön bejárata előtti falrészén „1956-os doborműves emléktábla” van. Avatás: 2006. Alkotója: Matl Péter szobrász.

²¹ РГАНИ. (Orosz Állami Újkori Történelem Levéltár), Ф. 81. Оп. 1. Д. 273. Л. 216-217. – In: Венгерские события 1956 года глазами КГБ и МВД СССР. 118-119. old.

²² Lusztig Károly visszaemlékezése. In: Dupka György: '56 és Kárpátalja. Hatásvizsgálat hivatalos iratok, vallomások tükrében. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006, 65-67. old.

²³ Balla László: Szegény ember vízzel főz. Életem: a Kárpáti Igaz Szó. Visszaemlékezések 1947–1987. PoliPrint, Ungvár, 2002, 103-105. old.

²⁴ Dupka György: '56 és Kárpátalja. Hatásvizsgálat hivatalos iratok, vallomások tükrében. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006, 79. old.

²⁵ Sándor László: Három ország polgára voltam. Egy évszázadnyi élet emlékei, 1909–1993. Madách–Posonium, 2009, 126-128. old.

²⁶ Botlik József:A szabadságharc eltiprását Kárpátaljáról vezényelték (Magyar fiatalok Gulágra hurcolása –ötvenhatos tevékenységük miatt). In: Valóság, 2008. december LI. évfolyam, 12. szám. <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=811&lap=0> (2016.06.22.)

²⁷ A politizáló ifjúsági csoportok emlékeit az érintett helyszíneken (az ungvái Dayka Gábor Középiskola, gálócsi polgármesteri hivatal, mezőkaszonyi középiskola, nagyszőlősi Perényi Zsigmond Középiskola) emléktábla örökíti meg, amelyeknél 1956 emléknapiján koszorúzással egybekötött megemlékezést tartanak.

²⁸ Lásd bővebben: Jó pástor volt. Gece Endre kárpátaljai mártír tiszteletes emlékkönyve. Felelős szerkesztő: Gortvay Erzsébet. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.

²⁹ Tisztelői a huszti és református templomban márványtáblát avattak a mártír tiszteletes emlékére. Földi maradványait 1992. október 24-én az ungvári Kapos utcai temetőből átvitették Gálocsra, ott helyezték örök nyugalomra, sírjánál megemlékezéseket tartanak.

³⁰ Dupka György: '56 és Kárpátalja. Hatásvizsgálat hivatalos iratok, vallomások tükrében. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006.

³¹ Bártfay István (Eperjes, 1902. okt. 11. – Ungvár, 1990.) kéziratban maradt verseit lánya, az ungvári Bánátné Bártfay Éva őrizte meg az utókornak és adta át kiadónknak. Összefoglaló címe: Tarlón maradt kalász, 178. oldal

³² Göröcsoldó szél. A „kárpátontúli szovjet magyar” irodalom antológiája 1945–1991. Összeállította és szerkesztette M. Takács Lajos. Edelőny, 2010, 7. old.

³³ Uo., 8. old.

³⁴ 1946-tól viselt nevei: Kárpátontúli Területi Könyv- és Folyóiratkiadó, majd Kárpátontúli Területi Könyvkiadó

³⁵ Dupka György:A Kárpáti Kiadó magyar kiadványai In: http://www.kmmi.org.ua/books?menu_id=9&sub-menu_id=29&book_id=227 (2016.06.22.)

³⁶ Botlik József: A hűség csapdájában. Kovács Vilmos (1927–1977) emlékének. Pályakép és korrajz. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2003.

³⁷ Kovács Vilmos: Holnap is élünk.Regény. Szerkesztette Barzsó Tibor. Kárpáti Kiadó, Uzshorod, 1965, 234 old.; a második, átdolgozott kiadást sajtó alá rendezte M. Takács

Lajos. Debrecen, Csokonai Kiadó–Ungvár, Kárpáti Kiadó, 1990, 216. old; A harmadik kiadátsajtó alá rendezte, a jegyzeteket és az utószót írta: Barzsó Tibor. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007, 232. old.

³⁸ M. Takács Lajos: Regénysors, írósors, sorsregény (Utószó). In: Holnap is élünk. Második, átdolgozott kiadás, 1990.

³⁹ Tóth István: Kovács Vilmos „Holnap is élünk” c. regénye megjelenésének körülményeiről. In: Hitel, 1995. január, 92-110. old.

⁴⁰ Pomogáts Béla: Kovács Vilmos testamentuma (előadás). In: Együtt, 2007/4, 25. old.

⁴¹ Barzsó Tibor: Egy regény kálváriája. Előadás. In: Együtt, 2007/4, 36. old.

⁴² Penckófer János: Magyar irodalom a szovjet korszakban: hagyomány és újratemtés. In: Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra. 2010, 335. old.

⁴³ Korábban Naptár, Kalendárium.

⁴⁴ Lásd 40 év bibliográfiáját: A Kárpáti Kiadó kalendárium. (40 év címszavakban.) Összeállította: Fedinec Csilla. In: Kalendárium '96. Ungvár, Kárpáti Kiadó, 1996, 153-167. old.

⁴⁵ M. T. L. (M. Takács Lajos): Kárpáti Kalendárium. In: Új magyar irodalmi lexikon. Második javított, bővített kiadás. Főszerkesztő: Péter László. Akadémia Kiadó, Budapest, 2000, 1058. old.

⁴⁶ M. T. L. (M. Takács Lajos): Kárpáti Kalendárium. In: Új magyar irodalmi lexikon, 1058. old.

SÖR ÉS IRODALOM*

(LAUDÁCIÓ MARCSÁK GERGELY EGYÜTT NÍVÓDÍJÁHOZ)

Ha jól számolom, Marcsák Gergelyt legalább tíz éve ismerem személyesen, de lehet, hogy régebb óta. A múltban kutakodva feldereng néhány tantárgyi vetélkedő és egy ungvári tehetséggondozó tábor emléke, amiben sok minden folyt, csak éppen tehetséggondozás nem, vagy – legyünk megengedőek – nem erre helyeződött a hangsúly.

Ami kevésbé homályos, hogy néhány évvel később már az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar nyelv és irodalom szakos diákjaiként kerültünk egy közös baráti- és asztaltársaságba. Akkoriban leginkább két dolog kovácsolta össze ezeket a fiatalokat. A filológia tudományának megismerése, azaz a szakmai tapogatózás és útkeresés, na meg persze a literes korszokban felszolgált olcsó sör. Hol az egyikre, hol a másikra helyeződött inkább a hangsúly.

Ez a szakmai és baráti kapcsolat később is megmaradt. Amikor Kárpátalja egyetlen irodalmi folyóiratának, az *Együttnek* a szerkesztőbizottságába kerültem, én ajánlhattam az éppen akkor újragondolt *Szárnypróba* elnevezésű rovatba verseit, ezzel is elősegítve színrelépését a kárpátaljai irodalmi térben. 2011-ben már a *Kortársban* megjelent, az elmúlt tíz év fiatal nemzedéki csoportosulásait áttekintő tanulmányom (*A felkészüléstől a szét-szóródásig*) végén kiemelem a nevét, olyan bloggerként, aki máris ígéretes írásokat tesz közzé az interneten.

Később több művét beaválogathattam a 2013-ban kiadott *Szárnypróba* című antológiába. Megítélésem szerint szakmai és művészi teljesítménye azóta is egyenes vonalban ível felfelé: az utóbbi időben nemcsak Kárpátalján van jelen műveivel, de magyarországi és erdélyi írótáborok, rendezvények gyakori vendége. Újabbán már jeles, nagy múltú irodalmi folyóiratok közlik sorra verseit, kisprózáit, értekező írásait.

Marcsák Gergely a 2014-ben létrejött, a pályakezdő kárpátaljai fiatalokat összefogó Kovács Vilmos Irodalmi Társaság egyik alapítója és jelenleg is oszlopos tagja. Egyenes jellemét mutatja, hogy mindig fontosnak érzi az

* Elhangzott Beregszászban, az Európa–Magyar Házban 2017. 01. 20-án megrendezett kultúranapi ünnepségen.

egyértelmű kiállást az értékteremtés mellett. Jól tudja ugyanis, ha a fiatal irodalom nem őszinte, nem szakmai alapokon áll és nincs mögötte minimális etikai konszenzus, akkor halálra van ítélve.

Ha az utóbbi években az *Együtt* hasábjain megjelent publikációkat nézzük, alighanem Marcsák Gergely az, aki a legtöbbet fejlődött a fiatalok közül. Talán nem véletlen, hogy a legfrissebb, fiatal kárpátaljai szerzők műveit bemutató antológia, a 2016-ban megjelent *Különjárat* éppen egy Marcsák-vers címét vette kölcsön.

A fiatal irodalmár az elmúlt egy évben több műfajban alkotott figyelemre méltót. Az *Együtt*ben például több versével is találkozhattunk (*Kaland, Örök fogság, Tiborc panasza*). Ezeket olvasva feltűnhet a tematikai változatosság mellett, hogy a korábbi próbálkozásokhoz képest egyértelműen formai szigorra törekszik a szerző. Emellett egy jól átgondolt kritikát írt Lőrincz P. Gabriella *Szürke* című kötetéről (*Újabb árnyalat a szürkéhez*), és egy alapos tanulmányt közölt a folyóiratban, amely Vári Fábián László életművének azokat a részeit elemzi, amelyek a málenkij robot kérdéskörével hozhatók összefüggésbe (*A sztálini elhurcolások témája Vári Fábián László műveiben*). A szövegek minősége és sokműfajúsága miatt egyértelmű volt, hogy idén Marcsák Gergelyt jelölöm az *Együtt* folyóirat nívódíjára. Örülök, hogy a szerkesztőbizottság többi tagja egyetértett velem a díjazott kilétét illetően. Remélem, ez a díj nem lezárása lesz valaminek, hanem egy hosszú pálya első mérföldköve, ahonnan egyenes út vezet majd a saját kötetig. Vagy kötetekig.

Csordás László

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2016. DECEMBER – 2017. JANUÁR

ELISMERÉSEK

* A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) kapta idén a *Duna-díjat*. Az elismerést Budapesten **Brenzovics László** elnöknek, parlamenti képviselőnek adták át.

* Révész Imre-díjat kapott **Larisa Maleh**, Magyarország tiszteletbeli lemergi konzulja, **Berecz Margit** textil- és festőművész, **Réti János** festőművész-grafikus.

* A magyar társadalmi és kulturális élet fejlesztése érdekében kifejtett eredményes tevékenység elismeréseként a MÉKK felterjesztésében a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága díszoklevelében részesült 2017-ben:

Shrek Tímea író, pedagógus, a Beregszászi 7. Számú Általános Iskola szervezőpedagógusa és magyar-tanára, a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság titkára,

Halász László, a Beregszászi Járási Állami Közigazgatási Hivatal Művelődési Osztályának vezetője,

Molnár János római katolikus esperes-plébános,

v. Pocsai Vince szórványgondozó református lelkész,

Weinrauch Katalin gyermek-író és költő,

Román Erika, a Gáti Kovács Vilmos középiskola igazgatónöje,

* Az *Együtt* című irodalmi-művészeti-kulturális folyóirat szerkesztőbizottsága *Együtt Nívódíjban* részesítette **Marcásák Gergely** irodalmárt.

* A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet vezetősége KMMI-oklevélben részesítette:

a Tiszabökényi Tisza Csillag Kórust (Művészeti vezető: Kovály Csilla),

a palágykomoróci kultúrház Szivárvány tánccsoportját (vezető **Illár Viktória**),

Vraukné Lukács Ilonát, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Könyvtár főtanácsosát,

Rezes Katalint, a Nagyszőlősi Perényi Középiskola magyar szakos tanárát,

Kövy Mártát, a Drugeth Gimnázium magyar szakos tanárát.

2016. DECEMBER

* Az ungvári Boksay József Kárpátaljai Megyei Képzőművészeti Múzeumban megtartották a *Boksay-album* bemutatóját a Kárpáti Kiadó

és a Boksaj József Képzőművészeti Múzeum szervezésében.

* „Elhallgatott történelem” – interdisciplináris tudományos konferencia zajlott le Újvidéken az Európa Kollégiumban a Vajdasági Magyar Nemzeti Tanács és a Zentai Történelmi Levéltár szervezésében a Gulág Emlékév alkalmából. A kárpátaljai tragikus történelmi eseményekről **dr. Dupka György** tartott előadást.

* Örkény István *Tótek* című tragikomédiáját bemutatták a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház előadásában. A többszörös díjnyertes előadást először 2004-ben mutatták be **Vidnyánszky Attila** rendezésében, a főbb szerepekben **Szűcs Nelli, Trill Zsolt, Orosz Melinda, Tóth László** és **Rác József** volt látható.

* Megszervezték az elhurcolt és kivégzett magyar országgyűlési képviselők, felsőházi tagok emlékkeresztjének felszentelését a Szolyvai Emlékparkban. 70 évvel ezelőtt ezen a napon végezték ki Ungváron Bródy András magyar országgyűlési képviselőt. Ebből az alkalomból emlékköszédedet tartott **dr. Dupka György** történész, az emlékpark felelős titkára, **Szabó János**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának konzulja, **Filep Lajos** történész, az Ungvári Duhnovics Társaság elnöke, **Olekszij Korszun** történész. Az emlékköszlop

magyar és ukrán nyelvű felirata: „A magyar országgyűlés 1945-1950-ben kivégzett, a Gulágon elhunyt, 1989-1992-ben rehabilitált kárpátaljai képviselők és felsőházi tagok emlékkeresztje.

Bacsinszky Ödön, dr. (1880–1945) ügyvéd, Ungvár polgármestere, szenátor, **Benda Kálmán** (1883–1945. 01. 25.) mérnök, **Bencze György** (1883–1947?) gazdálkodó, tímármester. **Bródy András** (1895–1946.-12. 07.) újságíró, miniszterelnök, **Demkó Mihály** (1894–1946. 12. 07.) újságíró, tanító, **Demjanovich Péter Pál** (1869–1945. 04. 23.) görög katolikus pap, kanonok, **Zsegora Ödön** (1893–1947?) vasúti tisztviselő, **Illiczky Sándor** (1889–1947) görög katolikus pap, kanonok, nagyprépost, **Kricsfalussy-Hrabár Endre** (1890–1946. 12. 07.) csendőr alezredes, **Ortutay Jenő** (1889–1950. 12. 24.) görög katolikus pap, főesperes, Beregszász polgármestere, **Riskó Béla** (1865-1947?) ügyvéd, **Fenczik István, dr.** (1892–1946. 03. 30.) görög katolikus pap, teológiai tanár. **Földesi Gyula** (1875–1947?) könyvkiadó, **Spák Iván** (1900–1980) újságíró.

Emléküket megőrizzük.

Állíttatta: a GULÁG-GUPVI Emlékbizottság támogatásával a Szolyvai Emlékbizottság.”

* A Kárpátaljai Népművészeti és Népi Építészeti Múzeumban az egykori Gulág-rab, Dr. Ortutay Elemér

görög katolikus pap, teológus születésének 100. évfordulója alkalmából címmel kiállítás nyílt Ungváron a Szolyvai Emlékparkbizottság, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet és a GörögKör szervezésében. A kiállítás keretében a résztvevők emlékeztek a 70 éve kivégzett, elítélt, Gulágra hurcolt görög katolikus főpapokra, a magyar országgyűlés képviselőire.

Ugyanitt került megnyitásra a *Magyarok a Szovjetunió táboraiiban 1944–1956* című kiállítás a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet szervezésében. Beszédet mondott: **dr. Zubánics László, dr. Dupka György, Marosi István, Olekszij Korszun, Filep Lajos, Angyal Gabriella, Vaszil Kocan.** Közreműködött a Romzsza-papiszeminárium kórusa.

* Az „*Évszázados múltú, magyar gyökerű kárpátaljai festőművészet*” címmel kiállítás nyílt Budapesten, a Magyarság Házában. Köszöntőt mondott: **dr. Grezsa István,** Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Kárpátalja fejlesztési feladatainak kormányzati koordinációjáért felelős kormánybiztosa; **Csibi Krisztina,** a Magyarság Háza igazgatója. A projektet bemutatta: **Óry László,** a Kárpátok Művészeti és Kulturális Egyesület elnöke. A kiállítást megnyitotta: **Erfán Ferenc,** kárpátaljai festőművész, Boksay József unokája, az ungvári Boksay József Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeum igazgatója.

* A Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága 2016. évi téli tárlatát a Boksay József Kárpátaljai Megyei Képzőművészeti Múzeumban megnyitották. A művészeket és vendégeket **Kopriva Attila,** a Révész Imre Társaság titkára köszöntötte. **Sütő Miklós,** az Ukrajnai Nemzeti Képzőművészeti Szövetsége megyei tagozatának elnöke köszönetet mondott **Buhajla Józsefnek, Szalipszki Endrének, Bacskai Józsefnek** és **Vida Lászlónak,** Magyarország Ungvári és Beregszászi Főkonzulátusa jelenlegi és egykori főkonzuljainak, illetve vezető konzuljának, továbbá **Brenzovics Lászlónak,** a Legfelsőbb Tanács képviselőjének, a KMKSZ elnökének és **Orosz Ildikónak,** a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektor asszonyának a kiállítások rendszeres megszervezésének támogatásáért. Majd **Buhajla József** főkonzul **Kulin Ágnessel,** a RIT elnökével és **Tarics Zoltánnal,** a KMKSZ Ungvári Alapszervezetének elnökével közösen átnyújtották a társaság díjait **Larisa Malehnek,** Magyarország tiszteletbeli lemergi konzuljának, **Berecz Margit** textil- és festőművésznek, illetve **Réti János** festőművész-grafikusnak. A Révész Imre-díjat, amelyet művészek és művészetpártolók is megkaphatnak, a Kárpátaljai Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága, a Kár-

pátaljai Magyar Kulturális Szövetség és Magyarország Ungvári Főkonzultusa közösen alapították egy éve. Közel félszáz festmény, kerámia, kisplasztika látható az idei ungvári évzáró tárlaton, köztük **Erfán Ferenc, Kopriva Attila, Magyar László, Tóth Róbert, Kolozsvári László, Őri Mihály, Micska Zoltán, Veres Ágota, Kulin Ágnes, Riskó György** és **Réti János** festményei, idősebb és ifjabb **Hidi Endre** munkái, **Berecz Margit** textilalkotásai.

* Második alkalommal szervezte meg a Bartók Béla tehetségkutató versenyt a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. A vetélkedő döntőjének a Kárpátaljai Megyei Filharmonia adott helyet. A legtehetségesebb gyermekek és fiatalok mérték össze tudásukat, és mutatták meg, hogy mesterei saját hangszerüknek. Az első korcsoportban az 5–10 év közöttiek versengtek, s a zongoristák vitték el a pálmát. A dobogó első helyén **Paládi Máté** végzett (zongora, Nagyszőlősi járás, felkészítő tanára: **Engi Erika**). A második korcsoport a 10–13 éveseké volt. A legjobbnak **Nurijeva Veronika** csellista bizonyult (Ungvári járás, felkészítő tanár: **Sutko Miroszlav**). A harmadik korcsoport versenyzői 14–19 év közöttiek voltak. Az első helyen **Szilágyi Patrícia** (xilofon, Nagyszőlősi járás, felkészítő tanára: **Kalinics Artem**) végzett. A döntő

résztevői értékes pénzjutalomban részesültek. A dobogós helyezést elérők az anyagi jutalmon kívül egy egész hétvégés budapesti úton is részt vehetnek a Magyar Művészeti Akadémia jóvoltából, a legjobb három versenyző pedig a Pesti Vigadó színpadán léphet fel.

* Beregszászi színházi est keretében mutatták be *Hubertusz* című színművet a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban.

* Nyugat-Ukrajna szovjetizálásának folyamatáról és következményeiről rendeztek tudományos kerekasztal-beszélgetést az Ungvári Főkonzultus kezdeményezésére és szervezésében az Ivan Franko Lembergi Nemzeti Egyetemen. A felsőoktatási intézmény tükörtermében félszáz főnyi hallgatóság – egyetemi oktatók és diákok – előtt **Marija Zubricka** rektorhelyettes és **Vida László** ungvári első beosztott konzul nyitotta meg a rendezvényt. Az **Olekszij Szuhij**, az újkori ukrán történelem tanszék professzora által moderált kerekasztal-beszélgetésen három kárpátaljai történész vett részt: **Olekszij Korszun**, dr. **Csatáry György** és dr. **Dupka György** a Kárpátalja szovjet megszállását követő időszak politikai folyamatairól, a kárpátaljai magyarok és németek elhurcolásáról beszélt, kiemelve azt a gondolatot, hogy Kárpátalja Szovjetunióhoz való csatolása elválaszthatatlan volt a régió teljes, az élet minden területére kiterjedő szovjetizálásától. Az Ukránság-

tudományi Intézet két lemergi kutatója, **Mihajlo Romanyuk** és **Olekszandra Sztaszjuk** az 1940-es évek második felének nyugat-ukrajnai szovjetellenes fegyveres ellenállási mozgalmáról, illetve a háború utáni választások elcsalásának történetéről tartott előadást. A kerekasztal-beszélgetés előtt az egyetem múzeumában **Szarvas Gábor**, a Lembergi Magyarok Kulturális Szövetsége elnöke megnyitotta **Matl Péter** munkácsi képzőművész „*Ötösével*” című, „malenkij robot” ihlette pasztell-kiállítását.

* A *Magyarok a Szovjetunió táborában 1944–1956* című kiállítást megnyitották a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán. A kiállításon köszöntőt mondott **Orosz Ildikó**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektora. A kiállítást megnyitotta: **Ötvös Sándor**, főosztályvezető, Kormánybiztosi Kirendeltségi Főosztály, Miniszterelnökség. A tárlat anyagát bemutatta: **Dr. Ligeti Dávid**, történész, a VERITAS Történetkutató Intézet tudományos munkatársa.

* A *Magyarok a Szovjetunió táborában 1944–1956* című kiállítást Ungváron, a UNE magyar karán **dr. Zubánics László** dékánhelyettes és **dr. Dupka György** történész nyitotta meg.

* A munkácsi Kárpátaljai Megyei Orosz Drámai Színházban *Magyarok a Szovjetunió táborában 1944–1956*

címmel kiállítás nyílt. Köszöntőt mondott **Popovics Béla** helytörténész. A kiállítást megnyitotta **Csibi Krisztina**, a Magyarság Háza igazgatója. A kiállítást bemutatta **Dr. Szakály Sándor** történész, a VERITAS Történetkutató Intézet főigazgatója. Közreműködött **Pál István** „Szalonna” és családja.

* Hármaskönyvbemutatóra került sor a Beregszászi Járási Központosított Könyvtár olvasótermében. **Hájas Csilla**, **Weinrauch Katalin** és **Kenyeres Mária** legújabb kötetivel ismerkedhettek meg az irodalomkedvelők. A rendezvény zárásaként az *Együtt* kárpátaljai irodalmi folyóirat legújabb számát **Csordás László**, a folyóirat olvasószervezője ismertette.

* A Nagyszőlősi Perényi Zsigmond Középiskolában *Magyarok a Szovjetunió táborában 1944–1956* című kiállítás megnyitójára került sor. A kiállítást méltatta **Barta József**, a KMKSZ alelnöke, **Csibi Krisztina**, a Magyarság Háza igazgatója és **Dr. Szakály Sándor** történész, a VERITAS Történetkutató Intézet főigazgatója. Közreműködött **Pál István** „Szalonna” és családja.

* A Kovács Vilmos Irodalmi Társaság **Csordás László** elnökletével soron következő műhelymunkáján folytatta a tabutémák és az irodalom kapcsolatának feltérképezését. Ezúttal a rendszerváltás előtti időszak kár-

pátaljai irodalmának tabuit járták körül.

* A megye legrégebbi, legnagyobb és legnépszerűbb színházának társulata akadémiai státuszt kapott, így a Seregi fivérek nevét viselő intézményt ezentúl Kárpátaljai Megyei Akadémiai Ukrán Zenei-Drámai Színháznak nevezik.

* Ukrán Hungarisztika (Ukrainszka hungarisztika) címmel évente megjelenő folyóiratot indítanak az Ungvári Nemzeti Egyetemen (UNE).

2016. JANUÁR

* Az év első napján a megyeközpontban a helyi magyarság Petőfi Sándor születésnapjának 194. évfordulóját méltatta. A rendezvény keretében **Balogh Dénes**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának konzulja, **Tarics Zoltán**, a KMKSZ városi szervezetének elnöke és **Ivaskovics József** zenész, valamint **Dupka György**, a MÉKK elnöke megkoszorúzta a költő szobrát.

* Petőfi Sándor születésének 194. évfordulója kapcsán hasonló megemlékezést és koszorúzást tartottak Kijevben, Beregszászon, Badalóban és más Petőfi-emlékhelyeken.

* Gulácsy Lajos Emlékparkot avattak Munkácson. A néhai kárpátaljai református püspök ezen a napon lett volna 92 éves. A templom falára háromnyelvű (magyar, ukrán,

angol) emléktábla került, a park közepére pedig egy fából készült emlékmű, melyet **Matl Péter** munkácsi szobrászművész készített. A jelenlévők a gyülekezeti teremben megnézhatték **Matl Péter Ötösével** című kiállítássorozatának legújabb alkotásait, valamint **Vass Tamás** operatőr '56-os kisfilmjét.

* Az ortodox újév napján egyedülálló kiállítás nyílt nyolc Kárpátalján élő és alkotó képzőművész – **Bródy János, Tarasz Danilics, Borisz Kuzma, Volodimir Mikita, Micska Zoltán, Vaszil Szvaljavcsik, Vaszil Szkakangij** és **Sütő János** – alkotásaiból.

* **Kalmár Ferenc András** Magyarország szomszédspolitikájának fejlesztéséért felelős miniszteri biztosa találkozott **Hennagyij Moszkallal**, a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal elnökével. A magyarországi politikus az ukrán–magyar kétoldalú vegyesbizottság közeljövőben tervezett ülése előkészítésének keretében érkezett megyénkbe.

* *Hagyomány és álomvilág* címmel életmű-kiállítás nyílt **Réti János** festőművész születésének 68. évfordulója alkalmából Budapesten a Forrás Galériában. A kiállítást a Kárpát-haza Galéria valósította meg.

* A Magyar Kultúra Napja rendezvénysorozat keretében megemlékezést és koszorúzási ünnepséget rendeztek a beregszászi Kölcsey-

emléktáblánál a *Himnusz* megírásának 193. évfordulója alkalmából a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet és a Magyar Értelmiségek Kárpátaljai Közössége szervezésében. Beszédet mondott **Zubánics László**, a KMMI elnöke. A rendezvényen jelen volt és koszorúzott **Szalipszky Endre** beregszászi főkonzul, **Babják Zoltán**, Beregszász polgármestere, **Dupka György**, a MÉKK elnöke és mások.

* A Magyar Kultúra Napján a Beregszászért Alapítvány (elnök: **Dalmay Árpád**) szervezésében felavatták Bellyei László (1910–1995) irodalomtörténész, Regőczy Győző (1864–1945) költő, publicista, Reichard Piroska (1884–1943) költő, műfordító, Beregszász szülöttjei emléktábláját a Beregszászi Járási Könyvtár épületének homlokzatán.

* A beregszászi Európa-Magyar Házban **Zubánics László** elnök nyitóbeszédével emlékeztek a Magyar Kultúra Napjára. Kiosztásra került az *Együtt* című irodalmi lap nívódíja, ezúttal a 2016-ban publikált színvonalas írásai elismeréseként a szerkesztőbizottság **Marcság Gergely** irodalmárnak ítélte oda. A díjazott laudációját **Csordás László** olvasószerkesztő ismertette, a díjat **Dupka György**, a folyóirat kiadója nyújtotta át.

Lőrincz P. Gabriella kárpátaljai mentor és **Farkas Wellman Endre**

oktató bemutatta az *ENUMERÁCIÓ* című kiadványt, amely egy jelentős válogatás az Előretolt Helyőrség Íróakadémia tagjainak alkotásaiból. A gyűjtemény **Lőrincz P. Gabriella** és **Kopriva Nikoletta** verseit is tartalmazza.

Átadásra kerültek a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia és a KMMI elismerő oklevelei, amelyeket a magyar kultúra szolgálatában álló kiemelkedő személyiségek kaptak. **Szemere Judit** szerkesztő bemutatta a fiatal kárpátaljai alkotók *Különjárat* című antológiáját, a pályakezdő szerzők írásai az *Együtt* című folyóiratban jelentek meg. Majd **Dupka György** a *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján* című újabb, hamarosan megjelenő könyvről tartott beszámolót.

Az ünnepséget zenés-irodalmi összeállítás színesítette és zárta, amelyben a Beregszászi Kodály Zoltán Művészeti Iskola tanárai és diákjai, illetve a tiszabökényi Tisza Csillag Kórus tagjai működtek közre.

* Megrendezték a XVIII. Himnusz-mondó versenyt az Ungvári Dayka Gábor Középiskolában a tanintézet és a MÉKK szervezésében.

* Ungváron a Kárpátaljai Megyei Néprajzi Múzeumban a Magyar kultúra napja alkalmából Magyarország Ungvári Főkonzulátusa szervezésében az ungvári népművészeti etnográfiai

múzeumban kiállítás nyílt a Kárpát-medencei népviseletekből **Barna György** gyűjteményéből a miskolci múzeum közreműködésével.

* **A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola** átriumában tízéves születésnapját ünnepelte a péterfalvai **Kokas Banda** a Pro Cultura Subcarpathica (PCS) szervezésében.

* A beregszászi Keresztény Értelmiségiek Szövetsége a Magyar Kultúra Napja alkalmából szervezett ünnepséget, valamint kiállítást a Pásztor Ferenc Házban, ahol a beregszászi **Gogola Zoltán** festőművész munkáiból nyílt egyéni kiállítás.

* Kijevben Magyarország nagykövetségen **dr. Tóth Mihály** elnökletével megtartották *Magyarok a Szovjetunió munkatáborában - 1944–56* című, a Gulág Emlékbizottság által is támogatott, ukrán és magyar nyelven lezajló konferenciát. Az egybegyűlteket a rendezvény házigazdája, **dr. Keskeny Ernő** nagykövet üdvözölte és egyben megnyitotta a Veritas Történetkutató Intézet által, ezúttal ukrán nyelvre is lefordított 23 tablóból álló fotó- és dokumentumkiállítást, amelyet a Csokoládéháznak nevezett kijevi múzeumban is bemutattak az ukrán látogatóknak.

* Kijevben bemutatásra került Korszun Alekszej új könyve, amely

a politikai megtorlásban részesült kárpátaljai lakosok ellen hozott kommunista vádiratok gyűjteménye az 1947–1953 közötti évekből, közel ezer, 25 évre elítélt személy letartóztatási, bírósági, büntetés-végrehajtási anyagából közöl válogatást.

* Megjelent: **Barta Elemér**: *Ve-lünk az Isten! „GULÁG-sors” Kovács Zoltán élettörténetén keresztül*. Beregszász, 2016. A könyv Kovács Zoltán református lelkipásztor (1907–2002) életét és munkásságát mutatja be, rávilágítva a sztálini korszak embert próbáló körülményeire és nehézségeire, amelyben élt és munkálkodott. A kiadvány a Narancsik Imre Kutatói Műhely gondozásában jelent meg, a *Református múltunk kezesség sorozat* második köteteként. A kötet a beregszászi Kálvin Nyomdában készült 2016-ban.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

Weinrauch Katalin: *Cirkuszvarázs*. Versek és mesék óvodásoknak, kisiskolásoknak, Kárpátaljai Magyar Könyvek 249. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

Kenyeres Mária: *Számkivetve*. Versek. Kárpátaljai Magyar Könyvek 254. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2016.

MEGJELENÉS ALATT

Dupka György: *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján.* Írástudókat adó táj kultúrtörténeti jellegzetességei, kortárs írók, irodalmi életet generáló intézmények adattára. Kárpátaljai Magyar Könyvek 245. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2017. 225. old.

ELŐKÉSZÜLETBEN

A Kárpát-medencéből elhurcolt magyar és német rabok nyomában Oroszföldön és a Kaukázus országaiban. Nemzetközi emlékkonferencia anyagai, Makkosjánosi, 2016. november 18. Szerkesztette: dr. Dupka György, dr. Zubánics László. Szolyvai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2017.

Bródy András emlékkönyv.
Szerkesztette: dr. Dupka György, dr. Zubánics László. Szolyvai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2017.

Dupka György: *Kárpátalja magyar művelődéstörténete.* Kultúrtörténeti fejezetek Trianontól napjainkig. Történelmi szociográfia. Kárpátaljai Magyar Könyvek 251. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest.

Dupka György, Fuchs Andrea: *Kárpátaljai magyar művészek arcképcsarnoka.* Kárpátaljai Magyar Könyvek 253. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest.

Összeállította: Dupka György

Együttműködő partnerünk a Magyar Művészeti Akadémia:

<http://www.mma.hu/az-akademia>

SZERZŐINK

Bartha Gusztáv – (1963) Nagybereg
Csordás László – (1988) Eszeny
Csontos Márta – (1951) Szeged
Csornij Dávid – (1991) Beregszász
Dupka György – (1952) Tiszabökény
Faludi Ádám – (1951) Tatabánya
Finta Éva – (1954) Sárospatak
Gál Magdi – (1949) Pánd
Kulin Ágnes – (1989) Beregszász
Kocsis Csaba – (1959) Berettyóújfalu
Kovács Eleonóra – (1989) Szalóka
Lőrincz P. Gabriella – (1982) Beregszász
Ortutay Péter – (1942) Bélápátfalva
S. Benedek András – (1947–2009)
Vári Fábián László – (1951) Mezővári

E lapszámunkat Kulin Ágnes fotoinstallációival illusztráltuk.